This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. M-2620 विषय पुराण

नाव श्रीमद्देवी भागवत महापुराण

लेखक / लिपीकार द्वितीयस्कंद

पृठ 20 काळ _____ पूर्ण / अपूर्ण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीसरस्वत्यैनमः ॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ जीवायदंशभूतायस्यावेदाभवंतिनिःश्वसितम्॥तामेतांचिद्रूपांमायाशक्तेःपराश्रयांवंदे ॥१॥ अथाष्टचत्वारिंशद्भिःश्लोकैर्व्यासस्य धीमतः ॥ जन्मोच्यतेयत्रदेव्यामहिमाऽतीवभासते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेपराशरसुतस्यव्यासस्यमाताशंतनोःपत्नीतिविरुद्धंश्रुत्वाऽऽश्चर्यवंतऋषयःपृच्छंतिआश्चर्यकरमेतत्तइति ॥गर्भहेतुकमिति अस्पष्टकारणमित्यर्थः ॥ १ ॥ तमेवसंदेहमाह माताव्यासस्येति ॥ २ ॥ सतीस्वभवनेस्थितेतिपराशरपत्नीपतिव्रताकथंशंतनुनाराज्ञाविवाहितेतिविरुद्धंभातीत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ परमांश क्तिसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणीम् ॥ यदाहगीतासु अपरेयमितस्त्वन्यांविद्धिमेप्रकृतिंपराम्॥जीवभूतांमहाबाहोययेदंधार्यतेजगदितिसैवादिशक्तिः॥६॥यस्योच्चारणेति ॥ यस्यवाग्भ

ऋषयऊचुः ॥ ॥ आश्चर्यकरमेतत्तेवचनंगर्भहेतुकम् ॥ संदेहोऽत्रसमुत्पन्नःसर्वेषांनस्तपस्विनाम् ॥ १ ॥ माताव्यासस्यमेधाविन्नाम्नासत्यवती तिच ॥ विवाहित्वापुराज्ञाताराज्ञाशंतनुनायथा ॥ २ ॥ तस्याःपुत्रःकथंव्यासःसतीस्वभवनेस्थिता ॥ ईदृशीसाकथंराज्ञापुनःशंतनुनावृता ॥ ३ ॥ तस्यांपुत्रावुभौजातौतत्त्वंकथयसुव्रत ॥ विस्तरेणमहाभागकथांपरमपावनीम् ॥ ४ ॥ उत्पत्तिंवेदव्यासस्यसत्यवत्यास्तथापुनः ॥ श्रोतुकामाःपुनः सर्वेऋषयःसंशितव्रताः ॥ ५ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ प्रणम्यपरमांशक्तिंचतुर्वर्गप्रदायिनीम् ॥ आदिशक्तिंवदिष्यामिकथांपौराणिकींशुभाम् ॥ ६ ॥ यस्योच्चारणमात्रेणसिद्धिर्भवतिशाश्वती ॥ व्याजेनापिहिबीजस्यवाग्भवस्यविशेषतः ॥ ७ ॥ सम्यक्सर्वात्मनासर्वैःसर्वकामार्थसिद्धये ॥ स्मर्तव्यास र्वथादेवीवांछितार्थप्रदायिनी ॥ ८ ॥ राजोपरिचरोनामधार्मिकःसत्यसंगरः ॥ चेदिदेशपतिःश्रीमान्बभूवद्विजपूजकः ॥ ९ ॥ तपसातस्यतुष्टेनविमा नंस्फाटिकंशुभम् ॥ दत्तमिंद्रेणतत्तस्मैसुंदरंप्रियकाम्यया ॥ १० ॥ तेनारूढस्तुसर्वत्रयातिदिव्येनभूपतिः ॥ नभूमावुपरिस्थोऽसौतेनोपरिचरोवसुः ॥ ११ ॥ विख्यातःसर्वलोकेषुधर्मनित्यःसभूपतिः ॥ तस्यभार्यावरारोहागिरिकानामसुंदरी ॥ १२ ॥ पुत्राश्चास्यमहावीर्याःपंचासन्नमितौजसः ॥ पृथग्देशेषुराजानःस्थापितास्तेनभूभुजा ॥ १३ ॥ वसोस्तुपत्नीगिरिकाकामान्कालेन्यवेदयत् ॥ ऋतुकालमनुप्राप्तास्नातापुंसवनेशुचिः ॥ १४ ॥ तद हःपितरश्चैनमूचुर्जहिमृगानिति ॥ तच्छ्रुत्वाचिंतयामासभार्यामृतुमतींतथा ॥ १५ ॥ पितृवाक्यंगुरुंमत्त्वाकर्तव्यमितिनिश्चितम् ॥ चचारमृगयांराजा गिरिकांमनसास्मरन् ॥ १६ ॥

वस्यबीजस्यव्याजेनकपटेनाप्युच्चारणेनसिद्धिर्मोक्षोज्ञानंवाभवति ॥ तेनवाग्भवबीजेनस्मर्तव्यायाभगवतीवांछितार्थप्रदायिनींदेवीतांप्रणम्येत्यन्वयः ॥ ७॥८॥ कथामाह राजोपरिचरइति ॥ विमानेनोर्ध्वनिरंतरंगमनादुपरिचरनामकत्वम् ॥ ९ ॥ १० ॥ तेनविमानेनयातीत्यन्वयः ॥ नभूमाविति ॥ भूमिगमनंतेनत्यक्तमितिभावः ॥११॥१२॥१३॥ वसोरुपरिचरस्यपत्नीकामान् स्वमनोरथान्पुत्रविषयान्॥१४॥तदहरिति॥यस्मिन्दिनेऽद्यऋतुकालोऽस्तीतिगिरिकयापत्न्योक्तम्॥तस्मिन्नेवदिनेपितरआहुरस्मच्छ्राद्धार्थमृगान्जहीति॥१५॥ तत्रोभयोर्वाक्ययोरगमनगमन प्रयोजकयोर्विरोधेऽपिपितृवाक्यंगमनप्रयोजकंगमनाभावप्रयोजकस्त्रीवाक्यतोगुरुंश्रेष्ठंनिश्चितंमत्त्वाकर्तव्यंतदेवेतिनिश्चित्येतिशेषः॥चचारगतवान्॥गुरुमित्यत्रविभक्तिलोपाभावआर्षः१६॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १७॥ समाक्षिपत्स्थापितवान् ॥ १८॥ १९॥ २०॥ कालंनक्षत्रानुरूपंयोग्यम् ॥ २१ ॥ पार्श्वस्थंपालितंश्येनमित्यर्थः ॥ अतएवतस्यभाषाज्ञानात्तंप्रत्युवाचेतिसंगच्छते ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥२४॥२५॥२६॥२७॥ एतस्मिन्नेवसमयेतयोर्युद्धसमये ॥ अथोभूमौजातंवृत्तमाह काचिदिति ॥ समनुप्राप्तंयमुनातीरेइत्यर्थः ॥ २८ ॥ चचारजलेइत्यर्थाज्ज्ञेयम् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

वनेस्थितःसराजर्षिश्चित्तेसस्मारभामिनीम् ॥ अतीवरूपसंपन्नांसाक्षाच्छ्रियमिवापराम् ॥ १७ ॥ तस्यरेतःप्रचस्कंदस्मरतस्तांचकामिनीम् ॥ वटपत्रे तुतद्राजास्कन्नमात्रंसमाक्षिपत् ॥ १८ ॥ इदंवृथापरिस्कन्नंरेतोवैनभवेत्कथम् ॥ ऋतुकालंचविज्ञायमतिंचक्रेनृपस्तदा ॥ १९ ॥ अमोघंसर्वथावीर्यम मचैतन्नसंशयः ॥ प्रियायैप्रेषयाम्येतदितिबुद्धिमकल्पयत् ॥ २० ॥ शुक्रप्रस्थापनेकालंमहिष्याःप्रसमीक्ष्यसः ॥ अभिमंत्र्याथतद्वीर्यंवटपर्णपुटेकृतम् ॥ २१ ॥ पार्श्वस्थंश्येनमाभाष्यराजोवाचद्विजंप्रति ॥ गृहाणेदंमहाभागगच्छशीघ्रंगृहंमम ॥ २२ ॥ मत्प्रियार्थमिदंसौम्यगृहीत्वात्वंगृहंनय ॥ गिरि कायैप्रयच्छाशुतस्यास्त्वार्तवमद्यवै ॥ २३ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्त्वाप्रददौपर्णंश्येनायनृपसत्तमः ॥ सगृहीत्वोत्पपाताशुगगनंगतिवित्तमः ॥ २४ ॥ गच्छंतंगगनंश्येनंधृत्वाचंचुपुटेपुटम् ॥ तमपश्यदथाऽऽयांतंखगंश्येनस्तथाऽपरः ॥ २५ ॥ आमिषंसतुविज्ञायशीघ्रमभ्यद्रवत्खगम् ॥ तुंडयुद्धमथाऽका शेतावुभौसंप्रचक्रतुः ॥ २६ ॥ युद्ध्यतोरपतद्रेतस्तच्चापियमुनांभसि ॥ खगौतौनिर्गतौकामंपुटकेपातितेतदा ॥ २७ ॥ एतस्मिन्समयेकाचिदद्रिकानाम चाप्सराः ॥ ब्राह्मणंसमनुप्राप्तंसंध्यावंदनतत्परम् ॥ २८ ॥ कुर्वतीजलकेलिंसाजलेमग्नाचचारसा ॥ जग्राहचरणंनारीद्विजस्यवरवर्णिनी ॥ २९ ॥ प्राणायामपरःसोऽथदृष्ट्वातांकामचारिणीम् ॥ शशापभवमत्सीत्वंध्यानविघ्नकरीयतः ॥ ३० ॥ साशप्ताविप्रमुख्येनबभूवयमुनाचरी ॥ शफरीरूपसंपन्ना ह्यद्रिकाचवराप्सराः ॥ ३१ ॥ श्येनपादपरिभ्रष्टंतच्छुक्रमथवासवी ॥ जग्राहतरसाऽभ्येत्यसाऽद्रिकामत्स्यरूपिणी ॥ ३२ ॥ अथकालेनकियतामत्सीं तांमत्स्यजीवनः ॥ संप्राप्तेदशमेमासिबबंधतांमनोरमाम् ॥ ३३ ॥ उदरंविददाराशुसतस्यामत्स्यजीवनः ॥ युग्मंविनिःसृतंतस्मादुदरान्मानुषाकृति ॥ ॥ ३४ ॥ बालःकुमारःसुभगस्तथाकन्याशुभानना ॥ दृष्ट्वाऽऽश्चर्यमिदंसोऽथविस्मयंपरमंगतः ॥ ३५ ॥ राज्ञेनिवेदयामासपुत्रौद्वौतुझषोद्भवौ ॥ राजा ऽपिविस्मयाविष्टः सुतंजग्राहतंशुभम् ॥ ३६ ॥ समत्स्योनामराजाऽसौधार्मिकः सत्यसंगरः ॥ वसुपुत्रोमहातेजाः पित्रातुल्यपराक्रमः ॥ ३७ ॥

तस्याःशफरीरूपप्राप्तिसमयोऽथश्येनपादपरिभ्रष्टवीर्यपातसमयएकएवजातस्ततस्तद्वीर्यंसाजग्राहेत्याह श्येनेति ॥३२॥ दशमेमासिगर्भस्येत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ राज्ञेतद्देशस्थाय राज्ञेउपरिचराय ॥ यस्यवीर्यमस्तितस्मैराज्ञेइतिफलितम् ॥ सुतंजग्राहेति ॥ स्ववीर्यजंपुत्रंस्वसमानाकारत्वेनज्ञात्वास्वयंजग्राहेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कालिकेति ॥ वसुनोपरिचरेणराज्ञाकालिकानाम्नीकन्यकातुयेनाऽऽनीतातस्मैजलजीविनेदत्ता ॥ लब्धनिधेरर्धभागस्यराज्ञोऽधिकारादवशिष्टार्धस्ययेनलब्धस्तस्याधिकारात् ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ अर्धाधिकैकपंचाशच्छ्लोकैरथपराशरात् ॥ दाशकन्योदरेजन्मवेदव्यासस्यकथ्यते ॥ १ ॥ एवंव्यासमातुर्जन्मोक्त्वापराशरप्रसंगमाह एकदेति ॥ १ ॥ २ ॥ दाशोनिषादः ॥ मत्स्यगंधामिति ॥ उपमानाच्चेतीत्वाभावश्छां

कालिकावसुनादत्तातरसाजलजीविने ॥ नाम्नाकालीतिविख्यातातथामत्स्योदरीतिच ॥ ३८ ॥ मत्स्यगंधेतिनाम्नावैगुणेनसमजायत ॥ विवर्धमानादाशस्यगृहेसावासवीशुभा ॥३९॥ऋषयऊचुः॥अद्रिकामुनिनाशप्तामत्सीजातावराप्सराः॥विदारिताचदाशेनमृताचभक्षितापुनः ॥ ४० ॥ किंबभूवपुनस्तस्याअप्सरायावदस्वतत् ॥ शापस्यांतंकथंसूतकथंस्वर्गमवापसा ॥ ४१ ॥ सूतउवाच ॥ शप्तायदासामुनिनाविस्मितासंबभूवह ॥ स्तुतिंचकारविप्रस्यदीनेवरुदतीतदा ॥४२॥ दयावान्ब्राह्मणःप्राहतांतदारुदतींस्त्रियम् ॥ माशोकंकुरुकल्याणिशापांतंतेवदाम्यहम् ॥ ४३ ॥ मत्क्रोधशापयोगेनमत्स्ययोनिंगताशुभे ॥ मानुषौजनयित्वात्वंशापमोक्षमवाप्स्यसि॥४४॥इत्युक्तातेनसाप्रापमत्स्यदेहंनदीजले ॥ बालकौजनयित्वासामृतामुक्ताचशापतः ॥ ४५ ॥ संत्यज्यरूपंमत्स्यस्यदिव्यरूपमवाप्यच ॥ जगामामरमार्गंचशापांतेवरवर्णिनी ॥ ४६ ॥ एवंजातावरापुत्रीमत्स्यगंधावरानना ॥ पुत्रीचपाल्यमानासादाशगेहेव्यवर्धत॥४७॥मत्स्यगंधातदाताजाताकिशोरीचातिसुप्रभा ॥ तस्यकार्याणिकुर्वाणावासवीचातिसुप्रभा ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेमत्स्यगंधोत्पत्तिर्नामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ एकदातीर्थयात्रायांव्रजन्पाराशरोमुनिः ॥ ॥ आजगाममहातेजाःकालिंद्यास्तटमुत्तमम् ॥ १ ॥ निषादमाहधर्मात्माकुर्वंतंभोजनंतदा ॥ प्रापयस्वपरंपारंकालिंद्याउडुपेनमाम् ॥ २ ॥ दाशःश्रुत्वामुनेर्वाक्यंकुर्वाणोभोजनंतटे ॥ उवाचतांसुतांबालांमत्स्यगंधांमनोरमाम् ॥ ३ ॥ उडुपेनमुनिंबालेपरंपारंनयस्वह ॥ गंतुकामोऽस्तिधर्मात्मातापसोऽयंशुचिस्मिते ॥ ४ ॥ इत्युक्तासातदापित्रामत्स्यगंधाऽथवासवी ॥ उडुपेमुनिमासीनंसंवाहयतिभामिनी ॥ ५ ॥ व्रजन्सूर्यसुतातोयेभावित्वाद्दैवयोगतः ॥ कामार्तस्तुमुनिर्जातोदृष्ट्वातांचारुलोचनाम् ॥ ६ ॥ ग्रहीतुकामःसमुनिर्दृष्ट्वाव्यंजितयौवनाम् ॥ दक्षिणेनकरेणैनामस्पृशद्दक्षिणेकरे ॥ ७ ॥ तमुवाचासितापांगीस्मितपूर्वमिदंवचः ॥ कुलस्यसदृशंवःकिंश्रुतस्यतपसश्चकिम् ॥ ८ ॥ त्वंवैवसिष्ठदायादःकुलशीलसमन्वितः ॥ किंचिकीर्षसिधर्मज्ञमन्मथेनप्रपीडितः ॥ ९ ॥

दसः ॥ ३ ॥ ४ ॥ वासवीवसुराजस्यरुयपत्यंवासवी ॥ ५ ॥ ६ ॥ ग्रहीतुकामोभोक्तुकामः ॥ ७ ॥ स्मितपूर्वमिति ॥ अनेनसाप्यंतःकामातुराऽऽसीदितिबोधितम् ॥ स्त्रीजातित्वात्तु शृंगारवर्धनार्थमुपहासंकरोति कुलस्यसदृशमिति॥वःऋषीणांकुलस्यश्रुतस्याधीतस्यतपसश्चकिमिदंसदृशंभवतियोग्यंभवति युष्माकंकिंनीचपरस्त्रीगमनादिकंधर्मोऽस्तीत्यभिप्रायः ॥८॥९॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ इत्थंमंदहासपूर्वकनिषेधेनातिकामातुरंवीक्ष्यमनसिविचारयामासेत्याह अहोइति ॥ अयंद्विजोमांग्रहीष्यन्मंदबुद्धिस्तब्धबुद्धिर्जातःप्रथमंकामेनतदुत्तरंमांहस्ते इतिशेषः ॥ हस्तेगृहीत्वाजलेशृंगाररसेमग्नएवास्यमनोयतःपंचबाणेनकामेनातिविद्धंततोव्याकुलंजातमस्मिन्समये ॥ अस्यप्रतीपंविरुद्धंकर्तुंनकोपिसमर्थःशापभयादितिविचारयामास ॥ १३ ॥ विचार्यकिं कृतवतीतदाह इतिसंचिंत्येति ॥ परंपारंनयामीति ॥ तत्रगत्वायदिच्छसितत्कुर्वित्यर्थः ॥ १४ ॥ सिंधोर्नद्याः ॥ १५ ॥ वेपमानेति ॥ कामातुरोऽपिमुनिर्म

दुर्लभंमानुषंजन्मभुविब्राह्मणसत्तम ॥ तत्रापिदुर्लभंमन्येब्राह्मणत्वंविशेषतः ॥ १० ॥ कुलेनशीलेनतथाश्रुतेनद्विजोत्तमस्त्वंकिलधर्मविच्च ॥ अनार्यभावंकथमागतोऽसिविप्रेंद्रमांवीक्ष्यचमीनगन्धाम् ॥ ११ ॥ मदीयेशरीरेद्विजामोघबुद्धेशुभंकिंसमालोक्यपाणिंग्रहीतुम् ॥ समीपंसमायासिकामातुरस्त्वंकथंनाभिजानासिधर्मंस्वकीयम् ॥ १२ ॥ अहोमंदबुद्धिर्द्विजोऽयंग्रहीष्यञ्जलेमग्नएवाद्यमांवैगृहीत्वा ॥ मनोव्याकुलंपंचबाणातिविद्धंनकोपीहशक्तःप्रतीपंहिकर्तुम् ॥ १३ ॥ इतिसंचिंत्यसाबालातमुवाचमहामुनिम् ॥ धैर्यंकुरुमहाभागपरंपारंनयामिवै ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ पराशरस्तुतच्छ्रुत्वावचनंहितपूर्वकम् ॥ करंत्यक्त्वास्थितस्तत्रसिंधोःपारंगतःपुनः ॥ १५ ॥ मत्स्यगंधांप्रजग्राहमुनिःकामातुरस्तदा ॥ वेपमानातुसाकन्यातमुवाचपुरःस्थितम् ॥ १६ ॥ दुर्गंधाऽहंमुनिश्रेष्ठकथंत्वंनोपशंकसे ॥ समानरूपयोःकामसंयोगस्तुसुखावहः ॥ १७ ॥ इत्युक्तेनतुसाकन्याक्षणमात्रेणभामिनी ॥ कृतायोजनगंधातुसुरूपाचवरानना ॥ १८ ॥ मृगनाभिसुगंधांतांकृत्वाकांतांमनोहराम् ॥ जग्राहदक्षिणेपाणौमुनिर्मन्मथपीडितः ॥ १९ ॥ ग्रहीतुकामंतंप्राहनाम्नासत्यवतीशुभा ॥ मुनेपश्यतिलोकोऽयंपिताचैवतटस्थितः ॥ २० ॥ पशुधर्मोनमेप्रीतिंजनयत्यतिदारुणः ॥ प्रतीक्षस्वमुनिश्रेष्ठयावद्भवतियामिनी ॥ २१ ॥ रात्रौव्यवायउद्दिष्टोदिवानमनुजस्यहि ॥ दिवासंगेमहान्दोषःपश्यंतिकिलमानवाः ॥ २२ ॥ कामंयच्छमहाबुद्धेलोकनिंदादुरासदा ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यायुक्तमुक्तमुदारधीः ॥ २३ ॥ नीहारंकल्पयामासशीघ्रंपुण्यबलेनवै ॥ नीहारेचसमुत्पन्नेतटेऽतितमसायुते ॥ २४ ॥ कामिनीतंमुनिंप्राहमृदुपूर्वमिदंवचः ॥ कन्याऽहंद्विजशार्दूलभुक्त्वागंतासिकामतः ॥ २५ ॥ अमोघवीर्यस्त्वंब्रह्मन्कागतिर्मेभवेदिति ॥ पितरंकिंब्रवीम्यद्यसगर्भांचेद्भवाम्यहम् ॥ २६ ॥ त्वंगमिष्यसिभुक्त्वामांकिंकरोमिवदस्वतत् ॥ पराशरउवाच ॥ ॥ कांतेऽद्यमत्प्रियंकृत्वाकन्यैवत्वंभविष्यसि ॥ २७ ॥

मदौर्गंध्यमनुभूयमध्येएवमांत्यक्ष्यतीतिभीत्यावेपमानास्वदोषंस्वमुखेनवर्णयति ॥ तस्यमुनेःप्रियत्वेनस्वीकारार्थम् ॥ स्त्रीणांस्वभावएवायम् ॥ १६ ॥ किमुवाचतदाह दुर्गंधाऽहमिति ॥ १७ ॥ १८ ॥ मृगनाभिशब्देनकस्तूरी ॥ १९ ॥ २० ॥ पशुधर्मोमैथुनधर्मः ॥ इदंवाक्यंमुनेःकामोद्दीपनार्थम् ॥ किंचाधुनाकालोऽपिनास्तीत्याह प्रतीक्षस्वेति ॥ २१ ॥ महान्दोषइति ॥ प्राणंवाएतेप्रस्कंदंतियेदिवारत्यासंयुज्यंतइति प्रश्नोपनिषच्छ्रुतेर्दिवासंगेमहान्दोषः ॥ किंचमानवाअपिपश्यंतीतिलोकनिंदाचास्तीतिभावः ॥ २२ ॥ २३ ॥ नीहारंभाषायां धुवारा इतिप्रसिद्धम् ॥ श्रुत्युक्तदोषस्तुतपोबलेनशमयिष्यामीतिमुनेरभिप्रायः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ भागकर्तावेदविभागकर्ता ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ दर्शयिष्यामिवैस्मृतइति ॥ अहंत्वयास्मृतोनिजंरूपंदर्शयिष्यामीत्यर्थः

वृणीष्वचवरंभीरुयंत्वामिच्छसिभामिनि ॥ ॥ सत्यवत्युवाच ॥ ॥ यथामेपितरौलोकेनजानीतोहिमानद ॥ २८ ॥ कन्याव्रतंनमेहन्यात्तथाकुरुद्विजोत्तम ॥ पुत्रश्चत्वत्समःकामंभवेदद्भुतवीर्यवान् ॥ २९ ॥ गंधोऽयंसर्वदामेस्याद्यौवनंचनवंनवम् ॥ ॥ पराशरउवाच ॥ ॥ शृणुसुंदरिपुत्रस्तेविष्वंशसंभवःशुचिः ॥ ३० ॥ भविष्यतिचविख्यातस्त्रैलोक्येवरवर्णिनि ॥ केनचित्कारणेनाहंजातःकामातुरस्त्वयि ॥ ३१ ॥ कदापिचनसंमोहोभूतपूर्वोवरानने ॥ दृष्ट्वाचाप्सरसांरूपंसदाऽहंधैर्यमावहम् ॥ ३२ ॥ दैवयोगेनवीक्ष्यत्वांकामस्यवशगोऽभवम् ॥ तत्किंचित्कारणंविद्धिदैवंहिदुरतिक्रमम ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वाऽहंचातिदुर्गंधांत्वांकथंमोहमाप्नुयाम् ॥ पुराणकर्तापुत्रस्तेभविष्यतिवरानने ॥ ३४ ॥ वेदविद्भागकर्ताचख्यातश्चभुवनत्रये ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वातांवशंयातांभुक्त्वासमुनिसत्तमः ॥ ३५ ॥ जगामतरसास्नात्वाकालिंदीसलिलेमुनिः ॥ साऽपिसत्यवतीजातासद्योगर्भवतीसती ॥ ३६ ॥ सुषुवेयमुनाद्वीपेपुत्रंकामामिवापरम् ॥ जातमात्रस्तुतेजस्वीतामुवाचस्वमातरम् ॥ ३७ ॥ तपस्येवमनःकृत्वाविविशेचातिवीर्यवान् ॥ गच्छमातर्यथाकामंगच्छाम्यहमतःपरम् ॥ ३८ ॥ तपःकर्तुंमहाभागेदर्शयिष्यामिवैस्मृतः ॥ मातर्यदाभवेत्कार्यंतवकिंचिदनुत्तमम् ॥ ३९ ॥ स्मर्तव्योऽहंतदाशीघ्रमागमिष्यामिभामिनि ॥ स्वस्तितेऽस्तुगमिष्यामित्यक्त्वाचिंतांसुखंवस ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वानिर्ययौव्यासःसाऽपिपित्रंतिकंगता ॥ द्वीपेन्यस्तस्तयाबालस्तस्माद्द्वैपायनोऽभवत् ॥ ४१ ॥ जातमात्रोजगामाशुवृद्धिंविष्णवंशयोगतः ॥ तीर्थेतीर्थेकृतस्नानश्चचारतपउत्तमम् ॥ ४२ ॥ एवंद्वैपायनोजज्ञेसत्यवत्यांपराशरात् ॥ चकारवेदशाखाश्चप्राप्तंज्ञात्वाकलेर्युगम् ॥ ४३ ॥ वेदविस्तारकरणाद्व्यासनामाऽभवन्मुनिः ॥ पुराणसंहिताश्चक्रेमहाभारतमुत्तमम् ॥ ४४ ॥ शिष्यानध्यापयामासवेदान्कृत्वाविभागशः ॥ सुमंतुंजैमिनिंपैलंवैशंपायनमेवच ॥ ४५ ॥ असितंदेवलंचैवशुकंचैवस्वमात्मजम् ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतच्चकथितंसर्वंकारणंमुनिसत्तमाः ॥ ४६ ॥ सत्यवत्याःसुतस्यापिसमुत्पत्तिस्तथाशुभा ॥ संशयोऽत्रनकर्तव्यःसंभवेमुनिसत्तमाः ॥ ४७ ॥ महतांचरितेचैवगुणाग्राह्यामुनोरिति ॥ कारणाच्चसमुत्पत्तिःसत्यवत्याझषोदरे ॥ ४८ ॥ पराशरेणसंयोगः पुनःशंतनुनातथा ॥ अन्यथातुमुनेश्चित्तंकथंकामाकुलंभवेत् ॥ ४९ ॥ अनार्यजुष्टंधर्मज्ञःकृतवान्सकथंमुनिः ॥ सकारणेयमुत्पत्तिःकथिताऽऽश्चर्यकारिणी ॥ ५० ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ वेदविस्तारोविभागपूर्वकोविस्तारस्तस्यकरणाद्व्यासनामाभवत् ॥ तदुक्तंसूतसंहितायाम् ॥ व्यस्तवेदतयाव्यासइतिलोकेश्रुतोमुनिरिति ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५१ ॥ एतावताग्रंथेनसत्यवतीपराशरस्यविवाहितास्त्रीनास्तीत्युक्तम् ॥ तथाचसाशंतनुनाविवाहितेतिनविरुद्धमितिभावः ॥५२॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ अर्धाधिकैकोनषष्टिश्लोकैः शंतनुनातथा ॥ सत्यवत्याविवाहश्चगंगायाश्चोपवर्ण्यते ॥ १ ॥ यद्यपिसत्यवतीपराशरपत्नीनास्तिततश्चसाशंतनुनावृतेतियुक्तमेव तथापिनिषादपुत्रीसा कथंराज्ञावृतेतिशंकाऽवशिष्टैवेतिमुनयःपृच्छंति । उत्पत्तिस्त्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ प्रथमापत्नीकाशंतनोरभूदितिद्वितीयःप्रश्नः यस्यांभीष्मउत्पन्नःसभीष्मोवसोरंशःकथमितितृतीयः

श्रुत्वापापाच्चनिर्मुक्तोनरोभवतिसर्वथा ॥ यएतच्छुभमाख्यानंशृणोतिश्रुतिमान्नरः ॥ ५१ ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिसुखीभवतिसर्वदा ॥ ५२ ॥ इतिश्री देवीभागवतेमहापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांद्वितीयस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ऋषयऊचुः ॥ उत्पत्तिस्तुत्वयाप्रोक्ताव्यासस्यामिततेजसः ॥ सत्यवत्यास्तथासूतविस्तरेणत्वयाऽनघ ॥ १ ॥ तथाप्येकस्तुसंदेहश्चित्तेऽस्माकंसुसंस्थितः ॥ ननिवर्ततिधर्मज्ञकथितेनत्वयाऽनघ ॥ २ ॥ माता व्यासस्ययाप्रोक्तानाम्नासत्यवतीशुभा ॥ साकथंनृपतिंप्राप्ताशंतनुंधर्मवित्तमम् ॥ ३ ॥ निषादपुत्रींसकथंवृतवान्नृपतिःस्वयम् ॥ धर्मिष्ठः पौरवोराजाकुलहीनामसंवृताम् ॥ ४ ॥ शंतनोःप्रथमापत्नीकाह्यभूत्कथयाऽधुना ॥ भीष्मःपुत्रोऽथमेधावीवसोरंशःकथंपुनः ॥ ५ ॥ त्वयाप्रोक्तंपुरासूतराजाचित्रांगदःकृतः ॥ सत्यवत्याःसुतोवीरोभीष्मेणामिततेजसा ॥ ६ ॥ चित्रांगदेहतेवीरेकृतस्तदनुजस्तथा ॥ विचित्रवीर्यनामाऽसौसत्यवत्याःसुतोनृपः ॥ ७ ॥ ज्येष्ठेभीष्मेस्थितेपूर्वंधर्मिष्ठेरूपवत्यपि ॥ कृतवान्सकथंराज्यंस्थापितस्तेनजानता ॥ ८ ॥ मृतेविचित्रवीर्येतुसत्यवत्यातिदुःखिता ॥ वधूभ्यांगोलकौपुत्रौजनयामाससाकथम् ॥ ९ ॥ कथंराज्यंनभीष्मायददौसावरवर्णिनी ॥ नकृतस्तुकथंतेनवीरेणदारसंग्रहः ॥ १० ॥ अधर्मस्तुकृतःकस्माद्व्यासेनामिततेजसा ॥ ज्येष्ठेनभ्रातृभार्यायांपुत्रावुत्पादिताविति ॥ ११ ॥ पुराणकर्ताधर्मात्मासकथंकृतवान्मुनिः ॥ सेवनंपरदाराणांभ्रातुश्चैवविशेषतः ॥ १२ ॥ जुगुप्सितमिदंकर्मसकथंकृतवान्मुनिः ॥ शिष्टाचारःकथंसूतवेदानुमितिकारकः ॥ १३ ॥ व्यासशिष्योऽसिमेधाविन्संदेहंछेत्तुमर्हसि ॥ श्रोतुकामावयंसर्वेधर्मक्षेत्रेकृतक्षणाः ॥ १४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ इक्ष्वाकुवंशप्रभवोमहाभिषइतिस्मृतः ॥ सत्यवान्धर्मशीलश्चचक्रवर्तीनृपोत्तमः ॥ १५ ॥ अश्वमेधसहस्रेणवाजपेयशतेनच ॥ तोषयामासदेवेंद्रंस्वर्गंप्रापमहामतिः ॥ १६ ॥

प्रश्नः ॥५॥६॥७॥ ज्येष्ठेभीष्मेस्थितेसतिकनिष्ठःकथंराज्यंप्राप्तवानितिचतुर्थःप्रश्नः ॥ ८ ॥ कुलीनानांकुलेमृतेभर्तरिविचित्रवीर्येऽन्यस्मात्पुरुषाद्वेदव्यासात्कथंगोलकावुत्पादिताविति पंचमप्रश्नः ॥९॥ भीष्मेणवीर्यवताकथंनविवाहःकृतइतितस्मैराज्यंचमात्राकथंनदत्तमितिषष्ठसप्तमौप्रश्नौ॥१०॥ व्यासोऽपिधर्मात्माकथंभ्रातुर्विचित्रवीर्यस्यभार्यायांपुत्रावुत्पादितवानित्यष्टमःप्रश्नः ॥ ११ ॥ भ्रातुश्चैवदाराणामितिशेषः ॥ १२ ॥ शिष्टाचारेणहिश्रुतिरनुमीयते ॥ सकिंशिष्टाचारएतादृशइतिनवमःप्रश्नः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ प्रतीपमिति ॥ प्रतीपराजोदरेजन्मग्राह्यमितिचिंतयामासेत्यर्थः ॥ इत्थंमहाभिषस्यराज्ञःशंतनुरूपेणावतरणमुक्त्वागंगायाअव

एकदाब्रह्मसदनंगतोराजामहाभिषः ॥ सुराःसर्वेसमाजग्मुःसेवनार्थंप्रजापतिम् ॥ १७ ॥ गंगामहानदीतत्रसंस्थितासेवितुंविभुम् ॥ तस्यावासःसमूद्धूतं मारुतेनतरस्विना ॥ १८ ॥ अधोमुखाःसुराःसर्वेनाविलोक्यैवतांस्थिताः ॥ राजामहाभिषस्तांतुनिःशंकःसमपश्यत ॥ १९ ॥ साऽपितंप्रेमसंयुक्तंनृपं ज्ञातवतीनदी ॥ दृष्ट्वातौप्रेमसंयुक्तौनिर्लज्जौकाममोहितौ ॥ २० ॥ ब्रह्माचुकोपतौतूर्णंशशापचरुषान्वितः ॥ मर्त्यलोकेषुभूपालजन्मप्राप्यपुनर्दिवम् ॥ ॥ २१ ॥ पुण्येनमहताविष्टस्त्वमवाप्स्यसिसर्वथा ॥ गंगांतथोक्तवान्ब्रह्मावीक्ष्यप्रेमवतींनृपे ॥ २२ ॥ विमनस्कौतुतौतूर्णंनिःसृतौब्रह्मणोंऽतिकात् ॥ सनृपांश्चिंतयित्वाऽथभूर्लोकेधर्मतत्परान् ॥ २३ ॥ प्रतीपंचिंतयामासपितरंपुरुवंशजम् ॥ एतस्मिन्समयेचाष्टौवसवःस्त्रीसमन्विताः ॥ २४ ॥ वसिष्ठस्याऽऽश्रमंप्राप्तारममाणायदृच्छया ॥ पृथ्वादीनांवसूनांचमध्येकोऽपिवसूत्तमः ॥ २५ ॥ द्यौर्नामातस्यभार्याऽथनंदिनींगांददर्शह ॥ दृष्ट्वापतिंसाप प्रच्छकस्येयंधेनुरुत्तमा ॥ २६ ॥ द्यौस्तामाहवसिष्ठस्यगौरियंशृणुसुंदरि ॥ दुग्धमस्याःपिबेद्यस्तुनारीवापुरुषोऽथवा ॥ २७ ॥ अयुतायुर्भवेन्नूनंस दैवाऽगतयौवनः ॥ तच्छ्रुत्वासुंदरीप्राहमृत्युलोकेऽस्तिमेसखी ॥ २८ ॥ उशीनरस्यराजर्षेःपुत्रीपरमशोभना ॥ तस्याहेतोर्महाभागसवत्सांगांपयस्विनीम् ॥ २९ ॥ आनयस्वाऽऽश्रमश्रेष्ठंनंदिनींकामदांशुभाम् ॥ यावदस्याःपयःपीत्वासखीममसदैवहि ॥ ३० ॥ मानुषेषुभवेदेकाजरारोगविवर्जिता ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्याद्यौर्जहारचनंदिनीम् ॥ ३१ ॥ अवमन्यमुनिंदांतंपृथ्वाद्यैःसहितोऽनघः ॥ हृतायामथनंदिन्यांवसिष्ठस्तुमहातपाः ॥ ३२ ॥ आजगामाऽऽश्रमपदंफलान्यादायसत्वरः ॥ नापश्यतयदाधेनुंसवत्सांस्वाश्रमेमुनिः ॥ ३३ ॥ मृगयामासतेजस्वीगह्वरेषुवनेष्वपि ॥ नासादितायदा धेनुश्चुकोपातिशयंमुनिः ॥ ३४ ॥ वारुणिश्चापिविज्ञायध्यानेनवसुभिर्हृताम् ॥ वसुभिर्मेहृताधेनुर्यस्मान्मामवमन्यवै ॥ ३५ ॥ तस्मात्सर्वेजनिष्यंति मानुषेषुनसंशयः ॥ एवंशशापधर्मात्मावसूंस्तान्वारुणिःस्वयम् ॥ ३६ ॥ श्रुत्वाविमनसःसर्वेप्रययुर्दुःखिताश्चते ॥ शप्ताःस्मइतिजानंतऋषिंतमुपचक्रमुः ॥ ३७ ॥ प्रसादयंतस्तमृषिंवसवःशरणंगताः ॥ मुनिस्तानाहधर्मात्मावसून्दीनान्पुरःस्थितान् ॥ ३८ ॥ अनुसंवत्सरंसर्वेशापमोक्षमवाप्स्यथ ॥ येनेयंविहृताधेनुर्नंदिनीममवत्सला ॥ ३९ ॥ तस्माद्द्यौर्मानुषेदेहेदीर्घकालंवसिष्यति ॥ तेशप्ताःपथिगच्छंतींगंगांदृष्ट्वासरिद्वराम् ॥ ४० ॥

तरणप्रकारंतस्याउदरेवसूनामवतारप्रकारंचाह । एतस्मिन्समयेइति ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ वारुणिर्वसिष्ठः ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ६८ ॥ अनुसंवत्सरमिति ॥ युष्माकंजन्मनोयः संवत्सरस्तःपूर्तेः पश्चादित्यर्थः ॥ जन्मसंवत्सरमध्येएवजन्ममरणेभविष्यतइत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ प्रतीपस्त्विति ॥ यदास्तुतिंचक्रेतदेत्यर्थः ॥ वरवर्णिनीवरार्थिनीगंगा ॥ ४७ ॥ दक्षिणेशुभेइति ॥ इदंकन्यायाःस्थानंकामातुरात्वंकथमाश्रितवत्यसीत्यर्थः ॥ ४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥ ५३ ॥ वयस्विनितरुणे ॥ ५४ ॥ वृत्तांतंकाचित्स्त्रीसमागत्यममदक्षिणोरौस्थिता ॥ कामातुरांतांसमीक्ष्यमयानिर्भत्सितासापुनःप्रार्थितव

ऊचुस्तांप्रणताःसर्वेशंतांचिंतातुरांनदीम् ॥ भविष्यामोवयंदेविकथंदेवाःसुधाशनाः ॥ ४१ ॥ मानुषाणांचजठरेचिंतेयंमहतीहिनः ॥ तस्मात्त्वंमानुषीभूत्वाजनयास्मान्सरिद्वरे ॥ ४२ ॥ शंतनुर्नामराजर्षिस्तस्यभार्याभवानघे ॥ जाताञ्जाताञ्जलेचास्मान्निःक्षिपस्वसुरापगे ॥ ४३ ॥ एवंशापाविनिर्मोक्षोभवितानात्रसंशयः ॥ तथेत्युक्ताश्चतेसर्वेजग्मुर्लोकंस्वकंपुनः ॥ ४४ ॥ गंगाऽपिनिर्गतादेवीचिंत्यमानापुनःपुनः ॥ महाभिषोनृपोजातःप्रतीपस्यसुतस्तदा ॥ ४५ ॥ शंतनुर्नामराजर्षिर्धर्मात्मासत्यसंगरः ॥ प्रतीपस्तुस्तुतिंचक्रेसूर्यस्यामिततेजसः ॥ ४६ ॥ तदाचसलिलात्तस्मान्निःसृतावरवर्णिनी ॥ दक्षिणंशालसंकाशमूरुंभेजेशुभानना ॥ ४७ ॥ अंकेस्थितांस्त्रियंचाहमापृष्ट्वार्किंवरानने ॥ ममोरावास्थिताऽसित्वंकिमर्थंदक्षिणेशुभे ॥ ४८ ॥ सातमाहवरारोहायदर्थंराजसत्तम ॥ स्थिताऽस्म्यंकेकुरुश्रेष्ठकामयानांभजस्वमाम् ॥ ४९ ॥ तामवोचदथोराजारूपयौवनशालिनीम् ॥ नाहंपरस्त्रियंकामाद्गच्छेयंवरवर्णिनीम् ॥ ५० ॥ स्थितादक्षिणमूरुंमेत्वमाश्लिष्यचभामिनि ॥ अपत्यानांस्नुषाणांचस्थानंविद्धिशुचिस्मिते ॥ ५१ ॥ स्नुषामेभवकल्याणिजातेपुत्रेऽतिवाञ्छिते ॥ भविष्यतिचमेपुत्रस्तवपुण्यान्नसंशयः ॥ ५२ ॥ तथेत्युक्त्वागतासावैकामिनीदिव्यदर्शना ॥ राजाचापिगृहंप्राप्तश्चिंतयंस्तांस्त्रियंपुनः ॥ ५३ ॥ ततःकालेनकियताजातेपुत्रेवयस्विनि ॥ वनंजिगमिषूराजापुत्रंवृत्तांतमूचिवान् ॥ ५४ ॥ वृत्तांतंकथयित्वातुपुनरूचेनिजंसुतम् ॥ यदिप्रयातिसाबालात्वांवनेचारुहासिनी ॥ ५५ ॥ कामयानावरारोहातांभजेथामनोरमाम् ॥ नप्रष्टव्यात्वयाकाऽसिमन्नियोगान्नराधिप ॥ ५६ ॥ धर्मपत्नींचतांकृत्वाभवितात्वंसुखीकिल ॥ सूतउवाच ॥ एवंसंदिश्यतंपुत्रंभूपतिःप्रीतमानसः ॥ ५७ ॥ दत्त्वाराज्यश्रियंसर्वांवनंराजाविवेशह ॥ तत्रापिचतपस्तप्त्वासमाराध्यपरांबिकाम् ॥ ५८ ॥ जगामस्वर्गंराजाऽसौदेहंत्यक्त्वास्वतेजसा ॥ राज्यंप्रापमहातेजाःशंतनुः सार्वभौमिकम् ॥ ५९ ॥ प्रजांवैपालयामासधर्मदंडोमहीपतिः ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ प्रतीपेऽथदिवंयातेशंतनुःसत्यविक्रमः ॥ बभूवमृगयाशीलोनिघ्नन्व्याघ्रान्मृगान्नृपः ॥ १ ॥ सकदाचिद्वनेघोरेगंगातीरेचरन्नृपः ददर्शमृगशावाक्षींसुंदरींचारुभूषणाम् ॥ २ ॥

तीमयाप्रोक्तामममभविष्यतःसुतस्यपत्नीभवेतिसातदुपश्रुत्यगतेति ॥ ५५ ॥ भजेथाइति ॥ ममसत्यवाक्यपालनार्थमित्यर्थः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ परांबिकांसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणीम् ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ एकोनसप्ततिश्लोकैर्गंगयासहशंतनोः ॥ विवाहःकथ्यतेतत्रवसूनांजन्मचोच्यते ॥ १ ॥ प्रतीपस्यभगवतीप्रसादादुत्तमपदप्राप्त्युत्तरंजातंवृत्तांतमाह । प्रतीपेऽथेति ॥ १ ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मग्नोमग्नचित्तइत्यर्थः ॥३॥ व्याप्तचित्तस्तस्यांमग्नचित्त इत्यर्थः ॥४॥ महाभिषमिति ॥ तस्यादेवतात्वाद्दिव्यज्ञानेनायंब्रह्मसभायांदृष्टोमहाभिषराजाभवतीतिमत्वेत्यर्थः ॥५॥६॥ अप्सरापी
तिटावतत्वंछांदसम् ॥ ७ ॥ ८ ॥ राजातांनाभिजानातीति ॥ दिव्यज्ञानाभावादितिभावः ॥ ९ ॥१०॥ भावित्वादिति ॥ स्त्रीजातेरवश्यंपतिरपेक्षितएवेतिहेतोर्योवाकोवाऽपिपतिरपेक्षि
तएवतत्रापिसदृशोमनोनुरूपोयदिलब्धस्तर्हितंकानवांछतिसर्वाऽपिवांछत्येवेत्यर्थः ॥ ११ ॥ वाग्बंधेनपणेन ॥ समयंपणम् ॥ १२ ॥ तथाप्रियम् ॥ अप्रियमितिच्छेदः ॥ १३ ॥ तदेति ॥

दृष्ट्वातांनृपतिर्मग्नःपित्रोक्तेयंवरानना ॥ रूपयौवनसंपन्नासाक्षाल्लक्ष्मीरिवापरा ॥ ३ ॥ पिबन्मुखांबुजंतस्यानतृप्तिमगमन्नृपः ॥ हृष्टरोमाभवत्तत्रव्याप्तचि
त्तइवानघ ॥ ४ ॥ महाभिषंसाऽपिमत्त्वाप्रेमयुक्ताबभूवह ॥ किंचिन्मंदस्मितंकृत्वातस्थावग्रेनृपस्यच ॥ ५ ॥ वीक्ष्यतामसितापांगींराजाप्रीतमनाभृशम् ॥
उवाचमधुरंवाक्यंसांत्वयञ्छ्लक्ष्णयागिरा ॥ ६ ॥ देवीवात्वंचवामोरुमानुषीवावरानने ॥ गंधर्वीवाथयक्षीवानागकन्याऽप्सरापिवा ॥ ७ ॥ यासिकाऽसि
वरारोहेभार्यामेभवसुंदरि ॥ प्रेमयुक्तास्मितैवत्वंधर्मपत्नीभवाद्यमे ॥ ८ ॥ सूतउवाच ॥ राजातांनाभिजानातिगंगेयमितिनिश्चितम् ॥ महाभिषंसमुत्पन्नंनृ
पंजानातिजाह्नवी ॥ ९ ॥ पूर्वप्रेमसमायोगाच्छ्रुत्वावाचंनृपस्यताम् ॥ उवाचनारीराजानंस्मितपूर्वमिदंवचः ॥ १० ॥ रुयुवाच ॥ जानामित्वांनृपश्रेष्ठ
प्रतीपतनयंशुभम् ॥ कानवांछतिचार्वंगीभावित्वात्सदृशंपतिम् ॥ ११ ॥ वाग्बंधेननृपश्रेष्ठचरिष्यामिपतिंकिल ॥ शृणुमेसमयंराजन्वृणोमित्वांनृपो
त्तम ॥ १२ ॥ यच्चकुर्यामहंकार्यंशुभंवायदिवाशुभम् ॥ ननिषेध्यात्वयाराजन्नवक्तव्यंतथाऽप्रियम् ॥ १३ ॥ यदाचत्वंनृपश्रेष्ठनकरिष्यसिमेवचः ॥
तदामुक्तागमिष्यामियथेष्टंदेशमारिष ॥ १४ ॥ स्मृत्वाजन्मवसूनांसाप्रार्थनापूर्वकंहृदि ॥ महाभिषस्यप्रेमाथविचिंत्यैवचजाह्नवी ॥ १५॥ तथेत्युक्ताऽथ
सादेवीचकारनृपतिंपतिम् ॥ एवंवृतानृपेणाथगंगामानुषरूपिणी ॥ १६ ॥ नृपस्यमंदिरंप्राप्तासुभगावरवर्णिनी ॥ नृपतिस्तांसमासाद्यचिक्रीडोपवने
शुभे ॥ १७ ॥ साऽपितंरमयामासभावज्ञावैवरांगना ॥ नबुबोधनृपःक्रीडन्गतान्वर्षगणानथ ॥ १८ ॥ सतयामृगशावाक्ष्याशच्याशतक्रतुर्यथा ॥
सासर्वगुणसंपन्नासोऽपिकामविचक्षणः ॥ १९ ॥ रेमातेमंदिरेदिव्येरमानारायणाविव ॥ एवंगच्छतिकालेसादधारनृपतेस्तदा ॥ २० ॥ गर्भंगंगावसुं
पुत्रंसुषुवेचारुलोचना ॥ जातमात्रंसुतंवारिचिक्षेपैवंद्वितीयके ॥२१॥ तृतीयेथचतुर्थेऽथपंचमेषष्ठएवच ॥ सप्तमेवाहतेपुत्रेराजाचिंतापरोऽभवत् ॥२२॥
किंकरोम्यद्यवंशोमेकथंस्यात्सुस्थिरोभुवि ॥ सप्तपुत्राहतानूनमनयापापरूपया ॥ २३ ॥

तदात्वांमुक्त्वात्यक्त्वायथेष्टंदेशंगमिष्यामीत्यर्थः ॥ यथेष्टंदेशमारिषेत्यत्रदेशपदोत्तरविभक्तिलोपश्छांदसः ॥ १४ ॥ स्मृत्वेति ॥ इत्थंकार्यद्वयहेतोर्जाह्नवीशंतनोःपत्नीजातेतिशेषः ॥१५॥
यद्वा पणंश्रुत्वाराज्ञातथास्त्वित्यंगीकृतपणाजाह्नवीकार्यद्वयहेतोर्नृपतिंपतिंचकारेत्यन्वयः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२॥ २३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ तंदृष्ट्वेति ॥ तंद्यौर्नामानमित्यर्थः ॥ पतन्पदेनमस्कुर्वन्नित्यर्थः ॥ २८ ॥ पुषामिपोषयामीत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ पापकराणांपापिनामित्यर्थः ॥३४॥३५॥३६॥ पुत्रकामेति ॥ हेराजन्पुत्रकामाऽहंपुत्रंगृहीत्वागमिष्यामिवनेचैनंपुत्रंपालयामिपालयिष्यामि ॥ इहैवकुतोनपाल्यतेइतिचेद्गतःसमयोयोमयापणःकृतःसनष्ट

निवारयामियदिमांत्यक्त्वायास्यतिसर्वथा ॥ अष्टमोऽयंसुसंप्राप्तोगर्भोमेमनसीप्सितः ॥ २४ ॥ नवारयामिचेदद्यसर्वथेयंजलेक्षिपेत् ॥ भवितावानवाचाग्रेसंशयोयंममाद्भुतः ॥ २५ ॥ संभवेऽपिचदुष्टेयंरक्षयेद्वानरक्षयेत् ॥ एवंसंशयितेकार्येकिंकर्तव्यंमयाऽधुना ॥ २६ ॥ वंशस्यरक्षणार्थंहियत्नःकार्यःपरोमया ॥ ततःकालेयदाजातःपुत्रोऽयमष्टमोवसुः ॥ २७ ॥ मुनेर्येनहृताधेनुर्नंदिनीस्त्रीजितेनहि ॥ तंदृष्ट्वानृपतिःपुत्रंतामुवाचपतन्पदे ॥ २८ ॥ दासोऽस्मितवतन्वंगिप्रार्थयामिशुचिस्मिते ॥ पुत्रमेकंपुषाम्यद्यदेहिजीवंतमद्यमे ॥ २९ ॥ हिंसिताःसप्तपुत्रामेकरभोरुत्वयाशुभाः ॥ अष्टमंरक्षसुश्रोणिपतामितवपादयोः ॥ ३० ॥ अन्यद्वैप्रार्थितंतेऽद्यददाम्यथचदुर्लभम् ॥ वंशोमेरक्षणीयोऽद्यत्वयापरमशोभने ॥ ३१ ॥ अपुत्रस्यगतिर्नास्तिस्वर्गेवेदाविदोविदुः ॥ तस्मादद्यवरारोहेप्रार्थयाम्यष्टमंसुतम् ॥ ३२ ॥ इत्युक्तापिगृहीत्वातंयदागंतुंसमुत्सुका ॥ तदाऽपिकुपितोराजातामुवाचातिदुःखितः ॥ ३३ ॥ पापिष्ठेकिंकरोम्यद्यनिरयान्नबिभेषिकिम् ॥ काऽसिपापकराणांत्वंपुत्रीपापरतासदा ॥ ३४ ॥ यथेच्छंगच्छवातिष्ठपुत्रोमेस्थीयतामिह ॥ किंकरोमित्वयापापेवंशांतकरयाऽनया ॥ ३५ ॥ एवंवदतिभूपालेसागृहीत्वासुतंशिशुम् ॥ गच्छंतीवचनंकोपसंयुतातमुवाचह ॥ ३६ ॥ पुत्रकामासुतंत्वेनंपालयामिवनेगतः ॥ समयोमेगमिष्यामिवचनंह्यन्यथाकृतम् ॥ ३७ ॥ गंगांमांवैविजानीहिदेवकार्यार्थमागताम् ॥ वसवस्तुपुराशप्तावसिष्ठेनमहात्मना ॥ ॥ ३८ ॥ व्रजंतुमानुषींयोनिंस्थितांचिंतातुरास्तुमाम् ॥ दृष्ट्वेदंप्रार्थयामासुर्जननीनोभवानघे ॥ ३९ ॥ तेभ्योदत्त्वावरंजातापत्नीतेनृपसत्तम ॥ देवकार्यार्थसिद्ध्यर्थंजानीहिसंभवोमम ॥ ४० ॥ सप्ततेवसवःपुत्रामुक्ताःशापाद्दोषस्तुते ॥ कियंतंकालमेकोऽयंतवपुत्रोभविष्यति ॥ ४१ ॥ गंगादत्तमिमंपुत्रंगृहाणशंतनोस्वयम् ॥ वसुंदेवंविदित्वैनंसुखंभुंक्ष्वसुतोद्भवम् ॥ ४२ ॥ गांगेयोऽयंमहाभागभविष्यतिबलाधिकः ॥ अद्यतत्रनयाम्येनंयत्रत्वंवैमयावृतः ॥ ॥ ४३ ॥ दास्यामियौवनप्राप्तंपालयित्वामहीपते ॥ नमातृरहितःपुत्रोजीवेन्नचसुखीभवेत् ॥ ४४ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेगंगातंगृहीत्वाचबालकम् ॥ राजाचातीवदुःखार्तःसंस्थितोनिजमंदिरे ॥ ४५ ॥ भार्याविरहजंदुःखंतथापुत्रस्यचाद्भुतम् ॥ सर्वदाचिंतयन्नास्तेराज्यंकुर्वन्महीपतिः ॥ ४६ ॥

इतिहेतोःकुतोनष्टइतिचेन्ममवचनंपूर्वोक्तंवयाअन्यथाकृतमितिहेतोः ॥ ३७ ॥ तत्रपुत्रंपालयिष्यसीत्यत्रकिंप्रमाणमितिचेदहंगंगाऽस्मिततोमद्वचनंसत्यंजानीहीत्यभिप्रायेणाऽऽह गंगामिति ॥ तर्हित्वंममपत्नीकुतोजातातथापुत्राश्चत्वयाकथंहिंसिताइतिचेत्तत्राऽऽह ॥ वसवस्त्विति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ कोऽयमिति ॥ अयंबालोममसुतोऽन्योवाकश्चनास्तीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

एवंगच्छतिकालेऽथनृपतिर्मृगयांगतः ॥ निघ्नन्मृगगणान्बाणैर्महिषान्सूकरानपि ॥ ४७ ॥ गंगातीरमनुप्राप्तःसराजाशंतनुस्तदा ॥ नदींस्तोकजलांदृष्ट्वा
विस्मितःसमहीपतिः ॥ ४८ ॥ तत्रापश्यत्कुमारंतंमुंचंतंविशिखान्बहून् ॥ आकृष्यचमहाचापंक्रीडंतंसरितस्तटे ॥ ४९ ॥ तंवीक्ष्यविस्मितोराजानस्म
जानातिकिंचन ॥ नोपलेभेस्मृतिंभूपःपुत्रोऽयंममवानवा ॥ ५० ॥ दृष्ट्वाप्यमानुषंकर्मबाणेषुलघुहस्तताम् ॥ विद्यांवाऽप्रतिमांरूपंतस्यवैस्मरसन्नि
भम् ॥ ५१ ॥ पप्रच्छविस्मितोराजाकस्यपुत्रोऽसिचानघ ॥ नोवाचकिंचिद्वीरोऽसौमुंचञ्छिलीमुखानथ ॥ ५२ ॥ अंतर्धानगतःसोऽथराजाचिंतातुरोऽ
भवत् ॥ कोऽयंममसुतोबालःकिंकरोमिव्रजामिकम् ॥ ५३ ॥ गंगांतुष्टावभूपालःस्थितस्तत्रसमाहितः ॥ दर्शनंसाददौचाथचारुरूपायथापुरा ॥ ५४ ॥
दृष्ट्वातांचारुसर्वांगींबभाषेनृपतिःस्वयम् ॥ कोऽयंगंगेगतोबालोममत्वंदर्शयाधुना ॥ ५५ ॥ गंगोवाच ॥ ॥ पुत्रोऽयंतवराजेंद्ररक्षितश्चाष्टमोवसुः ॥
ददामितवहस्तेतुगांगेयोऽयंमहातपाः ॥ ५६ ॥ कीर्तिकर्ताकुलस्यास्यभवितातवसुव्रतः ॥ पाठितस्त्वखिलान्वेदान्धनुर्वेदंचशाश्वतम् ॥ ५७ ॥
वसिष्ठस्याऽऽश्रमेदिव्येसंस्थितोऽयंसुतस्तव ॥ सर्वविद्याविधानज्ञःसर्वार्थकुशलःशुचिः ॥ ५८ ॥ यद्वेदजामदग्न्योऽसौतद्वेदायं सुतस्तव ॥ गृहाणगच्छरा
जेंद्रसुखीभवनराधिप ॥ ५९ ॥ इत्युक्त्वाऽतर्दधेगंगादत्त्वापुत्रंनृपायवै ॥ नृपतिस्तुमुदायुक्तोबभूवातिसुखान्वितः ॥ ६० ॥ समालिंग्यसुतंराजास
माघ्रायचमस्तकम् ॥ समारोप्यरथेपुत्रंस्वपुरंसप्रचक्रमे ॥ ६१ ॥ गत्वागजाह्वयंराजाचकारोत्सवमुत्तमम् ॥ दैवज्ञंचसमाहूयपप्रच्छचशुभंदिनम् ॥ ६२ ॥
समाहूत्यप्रजाःसर्वाःसचिवान्सर्वशःशुभान् ॥ यौवराज्येऽथगांगेयंस्थापयामासपार्थिवः ॥ ६३ ॥ कृत्वातंयुवराजानंपुत्रंसर्वगुणान्वितम् ॥ सुखमा
ससधर्मात्मानसस्मारचजाह्नवीम् ॥ ६४ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतद्वःकथितंसर्वंकारणंवसुशापजम् ॥ गांगेयस्यतथोत्पत्तिंजाह्नव्याःसंभवंतथा
॥ ६५ ॥ गंगावतरणंपुण्यंवसूनांसंभवंतथा ॥ यःशृणोतिनरःपापान्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ६६ ॥ पुण्यंपवित्रमाख्यानंकथितंमुनिसत्तमाः ॥ यथाम
याश्रुतंव्यासात्पुराणंवेदसंमितम् ॥ ६७ ॥ श्रीमद्भागवतंपुण्यंनानाख्यानकथान्वितम् ॥ द्वैपायनमुखोद्भूतंपंचलक्षणसंयुतम् ॥ ६८ ॥ शृण्वतांस
र्वपापघ्नंशुभदंसुखदंतथा ॥ इतिहासमिमंपुण्यंकीर्तितंमुनिसत्तमाः ॥ ६९ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

नसस्मारेति ॥ पुत्रसुखेनजाह्नवीविरहजदुःखस्यनाशात्तांनसस्मारेत्यर्थः ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

एकोनषष्टिश्लोकैस्तुसत्यवत्यातिसुदरी ॥ वृताशंतनुनाराज्ञाकथेयंसम्यगीर्यते ॥ १ ॥ गंगयासहशंतनोर्विवाहादिकंश्रुत्वासत्यवतीविवाहकथांपृच्छंति । वसूनामिति ॥ १॥२॥ ३ ॥ ४ ॥ पुत्रेण सहभीष्मेणसह ॥ कुमारेणस्कंदेन॥५॥सकदाचिदिति ॥ प्रथमंवनंप्राप्तःपश्चाद्वनमध्यस्थांसारिद्वरांकालिंदींयमुनांप्राप्तइत्यर्थः ॥ ६ ॥ अनिर्देश्यंनिर्णेतुमशक्यंतस्यगंधस्यप्रभवमुत्पत्तिस्थानम्

ऋषयऊचुः ॥ ॥ वसूनांसंभवःसूतकथितःशापकारणात् ॥ गांगेयस्यतथोत्पत्तिःकथितालौमहर्षणे ॥ १ ॥ माताव्यासस्यधर्मज्ञनाम्नासत्यवतीसती ॥ कथंशंतनुनाप्राप्ताभार्यागंधवतीशुभा ॥ २ ॥ तन्ममाचक्ष्वविस्तारंदाशपुत्रीकथंवृता ॥ राज्ञाधर्मवरिष्ठेनसंशयंछिंधिसुव्रत ॥ ३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ शंतनुर्नामराजर्षिर्मृगयानिरतःसदा ॥ वनंजगामनिघ्नन्वैमृगांश्चमहिषान्रुरून् ॥ ४ ॥ चत्वार्येवतुवर्षाणिपुत्रेणसहभूपतिः ॥ रममाणः सुखंप्रापकुमारेण यथाहरः ॥ ५ ॥ एकदाविक्षिपन्बाणान्विनिघ्नन्खड्गसूकरान् ॥ सकदाचिद्वनंप्राप्तःकालिंदींसरितांवराम् ॥ ६ ॥ महीपतिरनिर्देश्यमाजिघ्रद्गंधमुत्तमम् ॥ तस्यप्रभवमन्विच्छन्संचचारवनंतदा ॥ ७ ॥ नमंदारस्यगंधोऽयंमृगनाभिमदस्यन ॥ चंपकस्यनमालत्यानकेतक्यामनोहरः ॥ ८॥ नचानुभूतपूर्वोऽयंवातिगंधवहः शुभः ॥ कुतोऽयमेतिवायुर्वैममघ्राणविमोहनः ॥ ९ ॥ इतिसंचिंत्यमानोऽसौबभ्रामवनमंडलम् ॥ मोहितोगंधलोभेनशंतनुःपवनानुगः ॥ १० ॥ सददर्शनदीतीरेसंस्थितांचारुदर्शनाम् ॥ शृंगारसहितांकांतांसुस्थितांमलिनांबराम् ॥ ११ ॥ दृष्ट्वातामसितापांगींविस्मितःसमहीपतिः ॥ अस्यादेहस्यगंधोऽयमितिसंजातनिश्चयः ॥ १२ ॥ तदद्भुतंरूपमतीवसुंदरंतथैवगंधोऽखिललोकसंमतः ॥ वयश्चतादृङ्नवयौवनंशुभंदृष्ट्वैवराजाकिलविस्मितोऽभवत् ॥ १३ ॥ केयंकुतोवासमुपागताऽधुनादेवांगनावाकिमुमानुषीवा ॥ गंधर्वपुत्रीकिलनागकन्याजानेकथंगंधवतींनुकामिनीम् ॥ १४ ॥ संचिंत्यचैवंमनसानृपोऽसौननिश्चयंप्रापयदाततःस्वयम् ॥ गंगांस्मरन्कामवशंगतोऽथपप्रच्छकांतांतटसंस्थितांच ॥ १५ ॥ काऽसिप्रियेकस्यसुताऽसिकस्मादिहस्थितात्वंविजनेवरोरु ॥ एकाकिनीकिंवदचारुनेत्रेविवाहितावानविवाहिताऽसि ॥ १६ ॥ संजातकामोऽहमरालनेत्रेत्वांवीक्ष्यकांतांचमनोरमांच ॥ ब्रूहिप्रियेयाऽसिचिकीर्षसित्वंकिंचेतिसर्वंममविस्तरेण ॥ १७ ॥ इत्येवमुक्तासुदतीनृपेणप्रोवाचतंसस्मितमंबुजेक्षणा ॥ दाशस्यपुत्रींत्वमवेहिराजन्कन्यांपितुःशासनसंस्थितांच ॥ १८ ॥ तरीमिमांधर्मनिमित्तमेवसंवाहयामीहजलेनृपेंद्र ॥ पितागृहेमेऽद्यगतोऽस्तिकामंसत्यंब्रवीम्यर्थपतेतवाग्रे ॥ १९ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ गंधवहोवायुः ॥ ९ ॥ पवनानुगःपवनमनुलक्षीकृत्यगंता ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ गंगांस्मरन् कामवशंगतः कामेनरूढचित्तःसन्ययागंगयाऽहंत्यक्तःसैवगंगाकिंनस्यादितितांगंगांस्मरन्पप्रच्छेत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ अरालनेत्रेकुटिलनेत्रे ॥ १७ ॥ १८ ॥ धर्मनिमित्तमेवेति ॥ अस्माकंदाशानामयंधर्मोऽस्तीतितंनिमित्तमित्यर्थः ॥ १९ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २० ॥ २१ ॥ विवशंकामाधीनमितियावत् ॥२२॥ अतिधैर्यमिति ॥ अनेनसाऽपिकामातुराजातेतिबोधितम् ॥ २३ ॥ यदात्थराजन्निति ॥ हेराजन् यत्तवाभिलषितंतदेतन्ममाप्यभिलषितमित्यर्थः ॥ २४ ॥ नस्वैरिणीनकुलटाऽहमस्मिअपितुकुलीनस्यदाशस्यपुत्री ॥ २५ ॥ ननुत्वत्पिताप्रष्टव्यइत्यवकाशःकामांधस्यममनैवास्तीतिचेत्तत्राऽह । मनोभवइति ॥ यथामांपुनर्नवयौवनांमनोभवोदुनोतिक्लेशयतितथानृपत्वांकिंदुनोति नैवदुनोति ॥ पुरुषापेक्षयाअष्टगुणितकामस्यस्त्रीषुसत्त्वात् ॥ तथाप्यहंयथाधैर्येणनविह्वलाऽस्मि ॥ एवंत्वयातत्रापिकामोद्भवेऽपि

इत्येवमुक्त्वाविररामबालाकामातुरस्तांनृपतिर्बभाषे ॥ कुरुप्रवीरंकुरुमांपतिंत्वंवृथानगच्छेन्ननुयौवनंते ॥ २० ॥ नचास्तिपत्नीममवैद्वितीयात्वंधर्मपत्नीभवमेमृगाक्षि ॥ दासोऽस्मितेऽहंवशगःसदैवमनोभवस्तापयतिप्रियेमाम् ॥ २१ ॥ गताप्रियामांपरिहृत्यकांतानान्यावृताऽहंविधुरोऽस्मिकांते ॥ त्वांवीक्ष्यसर्वावयवातिरम्यांमनोहिजातंविवशंमदीयम् ॥ २२ ॥ श्रुत्वामृतास्वादरसंनृपस्यवचोऽतिरम्यंखलुदाशकन्या ॥ उवाचतंसात्त्विकभावयुक्ताकृत्वाऽतिधैर्यंनृपतिंसुगंधा ॥ २३ ॥ यदात्थराजन्मयितत्तथैवमन्येऽहमेतत्तुयथावचस्ते ॥ नास्मिस्वतंत्रात्वमवेहिकामंदातापितामेऽर्थयतंत्वमाशु ॥ ॥ २४ ॥ नस्वैरिणीहास्म्यपिदाशपुत्रीपितुर्वशेऽहंसततंचरामि ॥ सचेद्ददातिप्रथितःपितामेगृहाणपाणिंवशगाऽस्मितेऽहम् ॥ २५ ॥ मनोभवस्त्वांनृपकिंदुनोतियथापुनर्मानवयौवनांच ॥ दुनोतितत्रापिहिरक्षणीयाधृतिःकुलाचारपरंपरासु ॥ २६ ॥ सूतउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यानृपतिःकाममोहितः ॥ गतोदाशपतेर्गेहंतस्यायाचनहेतवे ॥ २७ ॥ दृष्ट्वानृपतिमायांतंदाशोऽतिविस्मयंगतः ॥ प्रणामंनृपतेःकृत्वाकृतांजलिरभाषत ॥ २८ ॥ दाशउवाच ॥ दासोऽस्मितवभूपालकृतार्थोऽहंतवाऽऽगमे ॥ आज्ञांदेहिमहाराजयदर्थमिहचागमः ॥ २९ ॥ राजोवाच ॥ धर्मपत्नींकरिष्यामिसुतामेतांतवानघ ॥ त्वयाचेद्दीयतेमह्यंसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ३० ॥ दाशउवाच ॥ कन्यारत्नंमदीयंचेद्यत्त्वंप्रार्थयसेनृप ॥ दातव्यंतुप्रदास्यामिनत्वदेयंकदाचन ॥ ३१ ॥ तस्याःपुत्रोमहाराजत्वदंतेपृथिवीपतिः ॥ सर्वथाचाभिषेक्तव्योनान्यःपुत्रस्तवेतिवै ॥ ३२ ॥ सूतउवाच ॥ श्रुत्वावाक्यंतुदाशस्यराजाचिंतातुरोऽभवत् ॥ गांगेयंमनसाकृत्वानोवाचनृपतिस्तदा ॥ ३३ ॥ कामातुरोगृहंप्राप्तश्चिंताविष्टोमहीपतिः ॥ नसस्रौबुभुजेनाथनसुष्वापगृहंगतः ॥ ३४ ॥ चिंतातुरंतुतंदृष्ट्वापुत्रोदेवव्रतस्तदा ॥ गत्वाऽपृच्छन्महीपालंतदसंतोषकारणम् ॥ ३५ ॥

धृतिःकुलाचारपरंपरासुयोग्यारक्षणीयेत्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९॥३० ॥ प्रार्थयसेचेदित्यन्वयः ॥ दातव्यंत्ववश्यंदातव्यमेवास्ति तद्वस्तुनगृहेस्थापनीयं त्वादृशोयदिप्रार्थयतेतदाऽवश्यंदास्यामि ॥ ३१ ॥ पुत्रस्तवेतिवैइति ॥ इतियदितवेष्टंतदादास्यामीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ गांगेयंमनसाराज्याधिपंकृत्वाप्रत्युत्तरंनोवाच ॥ गांगेयसदृशेपुत्रेसतिकथमेतस्याःपुत्रायराज्यंदेयमितिभावः ॥ ३३ ॥ तस्याःपुत्रायराज्यदानेऽनिष्टेऽपिसात्विष्टैवेत्याह । कामातुरइति ॥ ३४ ॥ देवव्रतोभीष्मः ॥ ३५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३६ ॥ दुःखंपितुरितिशेषः ॥ योदुःखंपितुर्ननाशयतिसपुत्रऋणंप्राग्जन्मनिगृहीतंपित्रातद्ग्रहीतुमागतोऽस्तीति धिक्तादृशंपुत्रमित्यर्थः ॥३७॥३८॥ सुतोहरिश्चंद्रेति ॥ दासार्पितोलक्षण
यादासत्वेनार्पितइत्यर्थः॥इयंकथासप्तमस्कंधेवक्ष्यमाणा॥३९॥तथाऽजीगर्तस्येति ॥ इयमपिकथासप्तमस्कंधेवक्ष्यमाणा॥गाधिसुतेनविश्वामित्रेण ॥४०॥ पित्राज्ञयेति॥गुरोरनुज्ञागुरोःपितुर्ज

दुर्जयःकोऽस्तिशत्रुस्तेकरोमिवशगंतव ॥ काचिंतानृपशार्दूलसत्यंवदनृपोत्तम ॥ ३६ ॥ किंतेनजातेनसुतेनराजन्दुःखंनजानातिननाशयेद्यः ॥ ऋणं
ग्रहीतुंसमुपागतोऽसौप्राग्जन्मजंनात्रविचारणाऽस्ति ॥ ३७ ॥ विमुच्यराज्यंरघुनन्दनोऽपितातज्ञयादाशरथिस्तुरामः ॥ वनंगतोलक्ष्मणजानकीभ्यां
सहैवशैलंकिलचित्रकूटम् ॥३८॥ सुतोहरिश्चंद्रनृपस्यराजन्योरोहितश्चेतिप्रसिद्धनामा ॥ क्रीतोऽथपित्राविपणोद्यतश्चदासार्पितोविप्रगृहेतुनूनम् ॥ ३९ ॥
तथाऽजिगर्तस्यसुतोवरिष्ठोनाम्नाशुनःशेपइतिप्रसिद्धः ॥ क्रीतस्तुपित्राप्यथयूपबद्धःसंमोचितोगाधिसुतेनपश्चात् ॥ ४० ॥ पित्राज्ञयाजामदग्न्येनपू
र्वंछिन्नंशिरोमातुरितिप्रसिद्धम् ॥ अकार्यमप्याचरितंचतेनगुरोरनुज्ञाचगरीयसीकृता ॥ ४१ ॥ इदंशरीरंतवभूपतेनक्षमोऽस्मिनूनंवदकिंकरोम्यहम् ॥ नशो
चनीयंमयिवर्तमानेप्यसाध्यमर्थंप्रतिपादयाम्यदः ॥ ४२ ॥ प्रब्रूहिराजंस्तवकाऽस्तिचिंतानिवारयाम्यद्यधनुर्गृहीत्वा ॥ देहेनमेचेच्चरितार्थतावाभवत्वमोघा
भवतश्चिकीर्षा ॥ ४३ ॥ धिक्तंसुतंयःपितुरीप्सितार्थंक्षमोऽपिसन्नप्रतिपादयेद्यः ॥ जातेनकिंतेनसुतेनकामंपितुर्नचिंतांहिसमुद्धरेद्यः ॥ ४४ ॥ सूतउ
वाच ॥ निशम्येतिवचस्तस्यपुत्रस्यशंतनुर्नृपः ॥ लज्जमानस्तुमनसातमाहत्वरितंसुतम् ॥४५॥ राजोवाच ॥ चिंतामेमहतीपुत्रयस्त्वमेकोऽसिमेसुतः ॥
शूरोऽतिबलवान्मानीसंग्रामेष्वपराङ्मुखः ॥४६॥ एकापत्यस्यमेतातवृथेदंजीवितंकिल ॥ मृतेत्वयिमृधेक्वापिकिंकरोमिनिराश्रयः ॥४७॥ एषामेमहती
चिंतातेनाद्यदुःखितोस्म्यहम् ॥ नान्याचिंताऽस्तिमेपुत्रयांतवाग्रेवदाम्यहम् ॥ ४८ ॥ सूतउवाच ॥ तदाऽऽकर्ण्यार्थगांगेयोमंत्रिवृद्धानपृच्छत ॥ नमांव
दातिभूपालोलज्जयाऽद्यपरिप्लुतः ॥ ४९ ॥ वित्तवार्तानृपस्याद्यपृष्ट्वायूयंविनिश्चयात् ॥ सत्यंब्रुवंतुमांसर्वेतत्करोमिनिराकुलः ॥ ५० ॥ तच्छ्रुत्वातेनृपं
गत्वासंविज्ञायचकारणम् ॥ शशंसुर्विदितार्थस्तुगांगेयस्तदचिंतयत् ॥ ५१ ॥ सहितस्तैर्जगामाऽऽशुदाशस्यसदनंतदा ॥ प्रेमपूर्वमुवाचेदंविनम्रो जाह्नवी
सुतः ॥ ५२ ॥ गांगेयउवाच ॥ पित्रेदेहिसुतांतेऽद्यप्रार्थयामिसुमध्यमाम् ॥ मातामेऽस्तुसुतेयंतेदासोऽस्म्यस्याःपरंतप ॥ ५३ ॥

मदग्नेरित्यर्थः ॥४१॥ नक्षमोऽस्मिनूनमिति ॥ यद्यपिकिमपिभवत्प्रियंकर्तुंनक्षमःसमर्थोऽस्मितथाप्यहंकिंकरोमीतिवद मयाकिंकर्तव्यमितिवदेत्यर्थः ॥ अदःइदमित्यर्थः ॥४२॥ देहेनेति ॥
यदिकार्यकरणे ममदेहःपततितदादेहेनचरितार्थताममजाता ममदेहःसार्थकोजातः॥अथवाकार्यंजातंतदाभवतश्चिकीर्षाअमोघासफलाजाता उभयतोऽपिफलमेवाऽस्तीत्यर्थः॥४३॥समुद्धरे
न्नाशयेत् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ मृधेयुद्धेऽकस्मात् ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ वित्तेति ॥ यूयंपृष्ट्वानृपस्यवार्तावित्तजानीत ॥ ५० ॥ विदितार्थोज्ञातार्थः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥५४॥५५॥सत्यंवाक्यमिति ॥ त्वंयद्यपिसत्यवाक्यतयाराज्यंनकरिष्यसि तथापित्वत्सुतस्तुबलाद्राज्यंगृह्णीयान्ममदौहित्रस्येत्यर्थः ॥५६॥ मयाविवाहेकृतेसत्येतद्भयम् ॥ ततोविवाहमेवा
हंनकरिष्यामीतिभीष्मंभयंकरंव्रतंमयाकृतमितिजानीहि ॥ ५७॥ झषजीवकोमत्स्यजीवनोदासराजः ॥५८॥ ननुव्यासमाताअन्यस्त्रीकथंतेनविवाहितेतिचेत्तत्राऽऽह नजानातीति ॥ तदु
दरेव्यासस्यजन्मराजानजानाति॥कन्यैवेयमितिनिश्चितमतिरित्यर्थः॥एतेनधर्मज्ञेनराज्ञाकथंदाशकन्याऽन्यस्त्रीविवाहितेतिदूषणंनिरस्तम् ॥ कामातुरत्वाच्चाऽश्लाघ्यमप्याचरितमहोभगवत्या
अंतर्यामिरूपिण्याअयंमहिमा यदकार्यमपिमहद्भिःकारयति कारयित्वाचस्वोपासनाबलेनसर्वान्महीकरोतीति ॥ अतएववक्ष्यतिसप्तमस्कंधे॥सोममूर्योद्भवाराजानःसर्वेशक्त्युपासनयामहत्त्वं
प्राप्ताइति ॥५९॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५॥ ॥ ॥ एकसप्ततिपद्यैस्तुव्यासात्पुत्रत्रयोद्भवः ॥ पांडवानांतथोत्पत्तिःसंक्षेपादिहकथ्यते ॥१॥ तृतीयाऽध्याये

दाशउवाच ॥ त्वंगृहाणमहाभागपत्नींकुरुनृपात्मज ॥ पुत्रोऽस्यानभवेद्राजावर्तमानेत्वयीतिवै ॥ ५४ ॥ गांगेयउवाच ॥ मातेयंममदाशेयीराज्यंनैवकरो
म्यहम् ॥ पुत्रोऽस्याःसर्वथाराज्यंकरिष्यतिनसंशयः ॥ ५५ ॥ दाशउवाच ॥ सत्यंवाक्यंमयाज्ञातंपुत्रस्तेबलवान्भवेत् ॥ सोऽपिराज्यंबलाद्नूनंगृह्णीया
दितिनिश्चयः ॥ ५६ ॥ गांगेयउवाच ॥ नदारसंग्रहंनूनंकरिष्यामिहिसर्वथा ॥ सत्यंमेवचनंतातमयाभीष्मंव्रतंकृतम् ॥ ५७ ॥ सूतउवाच ॥ एवंकृतां
प्रतिज्ञांतुनिशम्यझषजीवकः ॥ ददौसत्यवतींतस्मैराज्ञेसर्वांगशोभनाम् ॥ ५८ ॥ अनेनविधिनातेनवृतासत्यवतीप्रिया ॥ नजानातिपरंजन्मव्यासस्य
नृपसत्तमः ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ एवंसत्यवतीतेनवृताशंतनुनाकिल ॥
द्वौपुत्रौचतथाजातौमृतौकालवशादपि ॥ १ ॥ व्यासवीर्यात्तुसंजातोधृतराष्ट्रोऽथएवच ॥ मुनिंदृष्ट्वाऽथकामिन्यानेत्रसंमिलनेकृते ॥ २ ॥ श्वेतरूपायतो
जातादृष्ट्वाव्यासंनृपात्मजा ॥ व्यासकोपात्समुत्पन्नःपांडुस्तेननसंशयः ॥ ३ ॥ संतोषितस्तयाव्यासोदास्याकामकलाविदा ॥ विदुरस्तुसमुत्पन्नोधर्मांशः
सत्यवाक्छुचिः ॥ ४ ॥

येप्रश्नाःकृतास्तेषांसर्वेषामुत्तरमेतत्पर्यंतंदत्तम् ॥ कथंगोलकावुत्पादिताविति शंकाकेवलमवशिष्टातदर्थमाहएवंसत्यवतीति। द्वौपुत्रौचित्रांगदविचित्रवीर्यौ।वंशाभावेगोलकावप्युत्पादनीयावि
तिवेदाज्ञयागोलकौवंशसंरक्षणार्थमुत्पादितावित्याह।कालवशादपीति॥इदमुत्तरान्वय्यपि॥ यतोवंशोच्छेदकालःसमागतस्तद्दशादेवेत्यर्थः ॥ एतेनधार्मिकेणव्यासेनकथंभ्रातृभार्यागमनंकृत
मितिशंकानिरस्ता॥वंशोच्छेदप्राप्तावेतादृशकर्मकरणेवेदाज्ञायाःसत्त्वादिति॥इदंकलियुगातिरिक्तपरम् ॥१॥अंधत्वेनिमित्तमाह।मुनिंदृष्ट्वेति ॥जटिलव्यासंदृष्ट्वातत्रानुरागाभावेनस्त्रियानेत्रनि
मीलनेकृतेसतितन्निमित्तवशादंधोजातइत्यर्थः॥२॥ श्वेतरूपेति ॥ मुनिंदृष्ट्वातत्रानुरागाभावान्निर्लाभाश्वेताजातेतिहेतोःस्वास्मिन्नुरागाभावाद्व्यासस्यकोपउत्पन्नस्तस्माद्धेतोःपुत्रःपांडुःश्वेतउ
त्पन्नः ॥ ३ ॥ यदापुनर्वर्षांतेविचित्रवीर्यपत्नीप्रेषितासानगतातयास्वकीयादासीप्रेषिताशृंगारादिरसैःकामकलाविदाकामशास्त्राभिज्ञयादास्याव्यासःसंतोषितस्तत्संतोषवशात्सम्यक्पुत्रो

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विदुरउत्पन्नः ॥ ४ ॥ प्रथमाऽध्यायमारभ्यैतावत्पर्यंतमृषिभिर्येयेप्रश्नाःकृतास्तेषामुत्तरमेतत्पर्यंतंसूतेनक्रमेणदत्तमितःपरमपृष्टमप्यृषिभिःपांडवाख्यानंजनमेजयपर्यंतंसूतेनकथ्यते ॥ तत्प्रयोजनंत्वग्रेजनमेजयायस्वपूर्वजदुर्गतिगतपांडवोद्धारार्थंव्यासोदेवीभागवतंकथयामासेतिवक्तव्यमस्ति ॥ तत्रकेपांडवाःकिंचतैर्दुरितमाचरितंकोजनमेजयइत्याकांक्षास्यात्तन्निवृत्त्यर्थंप्रकृतमपृष्टमप्याख्यानंपांडवानांवक्तुमारभते ॥ राज्येसंस्थापितइति ॥ ननु शुकायभागवतोपदेशसमयेजनमेजयोत्पत्त्यभावेनजनमेजयायोपदिष्टंभागवतमितिकथाशुकोपदिष्टभागवतेऽसंगते

राज्येसंस्थापितःपांडुःकनीयानपिमंत्रिभिः ॥ अंधत्वाद्धृतराष्ट्रोऽसौनाधिकारेनियोजितः ॥ ५ ॥ भीष्मस्यानुमतेराज्यंप्राप्तःपांडुर्महाबलः ॥ विदुरोप्यथमेधावीमंत्रकार्येनियोजितः ॥ ६ ॥ धृतराष्ट्रस्यद्वेभार्येगांधारीसौबलीस्मृता ॥ द्वितीयाचतथावैश्यागार्हस्थ्येषुप्रतिष्ठिता ॥ ७ ॥ पांडोरपितथापत्न्यौद्वेप्रोक्तेवेदवादिभिः ॥ शौरसेनीतथाकुंतीमाद्रीचमद्रदेशजा ॥ ८ ॥ गांधारीसुषुवेपुत्रशतंपरमशोभनम् ॥ वैश्याप्येकंसुतंकांतंयुयुत्सुंसुषुवेप्रियम् ॥ ९ ॥ कुंतीतुप्रथमंकन्यासूर्यात्कर्णमनोहरम् ॥ सुषुवेपितृगेहस्थापश्चात्पांडुपरिग्रहः ॥ १० ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ किमेतत्सूतचित्रंत्वंभाषसेमुनिसत्तम ॥ जनितश्चसुतःपूर्वंपांडुनासाविवाहिता ॥ ११ ॥ सूर्यात्कर्णःकथंजातःकन्यायांवदविस्तरात् ॥ कन्याकथंपुनर्जातापांडुनासाविवाहिता ॥ १२ ॥ सूतउवाच ॥ शूरसेनसुताकुंतीबालभावेयदाद्विजाः ॥ कुंतिभोजेनराज्ञातुप्रार्थिताकन्यकाशुभा ॥ १३ ॥ कुंतिभोजेनसाबालापुत्रीतुपरिकल्पिता ॥ सेवनार्थंतुदीप्तस्यविहिताचारुहासिनी ॥१४॥ दुर्वासास्तुमुनिःप्राप्तश्चातुर्मास्येस्थितौद्विजः ॥ परिचर्याकृताकुंत्यामुनिस्तोषंजगामह॥१५॥ददौमंत्रंशुभंतस्यैयेनाहूतःसुरःस्वयम् ॥ समायातितथाकामंपूरयिष्यतिवांछितम् ॥ १६ ॥ गतेमुनौततःकुंतीनिश्चयार्थंगृहेस्थिता ॥ चिंतयामासमनसाकंसुरंसमचिंतये ॥ १७ ॥ उदितश्चतदाभानुस्तथादृष्टोदिवाकरः ॥ मंत्रोच्चारंतथाकृत्वाचाहूतस्तिग्मगुस्तदा ॥ १८ ॥ मंडलान्मानुषंरूपंकृत्वासर्वांतिपेशलम् ॥ अवातरत्तदाकाशात्समीपेतत्रमंदिरे ॥ १९ ॥

तिचेन्न ॥ व्यासस्यसर्वज्ञत्वेनजनमेजयंप्रत्येवंवक्तास्मीत्यभिप्रायेणपूर्वमेवग्रंथंभविष्याख्यानघटितंकृत्वाशुकायोपदिदेशेतिकल्पनात् ॥ ५ ॥ ६ ॥ सौबलीसुबलस्यापत्यंकन्या ॥ ७ ॥ शूरसेनस्यापत्यंकन्याशौरसेनी ॥ मद्रदेशजामद्रदेशराजजेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ जनितउत्पादितः ॥ विवाहितायाःपुनर्विवाहोऽसंगतइत्यर्थः ॥११॥ पित्रायदिसानाविवाहितातर्हिसूर्यात्कर्णःकथमुत्पन्नःकन्यावस्थायांव्यभिचारेणोत्पत्तौतुपुनःकन्याकथंजाता कन्यात्वाभावेपांडुनाकथंसाविवाहितेत्याह ॥ सूर्यात्कर्णइति ॥ १२ ॥ यदेति ॥ बाल्यभावेयदास्थिताकुंतीतदाकुंतिभोजेनराज्ञाममकन्यानास्तिभवत्कन्याममास्त्विातिप्रार्थितःशूरसेनस्तस्मैकन्यांदत्तवानित्यर्थः ॥ १३ ॥ दीप्तस्याग्निहोत्रस्थितस्याग्नेः ॥ १४ ॥ १५ ॥ येनमंत्रेणसुरोवायोवाकोवासमायातिसमायास्यति ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ १८ ॥ पेशलंसुंदरम् ॥ १९ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रजोदोषंप्राप्तारजस्वलाजातेत्यर्थः ॥ २० ॥ सुप्रीताऽस्मित्वंगच्छ ॥ ममत्वद्दर्शनातिरिक्तंप्रयोजनांतरंनास्तीत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ नदुर्वाच्यादुर्वाक्यविषयानास्मियतोऽहंकुलकन्यास्मि ॥ २४ ॥ वाच्यतानिंद्यताम् ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ एकाधात्रीवेदनान्योजनः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ कांचितामिति ॥ अहंत्वदाज्ञाधारिकास्थिताऽस्मियद्यत्त्वयाज्ञाप्यते

दृष्ट्वादेवंसमायांतंकुंतीभानुंसुविस्मिता ॥ वेपमानारजोदोषंप्राप्तासद्यस्तुभामिनी ॥ २० ॥ कृतांजलिःस्थितासूर्यंबभाषेचारुलोचना ॥ सुप्रीतादर्शनेनाद्यगच्छत्वंनिजमंडलम् ॥ २१ ॥ ॥ सूर्यउवाच ॥ ॥ आहूतोऽस्मिकथंकुंतित्वयामंत्रबलेनवै ॥ नमांभजसिकस्मात्त्वंसमाहूयपुरोगतम् ॥ २२ ॥ कामार्तोऽस्म्यसितापांगिभजमांभावसंयुतम् ॥ मंत्रेणाधीनतांप्राप्तंक्रीडितुंनयमामिति ॥ २३ ॥ ॥ कुंत्युवाच ॥ कन्याऽस्म्यहंतुधर्मज्ञसर्वसाक्षिन्नमाम्यहम् ॥ तवाप्यहंनदुर्वाच्याकुलकन्याऽस्मिसुव्रत ॥ २४ ॥ ॥ सूर्यउवाच ॥ ॥ लज्जामेमहतीचाद्ययदिगच्छाम्यहंवृथा ॥ वाच्यतांसर्वदेवानांयास्याम्यत्रनसंशयः ॥ २५ ॥ शप्स्यामितंद्विजंचाऽद्ययेनमंत्रःसमर्पितः ॥ त्वांचापिसुभृशंकुंतिनोचेन्मांत्वंभजिष्यसि ॥ २६ ॥ कन्याधर्मःस्थिरस्तेस्यान्नज्ञास्यंतिजनाः किल ॥ मत्समस्तुतथापुत्रोभवितातेवरानने ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वातरणिःकुंतींतन्मनस्कांसुलज्जिताम् ॥ भुक्त्वाजगामदेवेशोवरंदत्त्वाऽतिवांछितम् ॥ २८ ॥ गर्भंदधारसुश्रोणीसुगुप्तेमंदिरेस्थिता ॥ धात्रीवेदप्रियाचैकानमातानजनस्तथा ॥ २९ ॥ गुप्तःसद्मनिपुत्रस्तुजातश्चातिमनोहरः ॥ कवचेनातिरम्येणकुंडलाभ्यांसमन्वितः ॥ ३० ॥ द्वितीयइवसूर्यस्तुकुमारइवचापरः ॥ करेकृत्वाऽथधात्रेयीतामुवाचसुलज्जिताम् ॥ ॥ ३१ ॥ कांचितांकरभोरुत्वमाधत्सेऽद्यस्थिताऽस्म्यहम् ॥ मंजूषायांसुतंकुंतीमुंचंतीवाक्यमब्रवीत् ॥ ३२ ॥ किंकरोमिसुतार्ताऽहंत्यजेत्वांप्राणवल्लभम् ॥ मंदभाग्यात्यजामित्वांसर्वलक्षणसंयुतम् ॥ ३३ ॥ पातुत्वांसगुणागुणाभगवतीसर्वेश्वरीचांबिकास्तन्यंसैवददातुविश्वजननीकात्यायनीकामदा ॥ द्रक्ष्येऽहंसुखपंकजंसुललितंप्राणप्रियार्हंकदात्यक्त्वात्वांविजनेवनेरविसुतंदुष्टायथास्वैरिणी ॥ ३४ ॥ पूर्वस्मिन्नपिजन्मनित्रिजगतांमातानचाराधितानध्यातंपदपंकजंसुखकरंदेव्याःशिवायाश्चिरम्॥तेनाहंसुतदुर्भगाऽस्मिसततंत्यक्त्वापुनस्त्वांवनेतप्स्यामिप्रियपातकंस्मृतवतीबुद्ध्याकृतंयत्स्वयम्॥ ३५॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्त्वातंसुतंकुंतीमंजूषायांधृतंकिल ॥ धात्रीहस्तेददौभीताजनदर्शनतस्तथा ॥ ३६ ॥ स्नात्वात्रस्तातदाकुंतीपितृवेश्मन्युवाससा ॥ मंजूषावहमानाचप्राप्ताह्यधिरथेनवै ॥ ३७ ॥ राधासूतस्यभार्यावैतयाऽसौप्रार्थितःसुतः ॥ कर्णोऽभूद्बलवान्वीरः पालितः सूतसद्मनि ॥ ३८ ॥

तत्सर्वंक्रियतेततःकांचितामाधत्सेधारयसिनैतादृशीचिंताऽस्तीत्यर्थः ॥ ततोमंजूषायांस्थापितंपुत्रंनद्यांत्यक्तुमिच्छंतीकुंतीप्राहेत्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ सर्वेश्वरींभगवतींस्मृत्वाऽऽशिषोददातिपातुत्वामिति ॥ अधुनात्वांत्यक्त्वातवमुखपंकजंकदाद्रक्ष्येइत्यन्वयः ॥ ३४ ॥ सुतप्रियेतिसंबोधनद्वयम् ॥ ३५ ॥ धात्रीहस्तेइति ॥ गंगायांत्यक्तुंददौ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अधिरथस्यसूतस्यभार्याराधातयासुतः प्रार्थितः पुत्रत्वेनस्वीकृतइत्यर्थः ॥ ३८ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ अंशजःस्ववीर्यजः ॥ पुत्रिकापुत्रःकन्यापुत्रःअस्यांजायमानः पुत्रोममेतिसंकेतितः ॥ क्षेत्रजः यस्तल्पजःप्रमीतस्यक्लीबस्य व्याधितस्यवा ॥ स्वधर्मेणनियुक्तायांसपुत्रः क्षेत्रदः स्मृतइतिमनुः ॥ गोलकइत्येकः स्वक्षेत्रेस्वस्त्रियांमृतेभर्तरिजायमानोगोलकः ॥ अमृतेजारजःकुण्डः ॥ सहोढजस्तुगर्भेस्थितोगर्भिण्यां परिणीतायांयःपरिणीतःसवोढुःपुत्रः ॥ कानीनःपितृवेश्मनिकन्यातुयंपुत्रंजनयेद्रहः ॥ तंकानीनंवदेन्नाम्नेति ॥ क्रीतोमौल्येनगृहीतः ॥ वनेप्राप्तश्च ॥ ४७ ॥ अशक्तौपुत्रपालनासामर्थ्ये

कुंतीविवाहिताकन्यापांडुनासास्वयंवरे ॥ माद्रीचैवापराभार्यामद्रराजसुताशुभा ॥ ३९ ॥ मृगयारममाणस्तुवनेपांडुर्महाबलः ॥ जघानमृगबुद्ध्यातु रममाणंमुनिंवने ॥ ४० ॥ शप्तस्तेनतदापांडुर्मुनिनाकुपितेनच ॥ स्त्रीसंगंयदिकर्तासितदातेमरणंध्रुवम् ॥ ४१ ॥ इतिशप्तस्तुमुनिनापांडुःशोकसम न्वितः ॥ त्यक्त्वाराज्यंवनेवासंचकारभृशदुःखितः ॥ ४२ ॥ कुंतीमाद्रीचभार्येद्वेजग्मतुःसहसंगते ॥ सेवनार्थंसतीधर्मसंश्रितेमुनिसत्तमाः ॥ ४३ ॥ गंगातीरेस्थितःपांडुर्मुनीनामाश्रमेषुच ॥ शृण्वानोधर्मशास्त्राणिचकारदुश्चरंतपः ॥ ४४ ॥ कथायांवर्तमानायांकदाचिद्धर्मसंश्रितम् ॥ अशृणोद्वचनंरा जासुपृष्टंमुनिभाषितम् ॥ ४५ ॥ अपुत्रस्यगतिर्नास्तिस्वर्गेगंतुंपरंतप ॥ येनकेनाप्युपायेनपुत्रस्यजननंचरेत् ॥ ४६ ॥ अंशजःपुत्रिकापुत्रःक्षेत्रजोगोल कस्तथा ॥ कुंडःसहोढः कानीनः क्रीतः प्राप्तस्तथावने ॥ ४७ ॥ दत्तः केनापिचाशक्तौधनग्राहिसुताःस्मृताः ॥ उत्तरोत्तरतः पुत्रानिकृष्टाइतिनिश्चयः ॥ ४८ ॥ इत्याकर्ण्यतदाप्राहकुंतींकमललोचनाम् ॥ सुतमुत्पादयाशुत्वंमुनिंगत्वातपोन्वितम् ॥ ४९ ॥ ममाऽऽज्ञयानदोषस्तेपुराराज्ञामहात्मना ॥ वसिष्ठाज्जानितःपुत्रःसौदासेनेतिमेश्रुतम् ॥५०॥ तंकुंतीवचनंप्राहममममंत्रोऽस्तिकामदः ॥ दत्तोदुर्वाससापूर्वंसिद्धिदःसर्वथाप्रभो ॥५१॥ निमंत्रयेऽहंयंदेवंमं त्रेणानेनपार्थिव ॥ आगच्छेत्सर्वथासोवैममपार्श्वेनियंत्रितः ॥५२॥ भर्तुर्वाक्येनसातत्रस्मृत्वाधर्मसुरोत्तमम् ॥ संगम्यसुषुवेपुत्रंप्रथमंचयुधिष्ठिरम् ॥५३॥ वायोर्वृकोदरंपुत्रंजिष्णुंचैवशतक्रतोः ॥ वर्षेवर्षेत्रयःपुत्राःकुंत्याजातामहाबलाः ॥ ५४ ॥ माद्रीप्राहपतिंपांडुंपुत्रंमेकुरुसत्तम ॥ किंकरोमिमहाराजदुः खंनाशयमेप्रभो ॥ ५५ ॥ प्रार्थितापतिनाकुंतीददौमंत्रंदयान्विता ॥ एकपुत्रप्रबंधेनमाद्रीपतिमतेस्थिता ॥५६॥ स्मृत्वातदाश्विनौदेवौमद्रराजसुतासुतौ ॥ नकुलःसहदेवश्चसुषुवेवरवर्णिनी ॥५७॥ एवंतेपांडवाः पंचक्षेत्रोत्पन्नाःसुरात्मजाः ॥ वर्षवर्षांतरेजातावनेतस्मिन्द्विजोत्तमाः ॥५८॥ एकस्मिन्समयेपांडुर्माद्रींदृ ष्ट्वाऽथनिर्जने ॥ आश्रमेचातिकामार्तोजग्राहाऽऽगतवैशसः ॥५९॥ मामामामेतिबहुधानिषिद्धोऽपितयाभृशम् ॥ आलिलिंगप्रियांदैवात्पपातधरणीतले ॥६०॥

केनापिदत्तः ॥ एतेधनग्राहिसुताभवंति ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ सोवैइत्यत्रसंधिरार्षः ॥ ५२ ॥ संगम्यमिथुनीभूय ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ पुत्रंमेइति ॥ देहीतिशेषः ॥ कुरुसत्तमेति संबोधनम् ॥ यद्वापुत्रंमेकुरु हेसत्तमेतिसंबोधनम् ॥ ५५ ॥ एकपुत्रप्रबंधेनएकपुत्रोद्देशेन ॥ ५६ ॥ तदनंतरंमाद्रीअश्विनीकुमारौस्मृत्वामद्रराजसुतासानकुलः सहदेवश्चेत्येतौसुतौसुषुवे इतिसंबंधः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ आगतवैशसः प्राप्तमरणः ॥ ५९ ॥ ६० ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥६६॥ पांडोःशापंसमाज्ञायकस्येमेपुत्राइतिसर्वेपप्रच्छुः॥६७॥६८॥तैःसुरैर्नोऽस्माकंदेवानांसुताइतिकथितम् ॥६९॥ वधूंकुंतींच ॥ अर्थतोयथायोग्यं
धनादिभिः॥७०॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेषष्ठोध्यायः ॥६॥ अष्टषष्टिश्लोकवर्यैःपांडवानांकथानकम्॥मृतानांदर्शनंदेवीप्रसादादिहकथ्यते॥१॥ पंचानामिति॥१॥जिष्णुनार्जु

यथावृक्षगतावल्लीछिन्नेपतातिवैद्रुमे ॥ तथासापतिताबालाकुर्वतीरोदनंबहु ॥ ६१ ॥ प्रत्यागतातदाकुंतीरुदतीबालकास्तथा ॥ मुनयश्चमहाभागाःश्रु
त्वाकोलाहलंतदा ॥ ६२ ॥ मृतःपांडुस्तदासर्वेमुनयः संशितव्रताः ॥ सहाग्निभिर्विधिंकृत्वागंगातीरेतदादहन् ॥ ६३ ॥ चक्रेसहैवगमनंमाद्रीदत्त्वासु
तौशिशू ॥ कुंत्यैधर्मपुरस्कृत्यसतीनांसत्यकामतः ॥ ६४ ॥ जलदानादिकंकृत्वामुनयस्तत्रवासिनः ॥ पंचपुत्रयुतांकुंतीमनयन्हस्तिनापुरम् ॥ ६५ ॥
तांप्राप्तांचसमाज्ञायगांगेयोविदुरस्तथा ॥ नागराधृतराष्ट्रस्यसर्वेतत्रसमाययुः ॥ ६६ ॥ पप्रच्छुश्चजनाःसर्वेकस्यपुत्रावरानने ॥ पांडोःशापंसमाज्ञायकुं
तीदुःखान्वितातदा ॥ ६७ ॥ तानुवाचसुराणांवैपुत्राःकुरुकुलोद्भवाः ॥ विश्वासार्थंसमाहूताःकुंत्यासर्वेसुरास्तदा ॥ ६८ ॥ आगत्यखेतदातैस्तुकथितंनः
सुताःकिल ॥ भीष्मेणसत्कृतंवाक्यंदेवानांसत्कृताःसुताः ॥ ६९ ॥ गतानागपुरंसर्वेतानादायसुतान्वधूम् ॥ भीष्मादयःप्रीतचित्ताःपालयामासुरर्थ
तः ॥ ७० ॥ एवंपार्थाःसमुत्पन्नागांगेयेनाथपालिताः ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ पंचा
नांद्रौपदीभार्यासामान्यासापतिव्रता ॥ पंचपुत्रास्तुतस्याःस्युर्भर्तृभ्योऽतीवसुंदराः ॥ १ ॥ अर्जुनस्यतथाभार्याकृष्णस्यभगिनीशुभा ॥ सुभद्रायाह
तापूर्वंजिष्णुनाहरिसंमते ॥ २ ॥ तस्यांजातोमहावीरोनिहतोऽसौरणाजिरे ॥ अभिमन्युर्हतास्तत्रद्रौपद्याश्चसुताः किल ॥ ३ ॥ अभिमन्योर्वराभा
र्यावैराटीचातिसुंदरा ॥ कुलांतेसुषुवेपुत्रंमृतोबाणाग्निनाशिशुः ॥ ४ ॥ जीवितःसतुकृष्णेनभागिनेयसुतःस्वयम् ॥ द्रौणिबाणाग्निनिर्दग्धःप्रतापेनाद्भु
तेनच ॥ ५ ॥ परिक्षीणेषुवंशेषुजातोयस्माद्वरःसुतः ॥ तस्मात्परिक्षितोनामविख्यातःपृथिवीतले ॥ ६ ॥ निहतेषुचपुत्रेषुधृतराष्ट्रोऽतिदुःखितः ॥
तस्थौपांडवराज्येचभीमवाग्बाणपीडितः ॥ ७ ॥ गांधारीचतथाऽतिष्ठत्पुत्रशोकातुराभृशम् ॥ सेवांतयोर्दिवारात्रंचकारार्तोयुधिष्ठिरः ॥ ८ ॥ विदुरोऽप्य
तिधर्मात्माप्रज्ञानेत्रमबोधयत् ॥ युधिष्ठिरस्यानुमतेभ्रातृपार्श्वेव्यातिष्ठत ॥ ९ ॥ धर्मपुत्रोऽपिधर्मात्माचकारसेवनंपितुः ॥ पुत्रशोकोद्भवंदुःखंतस्याविस्मारयन्निव ॥ १० ॥ यथाशृणोतिवृद्धोऽसौतथाभीमोऽतिरोषितः ॥ वाग्बाणेनाहनत्तंतुश्रावयन्सांस्थिताञ्जनान् ॥ ११ ॥

नेनहरिसंमतेसति॥कृष्णानुमतेनेत्यर्थः॥२॥३॥वैराटीविराटकन्याउत्तराकुलांतेकुलक्षयेसति॥सपुत्रोगर्भएवाश्वत्थामबाणाग्निनामृतः ॥४॥ पुनर्द्रौणिरश्वत्थामातस्यबाणाग्निनिर्दग्धोभागिने
योभगिन्याअपत्यंभागिनेयोऽभिमन्युस्तस्य सुतोऽद्भुतप्रतापेनकृष्णेनजीवितइत्यन्वयः॥५॥तस्यपुत्रस्यजीवितस्यपरीक्षितनामकिन्निमित्तंतत्राह परिक्षीणेष्विति ॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १२ ॥ १३ ॥ धर्मात्माधर्मराजः ॥ १४ ॥ धर्मजंयमधर्माज्जातंयुधिष्ठिरम् ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ निर्वापकामिनेपुत्रपिंडप्रदानकामवते ॥ २० ॥ मारुतिर्भीमसेनः
॥ २१ ॥ अंधोऽप्येतादृशदुष्टोधृतराष्ट्रोऽपीत्यर्थः ॥ २२ ॥ दुरात्मनादुःशासनेन ॥ सभायामितिशेषः ॥ २३ ॥ २४ ॥ मागधंजरासंधंहत्वालब्धयशाअहंविराटस्यसूपकारोऽभूवमेता
दृशःक्षयःकथंस्यात्त्वंज्येष्ठोदेवितायूतव्यसनीनचेदित्यर्थः ॥ २५ ॥ वासवात्मजोदेवेंद्रजः ॥ २६ ॥ २७ ॥ दृष्ट्वेति ॥ अर्जुनस्यमूर्ध्निकृतांवेणींलोचनेकज्जलंचदृष्ट्वादुःखितस्यममतदासुखं

मयापुत्राहताःसर्वेदुष्टस्यांधस्यतेरणे ॥ दुःशासनस्यरुधिरंपीतंहृद्यंतथाभृशम् ॥ १२ ॥ भुनक्तिपिंडमंधोऽयंमयादत्तंगतत्रपः ॥ ध्वांक्षवद्वाश्ववच्चापिवृ
थाजीवत्यसौजनः ॥१३॥ एवंविधानिरूक्षाणिश्रावयत्यनुवासरम् ॥ आश्वासयतिधर्मात्मामूर्खोऽयमितिचब्रुवन् ॥ १४ ॥ अष्टादशैववर्षाणिस्थित्वातत्रै
वदुःखितः ॥ धृतराष्ट्रोवनेयानंप्रार्थयामासधर्मजम् ॥ १५ ॥ अयाचतधर्मपुत्रंधृतराष्ट्रोमहीपतिः ॥ पुत्रेभ्योऽहंददाम्यद्यनिर्वापंविधिपूर्वकम् ॥ १६ ॥
वृकोदरेणसर्वेषांकृतमत्रौर्ध्वदैहिकम् ॥ नकृतंममपुत्राणांपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ १७ ॥ ददासिचेद्धनंमह्यंकृत्वाचैवौर्ध्वदैहिकम् ॥ गमिष्येऽहंवनंतप्तुंतपःस्व
र्गफलप्रदम् ॥ १८ ॥ एकांतेविदुरेणोक्तोराजाधर्मसुतःशुचिः ॥ धनंदातुंमनश्चक्रेधृतराष्ट्रायचार्थिने ॥ १९ ॥ समाहूयनिजान्सर्वानुवाचपृथिवीपतिः ॥
धनंदास्येमहाभागाःपित्रेनिर्वापकामिने ॥ २० ॥ तच्छ्रुत्वावचनंभ्रातुर्ज्येष्ठस्यामिततेजसः ॥ संग्रहेऽस्यमहाबाहुर्मारुतिःकुपितोब्रवीत् ॥ २१ ॥ धनं
देयंमहाभागदुर्योधनहितायकिम् ॥ अंधोऽपिसुखमाप्नोतिमूर्खत्वंकिमतःपरम् ॥ २२ ॥ तवदुर्मंत्रितेनाथदुःखंप्राप्तावनेवयम् ॥ द्रौपदीचमहाभागा
समानीतादुरात्मना ॥ २३ ॥ विराटभवनेवासःप्रसादात्तवसुव्रत ॥ दासत्वंचकृतंसर्वैर्मत्स्यस्यामितविक्रमैः ॥ २४ ॥ देवितात्वंनचेज्ज्येष्ठःप्रभवेत्संक्षयः
कथम् ॥ सूपकारोविराटस्यहत्वाऽभूवंतुमागधम् ॥ २५ ॥ बृहन्नलाकथंजिष्णुर्भवेद्बालस्यनर्तकः ॥ कृत्वावेषंमहाबाहुर्योषायावासवात्मजः ॥ २६ ॥
गांडीवशोभितौहस्तौकृतौकंकणशोभितौ ॥ मानुषंचवपुःप्राप्यकिंदुःखंस्यादतः परम् ॥ २७ ॥ दृष्ट्वावेणींकृतांमूर्ध्निकज्जलंलोचनेतथा ॥ असिंगृहीत्वा
तरसाच्छेद्यहंनान्यथासुखम् ॥२८॥ अपृष्ट्वाचमहीपालंनिक्षिप्तोऽग्निर्मयागृहे ॥ दग्धुकामश्चपापात्मानिर्दग्धोसौपुरोजनः ॥ २९ ॥ कीचकानिहताःसर्वे
त्वामपृष्ट्वाजनाधिप॥नतथानिहताःसर्वेसभार्याधृतराष्ट्रजाः ॥३०॥ मूर्खत्वंतवराजेंद्रगंधर्वेभ्यश्चमोचिताः ॥ दुर्योधनादयःकामंशत्रवोनिगडीकृताः ॥३१॥

स्याद्यद्यहंधृतराष्ट्रमसिंगृहीत्वातरसावेगेनमस्तकेछोत्रिछेत्स्यामिनान्यथेत्यर्थः ॥ २८ ॥ अपृष्ट्वाभीष्मादिभिराविचार्येत्यर्थः ॥ येनदुष्टेनमयागृहेमयासुरविद्यानिर्मितेलाक्षागृहेऽग्निर्निक्षिप्तः
निर्दग्धोसौदुष्टात्माऽस्मद्दैवेनैवकेवलंनत्वस्माकंरक्षकःकश्चिदासीदेतादृशंमहद्दुःखमस्माभिस्त्वत्प्रसादादेवलब्धमितिभावः ॥ २९ ॥ नतथेति ॥ अयंमनसिखेदोऽद्यापिवर्ततइत्यर्थः ॥३०॥
गंधर्वेणनिगडीकृताबद्धादुर्योधनादयःशत्रवस्त्वयामोचिताइदंतवमूर्खत्वमेव ॥ एतादृशेषुदयानैवविधेयेत्यर्थः ॥ ३१ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३२ ॥ त्रिभिरर्जुननकुलसहदेवैः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ शूरसेनसुताकुंती ॥ ३६ ॥ ययुरिति ॥ तान्वनंप्रेषयित्वा ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ यदायाताहितापसाधृतराष्ट्रादयस्तदातेभ्य

दुर्योधनाहितायाऽद्यधनंदातुंत्वामिच्छासि ॥ नाहंददेमहीपालसर्वथाप्रेरितस्त्वया ॥ ३२ ॥ इत्युक्तानिर्गतेभीमेत्रिभिःपरिवृतोनृपः ॥ ददौवित्तंसुबहुलंधृ
तराष्ट्रायधर्मजः ॥ ३३ ॥ कारयामासविधिवत्पुत्राणांचौर्ध्वदेहिकम् ॥ ददौदानानिविप्रेभ्योधृतराष्ट्रोंऽबिकासुतः ॥ ३४ ॥ कृत्वौर्ध्वदेहिकंसर्वेगांधारी
सहितोनृपः ॥ प्रविवेशवनंतूर्णंकुंत्याचविदुरेणच ॥ ३५ ॥ संजयेनपरिज्ञातोनिर्गतोऽसौमहामतिः ॥ पुत्रैर्निवार्यमाणाऽपिशूरसेनसुतागता ॥ ३६ ॥
विलपन्भीमसेनोऽपितथाऽन्येचापिकौरवाः ॥ गंगातीरात्परावृत्त्यययुःसर्वेगजाह्वयम् ॥ ३७ ॥ तेगत्वाजाह्नवीतीरेशतयूपाश्रमंशुभम् ॥ कृत्वातृणैः
कुटींतत्रतपस्तेपुःसमाहिताः ॥ ३८ ॥ गतान्यब्दानिषट्तेषांयदायाताहितापसाः ॥ युधिष्ठिरस्तुविरहादनुजानिदमब्रवीत् ॥ ३९ ॥ स्वप्नेदृष्टामयाकुंती
दुर्बलावनसंस्थिता ॥ मनोमेजायतेद्रष्टुंमातरंपितरौतथा ॥ ४० ॥ विदुरंचमहात्मानंसंजयंचमहामतिम् ॥ रोचतेयदिवःसर्वान्व्रजामइतिमेमतिः ॥४१॥
ततस्तेभ्रातरःसर्वेसुभद्राद्रौपदीतथा ॥ वैराटीचमहाभागातथानागरिकोजनः ॥ ४२ ॥ प्राप्ताःसर्वजनैःसार्धंपांडवादर्शनोत्सुकाः ॥ शतयूपाश्रमंप्राप्यद
दृशुःसर्वएवते ॥ ४३ ॥ विदुरोनयदादृष्टोधर्मस्तंपृष्टवांस्तदा ॥ क्वास्तेसविदुरोधीमांस्तमुवाचांबिकासुतः ॥ ४४ ॥ विरक्तश्चरतेक्षत्तानिरीहोनिष्परि
ग्रहः ॥ कुत्राप्यैकांतसंवासीध्यायतेंऽतः सनातनम् ॥ ४५ ॥ गंगांगच्छन्द्वितीयेह्निवनेराजायुधिष्ठिरः ॥ ददर्शविदुरंक्षामंतपसासंशितव्रतम् ॥ ४६ ॥
दृष्ट्वोवाचमहीपालोवंदेऽहंत्वांयुधिष्ठिरः ॥ तस्थौश्रुत्वाचविदुरःस्थाणुभूतइवानघः ॥ ४७ ॥ क्षणेनविदुरस्यास्यान्निसृतंतेजअद्भुतम् ॥ लीनंयुधिष्ठिरस्या
स्येधर्मांशत्वात्परस्परम् ॥ ४८ ॥ क्षत्ताजहौतदाप्राणाञ्छुशोचाऽतियुधिष्ठिरः ॥ दाहार्थंतस्यदेहस्यकृतवानुद्यमंनृपः ॥ ४९ ॥ शृण्वतस्तुतदाराज्ञोवा
गुवाचाशरीरिणी ॥ विरक्तोऽयंनदाहार्होयथेष्टंगच्छभूपते ॥५०॥ श्रुत्वातेभ्रातरःसर्वेसस्त्रुर्गंगाजलेऽमले ॥ गत्वानिवेदयामासुर्धृतराष्ट्रायविस्तरात् ॥५१॥
स्थितास्तत्राऽऽश्रमेसर्वेपांडवानागरैःसह ॥ तत्रसत्यवतीसूनुर्नारदश्चसमागतः ॥ ५२ ॥ मुनयोऽन्येमहात्मानश्चाऽऽगताधर्मनंदनम् ॥ कुंतीप्राहतदा
व्यासंसंस्थितंशुभदर्शनम् ॥ ५३ ॥ कृष्णकर्णस्तुपुत्रोमेजातमात्रस्तुवीक्षितः ॥ मनोमेतप्यतेसर्वंदर्शयस्वतपोधन ॥ ५४ ॥ समर्थोऽसिमहाभागकुरुमे
वांछितंप्रभो ॥ गांधार्युवाच ॥ दुर्योधनरणेगच्छद्वीक्षितोनमयामुने ॥ ५५ ॥

इत्यर्थः ॥ ३९ ॥ मातरंकुंतीम् ॥ पितरौधृतराष्ट्रगांधार्याविति ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अंबिकासुतोधृतराष्ट्रः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ तेजअद्भुतमित्यार्षम् ॥ धर्मां
शत्वादुभयोर्यमधर्मजन्यत्वात् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ विरक्तोज्ञानीत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ हेकृष्ण कृष्णद्वैपायनेत्यर्थः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ सनातनींनित्यांदेवींसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणींभुवनेश्वरीमित्यर्थः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ पुरुषारामांपुरुषाश्रयांचैतन्याऽभिन्नामित्यर्थः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ साम्यावस्थांवर्णयति ॥ इममिति ॥ इमंजीवलोकंजीवसमुदायंचित्तेहिरण्यगर्भात्मकेसमष्टौसमाधायसंस्थाप्यतदेकतांनीत्वेत्यर्थः ॥ तंलिंगकोशंचसमष्टिलिंगशरीरात्मकंहिरण्यगर्भंचेत्यर्थः ॥ तंहिरण्यगर्भंगुणैःपृथग्भिन्नैःसत्त्वादिभिश्चसहितंसमाधौसाम्यावस्थात्मकेसुषुप्तिद्वारानीत्वास्थितात्वंकल्पकालंयावत्कल्पस्यपरिमाणंतावंतंकालंस्वतंत्रासतीनयासितस्मिन्समये

तंदर्शयमुनिश्रेष्ठपुत्रंमेत्वंसहानुजम् ॥ सुभद्रोवाच ॥ अभिमन्युंमहावीरंप्राणादप्याधिकंप्रियम् ॥ ५६ ॥ द्रष्टुकामाऽस्मिसर्वज्ञदर्शयाद्यतपोधन ॥ सूत उवाच ॥ एवंविधानिवाक्यानिश्रुत्वासत्यवतीसुतः ॥ ५७ ॥ प्राणायामंततःकृत्वादध्यौदेवींसनातनीम् ॥ संध्याकालेऽथसंप्राप्तेगंगायांमुनिसत्तमः ॥ ॥ ५८ ॥ सर्वांस्तांश्चसमाहूययुधिष्ठिरपुरोगमान् ॥ तुष्टावविश्वजननींस्नात्वापुण्यसरिज्जले ॥ ५९ ॥ प्रकृतिंपुरुषारामांसगुणांनिर्गुणांतथा ॥ देवदेवींब्रह्मरूपांमणिद्वीपाधिवासिनीम् ॥ ६० ॥ यदानवेधानचविष्णुरीश्वरोनवासवोनैवजलाधिपस्तथा ॥ नवित्तपोनैवयमश्चपावकस्तदाऽसिदेवित्वमहंनमामिताम् ॥ ६१ ॥ जलंनवायुर्नधरानचांबरंगुणानतेषांचनचेंद्रियाण्यहम् ॥ मनोनबुद्धिर्नचतिग्मगुःशशीतदाऽसिदेवित्वमहंनमामिताम् ॥ ६२ ॥ इमंजीवलोकंसमाधायचित्तेगुणैर्लिंगकोशंचनीत्वासमाधौ ॥ स्थिताकल्पकालंनयस्याऽऽत्मतंत्रानकोप्यस्तिवेत्ताविवेकंगतोऽपि ॥ ६३ ॥ प्रार्थयत्वेषमांलोकोमृतानांदर्शनंपुनः ॥ नाहंक्षमोऽस्मिमातस्त्वंदर्शयाऽऽशुजनान्मृतान् ॥६४॥ सूतउवाच ॥ एवंस्तुतातदादेवीमायाश्रीभुवनेश्वरी ॥ स्वर्गादाहूयसर्वान्वैदर्शयामासपार्थिवान् ॥ ६५ ॥ दृष्ट्वाकुंतीचगांधारीसुभद्राचविराटजा ॥ पांडवामुमुदुःसर्वेवीक्ष्यप्रत्यागतान्स्वकान् ॥ ६६ ॥ पुनर्विसर्जितास्तेनव्यासेनामिततेजसा ॥ स्मृत्वादेवींमहामायामिंद्रजालमिवोद्यतम् ॥ ६७ ॥ तदापृष्ट्वाययुःसर्वेपांडवामुनयस्तथा ॥ राजानागपुरंप्राप्तःकुर्वन्व्यासकथांपथि ॥ ॥ ६८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ततोदिनेतृतीयेचधृतराष्ट्रःसभूपतिः ॥ दावाग्निनावनेदग्धःसभार्यःकुंतिसंयुतः ॥ १ ॥ संजयस्तीर्थयात्रायांगतस्त्यक्त्वामहीपतिम् ॥ श्रुत्वायुधिष्ठिरोराजानारदाद्दुःखमाप्तवान् ॥ २ ॥

विवेकंगतोज्ञानवान्वेत्तातवकोऽपिनास्त्येतादृशीत्वंसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणीसर्वोत्तरेत्यर्थः ॥ यावान्प्रपंचस्यकालस्तावानेवप्रलयस्यापीतितुपुराणेप्रसिद्धम् ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ इंद्रजालमित्यनेनजगतोमिथ्यात्वप्रतिपादनान्मिथ्याभूतसंसारादेतादृशानामीश्वरानुगृहीतानामपीदृशीदशाजायतइतिविरक्तोभूत्वाभगवतीस्वरूपंमोक्षार्थंविचिंतयेदित्यवांतरतात्पर्यम् ॥ व्यासकथांव्यासेश्रीभुवनेश्वर्यनुग्रहकथाम् ॥ ६८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेंद्वितीयस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ पंचाशत्पद्यकैरेकेनोनैर्नष्टंहरेःकुलम् ॥ कीर्तयित्वोत्तरासूनोर्वृत्तंचपरिगीयते ॥ १ ॥ ततइति ॥ पांडवानांहस्तिनापुरागमनोत्तरम् ॥ १ ॥ नारदाच्छ्रुत्वेत्यन्वयः ॥ २ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

षट्त्रिंशेथेति ॥ कौरवाणांक्षयादनंतरंषट्त्रिंशेवर्षेगतेसत्यथप्रभासेयादवाइत्यन्वयः ॥ ३ ॥ पश्यतोरामकृष्णयोरित्यनेनेश्वरयोरपिभावित्वस्यापरिहरकत्वमुक्तंभवति ॥ ४ ॥ एवंरामकृष्णयोरपिदुर्दशांदर्शयति देहंतत्याजेति ॥ ५ ॥ श्रीभुवनेश्वरींचित्तेकृत्वेत्यन्वयः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ निष्क्रामयज्जनमिति ॥ वासुदेवेनस्वशक्त्यातत्पुरंसमुद्रमध्येनिर्मितंतस्मिन्नीश्वरेगते

षट्त्रिंशेऽथगतेवर्षेकौरवाणांक्षयात्पुनः ॥ प्रभासेयादवाः सर्वे विप्रशापात्क्षयंगताः ॥ ३ ॥ तेपीत्वामदिरांमत्ताःकृत्वायुद्धंपरस्परम् ॥ क्षयंप्राप्तामहात्मानःपश्यतोरामकृष्णयोः ॥ ४ ॥ देहंतत्याजरामस्तुकृष्णःकमललोचनः ॥ व्याधबाणहतःशापंपालयन्भगवान्हरिः ॥ ५ ॥ वसुदेवस्तुतच्छ्रुत्वादेहत्यागंहरेरथ ॥ जहौप्राणाञ्छुचीन्कृत्वाचित्तेश्रीभुवनेश्वरीम् ॥ ६ ॥ अर्जुनस्तुततोगत्वाप्रभासेचातिदुःखितः ॥ संस्कारंतत्रसर्वेषांयथायोग्यंचकारह ॥ ७ ॥ समीक्ष्याथहरेर्देहंकृत्वाकाष्ठस्यसंचयम् ॥ अष्टाभिःसहपत्नीभिर्दाहयामासपार्थिवः ॥ ८ ॥ देहंरामस्यरेवत्यासहदग्ध्वाविभावसौ ॥ अर्जुनोद्वारकामेत्यपुरान्निष्क्रामयज्जनम् ॥ ९ ॥ पुरीसावासुदेवस्यप्लावितोदधिनाततः ॥ अर्जुनःसर्वलोकान्वैगृहीत्वानिर्गतस्तदा ॥ १० ॥ कृष्णपत्न्यस्तदामार्गेचौराभीरैश्चलुंठिताः ॥ धनंसर्वंगृहीतंचनिस्तेजाश्चार्जुनोऽभवत् ॥ ११ ॥ इंद्रप्रस्थेसमागम्यवज्रोराजाकृतस्तदा ॥ अनिरुद्धसुतोनाम्नापार्थेनामिततेजसा ॥ १२ ॥ व्यासायकथितंदुःखंतेनोक्तोऽसौमहारथः ॥ पुनर्यदाहरिस्त्वंचभविताऽसिमहामते ॥ १३ ॥ तदातेजस्तवात्युग्रंभविष्यतिपुनर्युगे ॥ तच्छ्रुत्वावचनंपार्थोगत्वानागपुरेऽर्जुनः ॥ १४ ॥ दुःखितोधर्मराजानंवृत्तांतंसर्वमब्रवीत् ॥ देहत्यागंहरेःश्रुत्वायादवानांक्षयंतथा ॥ १५ ॥ गमनायमतिंचक्रेराजाहैमाचलंप्रति ॥ षट्त्रिंशद्वार्षिकंराज्येस्थापयित्वोत्तरासुतम् ॥ १६ ॥ निर्जगामवनंराजाद्रौपद्याभ्रातृभिःसह ॥ षट्त्रिंशच्चैववर्षाणिकृत्वाराज्यंगजाह्वये ॥ १७ ॥ गत्वाहिमाचलेषट्तेजहुःप्राणान्पृथासुताः ॥ परीक्षिदपिराजर्षिःप्रजाःसर्वाःसुधार्मिकः ॥ १८ ॥ अपालयच्चराजेंद्रःषष्टिवर्षाण्यतंद्रितः ॥ बभूवमृगयाशीलोजगामचवनंमहत् ॥१९॥ विद्धंमृगंविचिन्वानोमध्याह्नेभूपतिः स्वयम् ॥ तृषितश्चपरिश्रांतःक्षुधितश्चोत्तरासुतः॥२०॥ राजाघर्मेणसंतप्तोददर्शमुनिमंतिके ॥ ध्यानेस्थितंमुनिंराजाजलंपप्रच्छचाऽऽतुरः ॥ २१ ॥ नोवाचकिंचिन्मौनस्थश्चुकोपनृपतिस्तदा ॥ मृतंसर्पंतदाऽऽदायधनुष्कोट्यातृषातुरः ॥ २२ ॥ कलिनाऽऽविष्टचित्तस्तुकंठेतस्यन्यवेशयत् ॥ आरोपितेतथासर्पेनोवाचमुनिसत्तमः ॥ २३ ॥

सतीश्वरेणस्वशक्त्यपकर्षान्निश्चयेनसमुद्रोनगरींप्लावयिष्यतीतिभयेननिष्क्रामयन्निष्कासितवानित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ इंद्रप्रस्थेइति ॥ अनिरुद्धसुतोवज्रनामायादवानांराजाकृतः ॥ १२ ॥ कथितं दुःखमिति ॥ ममहतीशक्तिःक्वगतेतिदुःखंकथितमित्यन्वयः ॥ १३ ॥ पुनर्युगेइति ॥ अधुनाशक्तिर्हरिणाऽपहृतासापुनर्हरेरवतारेजातेतवापिचावतारेजातेआयास्यतिनमध्ये ॥ १४ ॥ १५ ॥ उत्तरासुतंपरीक्षितम् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ घर्मेणोष्णजन्यजलेन ॥ २१ ॥ तृषातुरस्तृषापीडितः ॥ २२ ॥ आरोपितेऽपीत्यर्थः ॥ २३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गविजातस्तन्नामकइत्यर्थः ॥ २४ ॥ महाशाक्तइति ॥ पराशक्तेरुपासकइत्यर्थः ॥ तत्पुत्रंयस्यकंठेसर्पआरोपितस्तस्यपुत्रमित्यर्थः ॥ २५ ॥ लंभितःस्थापितः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ममद्वेषान्ममापराधादित्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ विज्ञोपायेनाभिज्ञकृतोपायेनदुर्लभाअप्यर्थाःसिध्यंतीत्यर्थः ॥ दुर्विदोऽचिंत्याइत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ भवितव्येनविश्वासः कार्योभवितव्यमाश्रित्यैवानिरुद्योगेनस्थातव्यामितिन ॥ किंतूद्योगोऽपिकर्तव्यइत्यर्थः ॥ ३५ ॥ अयंसर्पदष्टोऽनेनप्रत्यक्षंजीवितइतिप्रत्यक्षंदृष्टांतंप्रथमंपश्यंतुमयोच्यमानमालोचयंतु ॥

नचचालसमाधिस्थोराजाऽपिस्वगृहंगतः ॥ तस्यपुत्रोऽतितेजस्वीगविजातोमहातपाः ॥ २४ ॥ महाशाक्तोऽथशुश्रावक्रीडमानोवनांतिके ॥ मित्राण्याहुश्चतत्पुत्रंपितुःकंठेतवाधुना ॥ २५ ॥ लंभितोऽस्तिमृतःसर्पःकेनापीतिमुनीश्वर ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाचुकोपातिशयंतदा ॥ २६ ॥ शशापनृपतिंक्रुद्धोगृहीत्वाऽऽशुकरेजलम् ॥ पितुःकंठेऽद्यमेयेनविनिक्षिप्तोमृतोरगः ॥ २७ ॥ तक्षकःसप्तरात्रेणतंदशेत्पापपूरुषम् ॥ मुनेःशिष्योऽथराजानंसमुपेत्यगृहेस्थितम् ॥ २८ ॥ शापंनिवेदयामासमुनिपुत्रेणचार्पितम् ॥ अभिमन्युसुतःश्रुत्वाशापंदत्तंद्विजेनवै ॥ २९ ॥ अनिवार्यंचविज्ञायमंत्रिवृद्धानुवाचह ॥ शप्तोऽहंद्विजरूपेणममद्वेषादसंशयम् ॥ ३० ॥ किंविधेयंमयामात्याउपायश्चिंत्यतामिह ॥ मृत्युःकिलानिवार्योसौवदंतिवेदवादिनः ॥ ३१ ॥ यत्नस्तथाऽपिशास्त्रोक्तःकर्तव्यःसर्वथाबुधैः ॥ उपायवादिनःकेचित्प्रवदंतिमनीषिणः ॥ ३२ ॥ विज्ञोपायेनसिध्यंतिकार्याणिनेतरस्यच ॥ मणिमंत्रौषधीनांवैप्रभावाःखलुदुर्विदः ॥ ३३ ॥ नभवेदितिकिंतैस्तुमणिमद्भिःसुसाधितैः ॥ सर्पदष्टापुराभार्यामुनेःसंजीवितामृता ॥ ३४ ॥ दत्त्वाऽर्धमायुषस्तेनमुनिनासावराप्सरा ॥ भवितव्येनविश्वासःकर्तव्यःसर्वथाबुधैः ॥ ३५ ॥ प्रत्यक्षंतत्रदृष्टांतंपश्यंतुसचिवाःकिल ॥ दिविकोऽपिपृथिव्यांवादृश्यतेपुरुषःक्वचित् ॥ ॥ ३६ ॥ दैवेमतिंसमाधाययस्तिष्ठेत्तुनिरुद्यमः ॥ विरक्तस्तुयतिर्भूत्वाभिक्षार्थंयातिसर्वथा ॥ ३७ ॥ गृहस्थानांगृहेकाममाहूतोवाऽथवाऽन्यथा ॥ यदृच्छयोपपन्नंचक्षिप्तंकेनापिवामुखे ॥ ३८ ॥ उद्यमेनविनाचास्यादुदरेसंविशेत्कथम् ॥ प्रयत्नश्चोद्यमेकार्योयदासिद्धिंनयातिचेत् ॥ ३९ ॥ तदादैवंस्थितंचेतिचित्तमालंबयेद्बुधः ॥ मंत्रिणऊचुः ॥ कोमुनिर्येनदत्त्वाऽर्धमायुषोजीविताप्रिया ॥ ४० ॥

तंतथाविधंनिश्चित्यदिविपृथिव्यांवायःकोऽपिपुरुषोविद्यतेक्वचित्सआनेयइतिशेषः ॥ ३६ ॥ ननुदैवंप्रारब्धमेवमुख्यमितिकेचिद्वदंतितत्राह । दैवेमतिमिति ॥ एतादृशोनिरुद्यमस्तुपुरुषोविरक्तोदैवेप्रारब्धेनिश्चयात्मिकांमतिंकृत्वायस्तिष्ठतिसयतिर्भूत्वाभिक्षार्थंगृहस्थानांगृहंयाति ॥ नतुगृहस्थाश्रमेतिष्ठति अतोममगृहस्थाश्रमिणोनतन्मतंयुक्तमितिभावः ॥ ३७ ॥ उद्योगस्तुतदाश्रमेप्यपेक्षितोऽन्यथाऽनिर्वाहादितितन्मतेऽपिदूषणमस्त्येवेत्याह । गृहस्थानामिति । आहूतोऽथवानाहूतोवायद्गच्छतिगृहस्थानांगृहंप्रतियातिः सउद्योगेनैवगच्छतिनतुकेवलदैवेनतथायदृच्छयोपात्तंकेनापि मुखेनिक्षिप्तमन्नमुद्योगेनविनायत्नंविनाकथमुदरेसंविशेत्नकथमपीत्यर्थः ॥ तस्माद्विरक्तोप्युद्योगप्रधानएवेतिभावः ॥ ३८ ॥ तदेवाऽऽह । उद्यमेनेति ॥ ३९ ॥ यदोद्यमेकृतेऽपिकार्यंनसिध्यतितदादैवंप्रबलमितिनिश्चयःकर्तव्योनतुततः पूर्वमित्याह । तदादैवंस्थितंचेति ॥ ४० ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥४१॥सुंदरीति॥शर्यातेःसुकन्याशोभनाकन्याच्यवनस्यसुंदरीपत्नीआसीदित्यर्थः ॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥ प्रमद्वरामिति ॥ तदर्थस्तुमहाभारते प्रमदाभ्योवरासातुसत्त्वरूपागुणा
न्विता ॥ ततःप्रमद्वरेत्यस्यानामचक्रेमहानृषिरिति ॥४८॥४९॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ अर्धाधिकैकपंचाशत्पद्यैर्वृत्तंरुरोःपुरः ॥ कीर्तयित्वागुप्तगेहेराज्ञो

कथंमृतामहाराजतन्नोब्रूहिसविस्तरम् ॥ राजोवाच ॥ भृगोर्भार्यावरारोहापुलोमानामसुंदरी ॥ ४१ ॥ तस्यांतुच्यवनोनाममुनिर्जातोऽतिविश्रुतः ॥
च्यवनस्यचशर्यातेःसुकन्यानामसुंदरी ॥ ४२ ॥ तस्यांजज्ञेसुतःश्रीमान्प्रमतिर्नामविश्रुतः ॥ प्रमतेस्तुप्रियाभार्याप्रतापीनामविश्रुता ॥ ४३ ॥ रुरुर्ना
मसुतोजातस्तथापरमतापसः ॥ तस्मिंश्चसमयेकश्चित्स्थूलकेशश्चविश्रुतः ॥ ४४ ॥ बभूवतपसायुक्तोधर्मात्मासत्यसंमतः ॥ एतस्मिन्नंतरेमान्यामेन
काचवराप्सराः ॥ ४५ ॥ क्रीडांचक्रेनदीतीरेसर्वलोकातिसुंदरी ॥ गर्भंविश्वावसोःप्राप्यनिर्गतावरवर्णिनी ॥ ४६ ॥ स्थूलकेशाश्रमेगत्वाविससर्जवरा
प्सराः ॥ कन्यकांचनदीतीरेत्रिषुलोकेषुसुंदरीम् ॥ ४७ ॥ दृष्ट्वाऽनाथांतदाकन्यांजग्राहमुनिसत्तमः ॥ पुपोषस्थूलकेशस्तुनाम्नाचक्रेप्रमद्वराम् ॥ ४८ ॥
साकालेयौवनंप्राप्तासर्वलक्षणसंयुता ॥ रुरुर्दृष्ट्वाऽथतांबालांकामबाणार्दितोह्यभूत् ॥ ४९ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेऽष्टमोऽ
ध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ परीक्षिदुवाच ॥ कामार्तःसमुनिर्गत्वारुरुस्सुप्तोनिजाश्रमे ॥ पितापप्रच्छदीनंतंकिंरुरोविमनाअसि ॥ १ ॥ सतमाहाति
कामार्तःस्थूलकेशस्यचाऽऽश्रमे ॥ कन्याप्रमद्वरानामसामेभार्याभवेदिति ॥ २ ॥ सगत्वाप्रमतिस्तूर्णंस्थूलकेशं महामुनिम् ॥ प्रमुह्यसुमुखंकृत्वायया
चेतांवराननाम् ॥ ३ ॥ ददौवाचंस्थूलकेशःप्रदास्यामिशुभेऽहनि ॥ विवाहार्थंचसंभारंरचयामासतुर्वने ॥ ४ ॥ प्रमतिःस्थूलकेशश्चविवाहार्थंसमुद्यतौ ॥
बभूवतुर्महात्मानौसमीपस्थौतपोवने ॥ ५ ॥ तस्मिन्नवसरेकन्यारममाणागृहांगणे ॥ प्रसुप्तंपन्नगंपादेनास्पृशच्चारुलोचना ॥ ६ ॥ दष्टातुपन्नगेनाथसाम
मारवरांगना ॥ कोलाहलस्तदाजातोमृतांदृष्ट्वाप्रमद्वराम् ॥ ७ ॥ मिलितामुनयःसर्वेचुक्रुशुःशोकसंयुताः ॥ भूमौतांपतितांदृष्ट्वापितातस्याऽतिदुःखितः ॥
॥ ८ ॥ रुरोदविगतप्राणांदीप्यमानांसुतेजसा ॥ रुरुःश्रुत्वातदाक्रंदन्दर्शनार्थंसमागतः ॥ ९ ॥ ददर्शपतितांतत्रसजीवामिवकामिनीम् ॥ रुदंतंस्थूलके
शंचदृष्ट्वाऽन्यानृषिसत्तमान् ॥ १० ॥ रुरुःस्थानाद्बहिर्गत्वारुरोदविरहाकुलः ॥ अहोदैवेनसर्पोऽयंप्रेषितःपरमाद्भुतः ॥ ११ ॥ ममशर्मविघातायदुःख
हेतुरयंकिल ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिमृतामेप्राणवल्लभा ॥ १२ ॥

वासस्तथोच्यते॥ १॥कामार्तःकामपीडितःसन्॥विमनाःखिन्नः॥ १॥२॥प्रमतिःपिता प्रमुह्यस्वभाषणेनमोहयित्वाऽतिसंकटेनसुमुखंप्रसन्नम् ॥३॥ शुभेऽहनिप्रदास्यामीतिवाचमित्यर्थः॥ततो
वाक्यनिश्चयोत्तरंसंभारंसामग्रीमुभावपिसंबंधिनौरचयामासतुः॥४॥समीपस्थौदूरदेशादागत्यसमीपदेशस्थौ॥५॥६॥७॥८॥९॥सजीवामिवेति॥मृताऽपितेजस्विनीत्यर्थः ॥१०॥११॥१२॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥१३॥ १४ ॥ १५ ॥ सुखंतर्हीति ॥ अनयाविनेतिशेषः ॥ अतःप्रपतामीत्यर्थः ॥ वर्तमानसामीप्येलट् ॥ पतिष्यामीतितुफलितम् ॥१६॥ इत्थंप्रथमतोमरणनिश्चयंकृत्वापुनर्मनसाविचा
र्योपायंचिंतयामासेतिवक्ष्यमाणेनान्वयः ॥ १७ ॥ १८ ॥ दैवोविधिः॥ पुंलिंगमार्षम् ॥ १९ ॥ सर्वोलोकःशत्रुलोकःयदर्थप्राणोदेयस्तस्याःस्त्रियाःपरलोकेकउपकारःस्यादित्याह।उपकारइति

नवैजीवितुमिच्छामिवियुक्तःप्रिययाऽनया ॥ नालिंगितावरारोहानमयाचुंबितामुखे ॥ १३ ॥ नपाणिग्रहणंप्राप्तंमंदभाग्येनसर्वथा ॥ लाजाहोमस्तथा
चाग्नौनकृतस्त्वनयासह ॥ १४ ॥ मानुष्यंधिगिदंकामंगच्छंत्वद्यममासवः ॥ दुःखितस्यनवामृत्युर्वांछितःसमुपैतिहि ॥ १५ ॥ सुखंतर्हिकथंदिव्यमा
प्यतेभुविवांछितम् ॥ प्रपतामिह्रदेघोरेपावकेप्रपताम्यहम् ॥ १६ ॥ विषमद्मिगलेपाशंकृत्वाप्राणांस्त्यजाम्यहम् ॥ विलप्यैवंरुरुस्तत्रविचार्यमनसा
पुनः ॥ १७ ॥ उपायंचिंतयामासस्थितस्तस्मिन्नदीतटे ॥ मरणात्किंफलंमेस्यादात्महत्यादुरत्यया ॥ १८ ॥ दुःखितश्चपितामेस्याज्जननीचातिदुः
खिता ॥ दैवस्तुष्टोभवेत्कामंदृष्ट्वामांत्यक्तजीवितम् ॥ १९ ॥ सर्वःप्रमुदितश्चस्यान्मत्क्षयेनात्रसंशयः ॥ उपकारःप्रियायाःकःपरलोकेभवेदपि ॥ २० ॥
मृतेमय्यात्मघातेनविरहात्पीडितेऽपिच ॥ परलोकेप्रियासाऽपिनमेस्यादात्मघातिनः ॥ २१ ॥ एतदर्थंमृतेदोषामयिनैवाऽमृतेपुनः ॥ विमृश्यैवंरुरुस्तत्र
स्नात्वाऽचम्यशुचिःस्थितः ॥ २२ ॥ अब्रवीद्वचनंकृत्वाजलंपाणावसौमुनिः ॥ यन्मयासुकृतंकिंचित्कृतंदेवाऽर्चनादिकम् ॥ २३ ॥ गुरवःपूजिताभ
क्त्याहुतंजप्तंतपःकृतम् ॥ अधीतास्त्वखिलावेदागायत्रीसंस्मृतायदि ॥ २४ ॥ रविराराधितस्तेनसंजीवतुममप्रिया ॥ यदिजीवेन्नमेकांतात्यजेप्राणानहं
ततः ॥ २५ ॥ इत्युक्त्वातज्जलंभूमौचिक्षेपाऽऽराध्यदेवताः ॥ राजोवाच ॥ एवंविलपतस्तस्यभार्ययादुःखितस्यच ॥ २६ ॥ देवदूतस्तदाऽभ्येत्यवा
क्यमाहरुरुंततः ॥ देवदूतउवाच ॥ माकार्षीःसाहसंब्रह्मन्कथंजीवेन्मृताप्रिया ॥ २७ ॥ गतायुरेषासुश्रोणीगंधर्वाप्सरसोःसुता ॥ अन्यांकामयचार्वंगीं
मृतेयंचाविवाहिता ॥ २८ ॥ किंरोदिषिसुदुर्बुद्धेकाप्रीतिस्तेऽनयासह ॥ रुरुरुवाच ॥ देवदूतनचान्यांवैवरिष्याम्यहमंगनाम् ॥ २९ ॥ यदिजीवेन्नजीवे
द्वामर्तव्यंचाऽधुनामया ॥ राजोवाच ॥ विदित्वेतिहठंतस्यदेवदूतोमुदान्वितः ॥ ३० ॥ उवाचवचनंतथ्यंसत्यंचाऽतिमनोहरम् ॥ उपायंशृणुविप्रेंद्रविहि
तंयत्सुरैःपुरा ॥ ३१ ॥ आयुषोऽर्धंप्रदानेनजीवयाशुप्रमद्वराम् ॥ रुरुरुवाच ॥ आयुषोऽर्धंप्रयच्छामिकन्यायैनाऽत्रसंशयः ॥ ३२ ॥

॥ २० ॥ ननुतद्वासनयामरणेपरलोकेसाप्राप्स्यतितत्राह । मृतेमय्याऽऽत्मेति ॥ आत्मघातव्यतिरिक्तस्यतदर्थकर्माचरितवतस्तद्वासनयातत्फलंभवति नात्मघातिनस्तस्यत्वेतदर्थमेतन्मृताप्रि
याप्रयोजनायाऽधोगतेरेवश्रवणादित्यर्थः ॥२१॥ तस्मान्मयिमृतेदोषाएवभवेयुर्नाऽमृते ॥ २२ ॥ २३॥२४॥२५ ॥ २६ ॥ देवदूतइति ॥ सर्वपुण्यकर्मणःशपथेकृतेसतिदेवेनेश्वरेणबोधना
र्थंप्रेषितोदूतोऽयंदेवदूतइतिबोध्यम् ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

स्वर्गलोकात्समागतइत्यन्वयः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ प्रेषयामासेति ॥ येनमुनिनाशापोदत्तस्तंमुनिंप्रतिसेवकस्यममप्रसादार्थंपुनः
पुनःक्षमस्वेतिप्रार्थयितुंगौरमुखंमुनिंप्रेषयामासेत्यन्वयः॥४३॥ ब्राह्मणानिति ॥ इतस्ततोयत्रकुत्रचिद्विद्यमानान्सिद्धमंत्रज्ञान् रक्षणार्थमानिनायेत्यर्थः॥४४॥४५॥ वातोऽपीति ॥ विनिवा

अद्यप्रत्यावृतप्राणाप्रोत्तिष्ठतुममप्रिया ॥ विश्वावसुस्तदातत्रविमानेनसमागतः ॥ ३३ ॥ ज्ञात्वापुत्रींमृतांचाशुस्वर्गलोकात्प्रमद्वराम् ॥ ततोगंधर्वराज
श्चदेवदूतश्चसत्तमः ॥ ३४ ॥ धर्मराजमुपेत्येदंवचनंप्रत्यभाषताम् ॥ धर्मराजरुरोःपत्नीसुताविश्वावसोस्तथा ॥ ३५ ॥ मृताप्रमद्वराकन्यादष्टासर्पेणचा
ऽधुना ॥ सारुरोरायुषोऽर्धेनमर्तुकामस्यसूर्यज ॥ ३६ ॥ समुत्तिष्ठतुतन्वंगीव्रतचर्याप्रभावतः ॥ धर्मउवाच ॥ विश्वावसुसुतांकन्यां देवदूतयदीच्छसि ॥
॥ ३७ ॥ उत्तिष्ठत्वायुषोऽर्धेनरुरुंगत्वात्वमर्पय ॥ राजोवाच ॥ एवमुक्तस्ततोगत्वाजीवयित्वाप्रमद्वराम् ॥ ३८ ॥ रुरोःसमर्पयामासदेवदूतस्त्वरान्वितः ॥
ततःशुभेऽह्निविधिनारुरुणाऽपिविवाहिता ॥ ३९ ॥ इत्थंचोपाययोगेनमृताप्युज्जीवितातदा ॥ उपायस्तुप्रकर्तव्यःसर्वथाशास्त्रसंमतः ॥ ४० ॥ मणिमं
त्रौषधीभिश्चविधिवत्प्राणरक्षणे ॥ इत्युक्त्वासचिवान्राजाकल्पयित्वासुरक्षकान् ॥ ४१ ॥ कारयित्वाऽथप्रासादंसप्तभूमिकमुत्तमम् ॥ आरुरोहोत्तरासूनुः
सचिवैःसहतत्क्षणम् ॥ ४२ ॥ मणिमंत्रधराःशूराःस्थापितास्तत्ररक्षणे ॥ प्रेषयामासभूपालोमुनिंगौरमुखंततः ॥ ४३ ॥ प्रसादार्थंसेवकस्यक्षमस्वेतिपुनः
पुनः ॥ ब्राह्मणान्सिद्धमंत्रज्ञान्रक्षणार्थमितस्ततः ॥ ४४ ॥ मंत्रिपुत्रःस्थितस्तत्रस्थापयामासदंतिनः ॥ नकश्चिदारुहेत्तत्रप्रासादेचाऽतिरक्षिते ॥ ४५ ॥
वातोऽपिनचरेत्तत्रप्रवेशेविनिवार्यते ॥ भक्ष्यभोज्यादिकंराजातत्रस्थश्चचकारसः ॥४६॥ स्नानसंध्यादिकंकर्मतत्रैवविनिवर्त्यच ॥ राजकार्याणिसर्वाणितत्र
स्थश्चाऽकरोन्नृपः ॥ ४७ ॥ मंत्रिभिःसहसंमंत्र्यगणयन्दिवसानपि ॥ कश्चिच्चकश्यपोनामब्राह्मणोमंत्रिसत्तमः ॥ ४८ ॥ शुश्रावचतथाशापंप्राप्तंराज्ञाम
हात्मना ॥ सधनार्थीद्विजश्रेष्ठःकश्यपःसमर्चितयत् ॥ ४९ ॥ व्रजामितत्रयत्राऽऽस्तेशप्तोराजाद्विजेनह ॥ इतिकृत्वामतिंविप्रःस्वगृहान्निःसृतःपथि ॥५०॥
कश्यपोमंत्रविद्विद्वान्धनार्थीमुनिसत्तमः ॥ ५१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ सूतउवाच ॥ तस्मिन्नेवदिनेनाम्ना
तक्षकस्तंनृपोत्तमम् ॥ शप्तंज्ञात्वागृहात्तूर्णंनिःसृतःपुरुषोत्तमः ॥ १ ॥ वृद्धब्राह्मणवेषेणतक्षकःपथिनिर्गतः ॥ अपश्यत्कश्यपंमार्गेव्रजंतंनृपतिंप्रति॥ २ ॥
तमपृच्छत्पन्नगोऽसौब्राह्मणंमंत्रवादिनम् ॥ क्वभवांस्त्वरितोयातिकिंचकार्यंचिकीर्षति ॥ ३ ॥

र्यतेसेवकैरन्यस्यप्रवेशेतत्रकावार्तेतिभावः ॥ ४६ ॥४७॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिदेवीभागवततिलके द्वितीयस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ छ ॥ ॥ अष्टाधिकैःषष्टिपद्यैस्तक्षकद्वि
जयोःकथाम् ॥ समाप्यतक्षकेणाथोराजामृतइतीर्यते ॥ १ ॥ तस्मिन्नेवदिनेइति ॥ यस्मिन्दिनेकश्यपोगृहान्निर्गतस्तस्मिन्नेवेत्यर्थः ॥ पुरुषोत्तमःपुरुषाकृतिःसन् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अपज्वरंशांतम् ॥ ४ ॥ जीवितव्येआयुष्येसति ॥ तदभावेब्रह्मणाऽपिजीवयितुमशक्यत्वादिति ॥५॥ अहंसइति॥यस्यविषंनाशयितुमिच्छसिसोऽहंतक्षकोऽस्मिराजानमधुनैवधक्ष्यामिभस्म सात्करिष्यामि॥ ६ ॥ असंदेहंमृतशरीरम् ॥ ७ ॥ ८ ॥ न्यग्रोधंवटम् ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ नगंवृक्षम् ॥ १४ ॥ किमर्थमिति ॥ किंधनलोभार्थमित्थंप्रयासंकरोषि अथवा प्रति

कश्यपउवाच ॥ परीक्षितंनृपश्रेष्ठंतक्षकश्चप्रधक्ष्यति ॥ तत्राऽहंत्वरितोयामिनृपंकर्तुमपज्वरम् ॥ ४ ॥ मंत्रोऽस्तिममविप्रेंद्रविषनाशकरः किल ॥ जीव यिष्याम्यहंतं वैजीवितव्येऽधुनाकिल ॥ ५ ॥ तक्षकउवाच ॥ अहंसपन्नगोब्रह्मंस्तंधक्ष्यामिमहीपतिम् ॥ निवर्तस्वनशक्तस्त्वंमयादष्टंचिकित्सितुम् ॥ ॥ ६ ॥ कश्यपउवाच ॥ अहंदष्टंत्वयासर्पनृपंशतंद्विजेनवै ॥ जीवयिष्याम्यसंदेहंकाममंत्रबलेनवै ॥ ७ ॥ तक्षकउवाच ॥ यदित्वंजीवितुंयासिमयादष्टं नृपोत्तमम् ॥ मंत्रशक्तिबलंविप्रदर्शयत्वंममाऽनघ ॥ ८ ॥ धक्ष्याम्येनंचन्यग्रोधंविषदंष्ट्राभिरद्यवै ॥ कश्यपउवाच ॥ जीवयिष्येत्वयादष्टंदग्धंवापन्नगो त्तम ॥ ९ ॥ सूतउवाच ॥ अदशत्पन्नगोवृक्षंभस्मसाच्चचकारतम् ॥ उवाचकश्यपंभूयोजीवयैनंद्विजोत्तम ॥ १० ॥ दृष्ट्वाभस्मीकृतंवृक्षंपन्नगेनविषाऽग्नि ना ॥ सर्वंभस्मसमाहृत्यकश्यपोवाक्यमब्रवीत् ॥ ११ ॥ पश्यमंत्रबलंमेऽद्यन्यग्रोधंपन्नगोत्तम ॥ जीवयाम्यद्यवृक्षंवैपश्यतस्तेमहाविष ॥१२॥ इत्युक्त्वा जलमादायकश्यपोमंत्रवित्तमः ॥ सिषेचभस्मराशिंतंमंत्रितेनैववारिणा ॥ १३ ॥ तद्वारिसेचनाज्जातोन्यग्रोधःपूर्ववच्छुभः ॥ विस्मयंतक्षकःप्राप्तोदृष्ट्वातं जीवितंनगम् ॥ १४ ॥ तमाहकश्यपंनागःकिमर्थंतेपरिश्रमः ॥ संपादयामितंकामंब्रूहिवाडववांछितम् ॥ १५ ॥ कश्यपउवाच ॥ वित्तार्थीनृपतिंमत्वा शतंपन्नगनिःसृतः ॥ गृहादहंचोपकर्तुंविद्ययानृपसत्तमम् ॥ १६ ॥ तक्षकउवाच ॥ वित्तंगृहाणविप्रेंद्रयावदिच्छसिपार्थिवात् ॥ ददामिस्वगृहंयाहिसका मोहंभवाम्यतः ॥ १७ ॥ सूतउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यकश्यपःपरमार्थवित् ॥ चिंतयामासमनसाकिंकरोमिपुनःपुनः ॥ १८ ॥ धनंगृहीत्वास्वगृहं प्रयामियद्यहंपुनः ॥ भविष्यतिनमेकीर्तिर्लोकेलोभसमाश्रयात् ॥ १९ ॥ जीवितेऽथनृपश्रेष्ठकीर्तिःस्यादचलामम ॥ धनप्राप्तिश्चबहुधाभवेत्पुण्यंचजीव नात् ॥ २० ॥ रक्षणीयंयशःकामंधिग्धनंयशसाविना ॥ सर्वस्वंरघुणापूर्वंदत्तंविप्रायकीर्त्तये ॥ २१ ॥ हरिश्चंद्रेणकर्णेनकीर्त्यर्थंबहुविस्तरम् ॥ उपेक्षेयं कथंभूपंदह्यमानंविषाऽग्निना ॥ २२ ॥ जीवितेऽद्यमयाराज्ञिसुखंसर्वजनस्यच ॥ अराजकेप्रजानाशोभवितानाऽत्रसंशयः ॥ २३ ॥

ष्ठार्थमित्यर्थः ॥ १५ ॥ हेपन्नगनृपतिंशप्तंमत्वाविद्ययासंजीविन्यानृपसत्तममुपकर्तुंवित्तार्थंचगृहादहंनिःसृतइत्यन्वयः ॥ १६ ॥ सकामोऽहमिति ॥ अतस्तवगमनादहंसकामःपूर्णकामोभ वामिभविष्यामीत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ राजानंनगत्वातक्षकान्मध्येएवधनग्रहणेधनंतुलब्धंपरंतुराजसंजीवनजन्यामहतीकीर्तिर्नस्यात् ॥ १९ ॥ गमनेतुफलत्रयंभविष्यतीत्याह ॥ जीवितेऽथे ति ॥ २० ॥ २१ ॥ उपेक्षेयंकथमुपेक्षांकुर्यामहम् ॥ २२ ॥ मयाधार्मिकेराज्ञिजीवितेसर्वजनसुखंस्यादित्यपिमहाफलम् ॥ अजीवितेतुदोषप्राप्तिश्चफलम् ॥ २३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अहोधनलोभेनदुष्टेनाऽनेनधार्मिकोराजानरक्षितःप्रजाश्चनाशिताइत्यपकीर्तिःस्यादित्यर्थः ॥ २४ ॥ इतिविचार्याऽधुनामयाकिंकर्तव्यमितिनिश्चेतुंयोगजज्ञानेनध्यानंकृतवांस्तस्मिंश्चध्यानेगता
युषंनृपतिंज्ञातवान् ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ विप्रशापभयाकुलइति ॥ यदिराजामयानदश्यतेतदाराजशापदाताब्राह्मणोमांशपेदितिभयाकुलइत्यर्थः ॥ योगेनकेनोपायेनेत्यर्थः ॥
॥ २९ ॥ ३० ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ मृत्युंगतंनष्टमितिजानन् ॥ जीवनेमतिंबुद्धिमास्थायेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ भवेदितिइतिहेतोरित्यर्थः ॥ ३७ ॥ इतियद्येतस्यमनसिनो

प्रजानाशस्यपापंमेभविष्यतिमृतेनृपे ॥ अपकीर्तिश्चलोकेषुधनलोभाद्भविष्यति ॥ २४ ॥ इतिसंचिंत्यमनसाध्यानंकृत्वासकश्यपः ॥ गतायुषंचनृप
तिंज्ञातवान्बुद्धिमत्तरः ॥ २५ ॥ आपन्नमृत्युंराजानंज्ञात्वाध्यानेनकश्यपः ॥ गृहंययौसधर्मात्माधनमादायतक्षकात् ॥ २६ ॥ निवर्त्यकश्यपंसर्पःसप्त
मेदिवसेनृपम् ॥ हंतुकामोजगामाऽऽशुनगरंनागसाह्वयम् ॥ २७ ॥ शुश्रावनगरस्यांते प्रासादस्थंपरीक्षितम् ॥ मणिमंत्रौषधैःकामंरक्ष्यमाणमतंद्रितम् ॥
॥ २८ ॥ चिंताविष्टस्तदानागोविप्रशापभयाकुलः ॥ चिंतयामासयोगेनप्रविशेयंगृहंकथम् ॥ २९ ॥ वंचयामिकथंचैनंराजानंपापकारिणम् ॥ विप्रशा
पाद्धतंमूढंविप्रपीडाकरंशठम् ॥ ३० ॥ पांडवानांकुलेजातःकोऽपिनैतादृशोभवेत् ॥ तापसस्यगलेयेनमृतःसर्पोनिवेशितः ॥ ३१ ॥ कृत्वाविगर्हितंकर्म
जानन्कालगतिंनृपः ॥ रक्षकान्भवनेकृत्वाप्रासादमभिगम्यच ॥ ३२ ॥ मृत्युंवंचयतेराजावर्ततेऽद्यनिराकुलः ॥ तंकथंधक्षयिष्यामिविप्रवाक्येनचोदि
तः ॥३३॥ नजानातिचमंदात्मामरणेह्यनिवर्तनम् ॥ तेनासौरक्षकान्स्थाप्यसौधारूढोऽद्यमोदते ॥ ३४ ॥ यदिवैविहितोमृत्युर्दैवेनामिततेजसा ॥ सकथंप
रिवर्तेतकृतैर्यत्नैस्तुकोटिभिः ॥३५॥ पांडवस्यचदायादोजानन्मृत्युंगतंनृपः ॥ जीवनेमतिमास्थायस्थितःस्थानेनिराकुलः ॥३६॥ दानपुण्यादिकंराजाक
र्तुमर्हतिसर्वथा ॥ धर्मेणहन्यतेव्याधिर्येनाऽऽयुःशाश्वतंभवेत् ॥ ३७ ॥ नोचेन्मृत्युविधिंकृत्वास्नानदानादिकाःक्रियाः ॥ मरणंस्वर्गलोकायनरकायाऽन्यथा
भवेत् ॥३८॥ द्विजपीडाकृतंपापंपृथग्वाऽस्यचभूपतेः ॥ विप्रशापस्तथाघोरआसन्नेमरणेकिल ॥३९॥ नकोऽपिब्राह्मणःपार्श्वेयएवंप्रतिबोधयेत् ॥ वेधसाविहि
तोमृत्युरनिवार्यस्तुसर्वथा ॥४०॥ इतिसंचिंत्यसर्पोऽसौस्वान्नागान्निकटेस्थितान् ॥ कृत्वातापसवेषांस्तान्प्राहिणोत्सुभुजंगमान् ॥४१॥ फलमूलादिकंगृह्यरा
ज्ञेनागोऽथतक्षकः ॥ स्वयंचकीटरूपेणफलमध्येससारह ॥४२॥ निर्गतास्तेतदानागाःफलान्यादायसत्वराः ॥ तेराजभवनंप्राप्यस्थिताःप्रासादसन्निधौ ॥४३॥

चेत्तर्हिमृत्युविधिमासन्नमृत्योर्योविधिस्तंकृत्वास्नानदानादिक्रियाःकृत्वास्वर्गलोकायस्वर्गलोकंगंतुंमरणंप्रतीक्षते ॥ अन्यथास्नानादिक्रियाऽभावेमरणंनरकायभवेदितिभयान्नचतथायंकरोति
तस्मान्मृत्युंजितवानहमितिजानातीत्यर्थः ॥३८॥ द्विजपीडाकृतंपापमस्यजातंतथाविप्रशापोऽपिजातस्तावुभावप्यासन्नमरणेएवभवतोनान्यथातस्मादयमासन्नमरणइत्यर्थः ॥ इदंस्वयंन
जानात्येतादृशोमूढोऽयमितिभावः ॥ ३९ ॥ ४० ॥४१ ॥ गृह्येतिल्यबंतमार्षसंगृह्येत्यर्थः ॥ ससारगतवान् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ राज्ञःअसंदर्शनमितिच्छेदः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ किंकार्यमितिपृच्छध्वं प्रातरागमनंयुष्माकंभवत्वितिशेषः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ॥५६॥५७॥५८॥५९॥ नमेभयमिति ॥ सप्तमदिवसस्याऽस्तंगतेसवितरितक्षकस्याभावेनतक्षकविषजन्यमरणभयस्यगतत्वादितिभावः॥६०॥ अथब्राह्मणशापसार्थक्यायग्रीवायामेनंकीटं

रक्षकास्तापसान्दृष्ट्वापप्रच्छुस्तच्चिकीर्षितम् ॥ ऊचुस्तेभूपतिंद्रष्टुंप्राप्ताःस्मोऽद्यतपोवनात् ॥ ४४ ॥ अभिमन्युसुतंवीरंकुलार्कंचारुदर्शनम् ॥ परिवर्धयितुंप्राप्तामंत्रैराथर्वणैस्तथा ॥ ४५ ॥ निवेदयध्वंराजानंदर्शनार्थागतान्मुनीन् ॥ कृत्वाऽभिषेकान्यास्यामोदत्त्वामिष्टफलानिच ॥ ४६ ॥ भारतानांकुलेकाऽपिनदृष्टाद्वाररक्षकाः ॥ नश्रुतंतापसानांतुराज्ञोऽसंदर्शनंकिल ॥ ४७ ॥ आरोहामोवयंतत्रयत्रराजापरीक्षितः ॥ आशीर्भिर्वर्धयित्वैनंदत्ताज्ञाःप्रव्रजामहे ॥ ४८ ॥ सूतउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तेषांतापसानांतुरक्षकाः ॥ प्रत्यूचुस्तान्द्विजान्मत्वानिदेशंभूपतेर्यथा ॥ ४९ ॥ नाद्यवोदर्शनंविप्राराज्ञःस्यादितिनोमतिः ॥ श्वःसर्वतापसैरत्रत्वागंतव्यंनृपालये ॥ ५० ॥ अनारोहस्तुप्रासादोविप्राणांमुनिसत्तमाः ॥ विप्रशापभयाद्राज्ञाविहितोऽस्तिनसंशयः ॥ ॥ ५१ ॥ तदोचुस्तानथोविप्राःफलमूलजलानिच ॥ विप्राशिषश्चराज्ञेऽथग्राहयंतुसुरक्षकाः ॥ ५२ ॥ तेगत्वानृपतिंप्रोचुस्तापसानागताञ्जनाः ॥ राजोवाचाऽऽनयध्वंवैफलमूलादिकंचयत् ॥ ५३ ॥ पृच्छध्वंतापसान्कार्यंप्रातरागमनंपुनः ॥ प्रणामंकथयध्वंमेनाद्यसंदर्शनंमम ॥ ५४ ॥ तेगत्वाऽथसमादायफलमूलादिकंचयत् ॥ राज्ञेसमर्पयामासुर्बहुमानपुरःसरम् ॥ ५५ ॥ गतेषुतेषुनागेषुविप्रवेषाऽऽवृतेषुच ॥ फलान्यादायराजाऽसौसचिवानिदमब्रवीत् ॥ ५६ ॥ सुहृदोभक्षयंत्वद्यफलान्येतानिसर्वशः ॥ अद्म्यहंचैकमेतद्वैफलंविप्रार्पितंमहत् ॥ ५७ ॥ इत्युक्त्वातत्फलंदत्त्वासुहृद्भ्यश्चोत्तरासुतः ॥ करेकृत्वाफलंपक्वंददारनृपतिःस्वयम् ॥ ५८ ॥ विदारितंफलंराज्ञातत्रकृमिरभूदणुः ॥ सकृष्णनयनस्ताम्रोदृष्टोभूपतिनास्वयम् ॥ ५९ ॥ तंदृष्ट्वानृपतिःप्राहसचिवान्विस्मितानथ ॥ अस्तमभ्येतिसवितावियादद्यनमेभयम् ॥ ६० ॥ अंगीकरोमितंशापंकृमिकोमांदशत्वयम् ॥ एवमुक्त्वासराजेंद्रोग्रीवायांसंन्यवेशयत् ॥ ६१ ॥ अस्तंयातेदिवानाथेधृतःकंठेऽथकीटकः ॥ तक्षकस्तुतदाजातःकालरूपोभयानकः ॥ ६२ ॥ राजासंवेष्टितस्तेनदष्टश्चापिमहीपतिः ॥ मंत्रिणोविस्मयंप्राप्तारुरुदुर्भृशदुःखिताः ॥ ६३ ॥ घोररूपमहिंवीक्ष्यदुद्रुवुस्तेभयार्दिताः ॥ चुक्रुशूरक्षकाःसर्वेहाहाकारोमहानभूत् ॥ ६४ ॥ वेष्टितोभोगिभोगेनविनष्टबहुपौरुषः ॥ नोवाचनृपतिःकिंचिन्नचचालोत्तरासुतः ॥ ६५ ॥

स्थापयामिसचमांदशतुतेनदष्टेसतितक्षकसदृशकीटदंशनेनापियथाकथंचिद्ब्राह्मणवाक्यसार्थक्यंभविष्यतीत्यभिप्रायेणाह अंगीकरोमीति ॥ ब्राह्मणवाक्यनैरर्थक्याऽभावायेत्यर्थः॥६१॥अस्तंयातेइति॥अस्तगमनसमयेएवेतिभावः॥तथाचदिवैवमरणेनब्राह्मणशापोयथार्थोजातइतिबोध्यम्॥अंगीकरोमीत्यनेनराज्ञउन्मादश्चध्वनितः॥६२॥६३॥६४॥नचचालधैर्यादितिशेषः६५॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥६६॥६७॥६८॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ सार्धपंचाधिकैःषष्टिपद्यैश्चजनमेजयः ॥सर्पसत्रेकृतोद्योगआस्तीकेननिवारितः ॥ १ ॥ गतप्राणमिति॥ १॥ प्रथमंदुर्मरणेनमृतस्यामंत्रकंदाहमाह गंगातीरेइति॥पश्चात्पालाशविधिनाअगुरुचंदनकाष्ठयुक्तायांचितायामध्यरोपयन्स्थापितवंतइत्यर्थः॥२॥ तत्रपालाशविधौहेतुमाह दुर्मरेणेति॥मरणंमरोदुर्मरोदुर्मृतिस्तेनमृतस्यौर्ध्वदेहिकाःक्रियाःसमंत्रकाश्चक्रुरित्यर्थः ॥३॥४॥५॥६॥ ७॥ ददौविद्यांगायत्रींक्षत्रियजातेस्तस्मिन्कालेव्रतबंधस्यसत्त्वात् ॥ ८ ॥ ९ ॥ तथावेदेस्वशाखायाम् ।

उत्थिताऽग्निशिखाघोराविषजातक्षकाननात् ॥ प्रजज्वालनृपंत्वाऽऽशुगतप्राणंचकारह ॥ ६६ ॥ हत्वाऽऽशुजीवितंराज्ञस्तक्षकोगगनेगतः ॥ जगद्दग्धंतु कुर्वाणंददृशुस्तंजनाइह ॥ ६७ ॥ सपपातगतप्राणोराजादग्धइवद्रुमः ॥ चुक्रुशुश्चजनाःसर्वेमृतंदृष्ट्वानराधिपम् ॥ ६८ ॥ इति श्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वितीयस्कंधेपरीक्षिन्मरणंनामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ गतप्राणंतुराजानंबालंपुत्रंसमीक्ष्यच ॥ चक्रुश्चमंत्रिणःसर्वे परलोकस्यसत्क्रियाः ॥ १ ॥ गंगातीरेदग्धदेहंभस्मप्रायंमहीपतिम् ॥ अगुरुभिश्चाभियुक्तायांचितायामध्यरोपयन् ॥ २ ॥ दुर्मरेणमृतस्यास्यचक्रुश्चैवौर्ध्वदेहिकीम् ॥ क्रियांपुरोहितास्तस्यवेदमंत्रैर्विधानतः ॥ ३ ॥ ददुर्दानानिविप्रेभ्योगाःसुवर्णंयथोचितम् ॥ अन्नंबहुविधंतत्रवस्त्राणिविविधानिच ॥ ॥ ४ ॥ सुमुहूर्तेसुतंबालंप्रजानांप्रीतिवर्धनम् ॥ सिंहासनेशुभेतत्रमंत्रिणःसंन्यवेशयन् ॥ ५ ॥ पौरजानपदालोकाश्चक्रुस्तंनृपतिंशिशुम् ॥ जनमेजयनामानंराजलक्षणसंयुतम् ॥ ६ ॥ धात्रेयीशिक्षयामासराजचिह्नानिसर्वशः ॥ दिनेदिनेवर्धमानःसबभूवमहामतिः ॥ ७ ॥ प्राप्तेचैकादशेवर्षेतस्मैकुलपुरोहितः ॥ यथोचितांददौविद्यांजग्राहसयथोचिताम् ॥ ८ ॥ धनुर्वेदंकृपःपूर्णंददावस्मैसुसंस्कृतम् ॥ अर्जुनाययथाद्रोणःकर्णायभार्गवोयथा ॥ ९ ॥ संप्राप्तविद्योबलवान्बभूवदुरतिक्रमः ॥ धनुर्वेदेतथावेदेपारगःपरमार्थवित् ॥ १० ॥ धर्मशास्त्रार्थकुशलःसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ चकारराज्यंधर्मात्मापुराधर्मसुतोयथा ॥ ११ ॥ ततःसुवर्णवर्माक्षोराजाकाशिपतिःकिल ॥ वपुष्टमांशुभांकन्यांददौपारिक्षितायच ॥ १२ ॥ सतांप्राप्याऽसितापांगींमुमुदेजनमेजयः ॥ काशिराजसुतांकांतांप्राप्यराजायथापुरा ॥ १३ ॥ विचित्रवीर्योमुमुदेसुभद्रांचयथाऽर्जुनः ॥ विजहारमहीपालोवनेषूपवनेषुच ॥ १४ ॥ तयाकमलपत्राक्ष्याशच्याशतक्रतुर्यथा ॥ प्रजास्तस्यसुसंतुष्टाबभूवुःसुखलालिताः ॥ १५ ॥ मंत्रिणःकर्मकुशलाश्चक्रुःकार्याणिसर्वशः ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुमुनिरुत्तंकनामकः ॥ १६ ॥ तक्षकेणपरिक्लिष्टोहस्तिनापुरमभ्यगात् ॥ वैरस्याऽपचितिंकोस्यप्रकुर्यादितिचिंतयन् ॥ १७ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ १५ ॥ १६ ॥ तक्षकेणपरिक्लिष्टइति ॥ वैरस्यतक्षकेणकृतस्याऽपचितिंप्रतिक्रियामुत्तंकस्यगुरोःपत्न्याराजपत्नीकुंडलाऽऽनयनार्थमुत्तंकेप्रेषितेसचोत्तंकोराजपत्नींप्रार्थयित्वातयादत्तेकुंडलेसंगृह्यमार्गमध्येकचित्सरसिकुंडलेतीरेस्थापयित्वास्नानार्थमुत्ततार तस्मिन्नेवसमयेतक्षकोप्यागत्यकुंडलेऽपहृतवाननंतरंमहतायासेनतेकुण्डलेउत्तंकेनलब्धेतद्दिनात्तक्षकेणसहोत्तंकस्यवैरमासीदितिकथामहाभारतेप्रसिद्धा ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

परीक्षितसुतोजन्मेजयःकुर्यादितिमत्वातंनृपंसमुपागतःसन्बभाषेइतिशेषः ॥१८॥१९॥ अतंत्रज्ञमशास्त्रज्ञंनहिशास्त्रज्ञःसन्पितृशत्रोःक्षयंनकुर्यादित्यर्थः॥किंवैरमिति॥ यद्भवतावैरमुच्यते तत्किमितिवदनतन्मयाज्ञातमस्तीत्यर्थः ॥ नकिंप्रतिकृतमिति॥ वैरंज्ञात्वामयानतत्प्रतिकृतमितिनैवास्तीत्यर्थः।तथास्तिचेत्तदपिवदेत्यर्थः॥२०॥ करोमिकरिष्यामि॥वर्तमानसामीप्येलट् ॥२१॥२२॥२३॥ शापेनमृतस्यदोषस्तक्षकेणैवसंभवतीत्यर्थः ॥२४॥ ब्राह्मणशापात्तक्षकेणदंशःकर्तव्यः ॥ संजीवयिताकश्यपोब्राह्मणोधनंदत्त्वाकिमितिनिवारितः॥ नचतदभावेतस्यका

परीक्षितसुतंमत्वातंनृपंसमुपागतः ॥ कार्याऽकार्यंनजानासिसमयेनृपसत्तम ॥ १८ ॥ अकर्तव्यंकरोष्यद्यकर्तव्यंनकरोषिवै ॥ किंत्वांसंप्रार्थयाम्यद्यग तामर्षंनिरुद्यमम् ॥ १९ ॥ अवैरज्ञमतंत्रज्ञंबालचेष्टासमन्वितम् ॥ जनमेजयउवाच ॥ किंवैरंनमयाज्ञातंनकिंप्रतिकृतंमया ॥ २० ॥ तद्वदत्वंमहाभा गकरोमियदनंतरम् ॥ उत्तंकउवाच ॥ पितातेनिहतोभूपतक्षकेणदुरात्मना ॥ २१ ॥ मंत्रिणस्त्वंसमाहूयपृच्छस्वपितृनाशनम् ॥ सूतउवाच ॥ तच्छु त्वावचनंराजापप्रच्छमंत्रिसत्तमान् ॥ २२ ॥ ऊचुस्तेद्विजशापेनदष्टःसर्पेणवमृतः ॥ जनमेजयउवाच ॥ शापोऽत्रकारणंराज्ञःशप्तस्यमुनिनाकिल ॥२३॥ तक्षकस्यतुकोदोषोब्रूहिमेमुनिसत्तम ॥ उत्तंकउवाच ॥ तक्षकेणधनंदत्त्वाकश्यपःसन्निवारितः ॥ २४ ॥ नसकिंतक्षकोवैरीपितृहातवभूपते ॥ भार्या रुरोःपुराभूपदष्टासर्पेणसामृता ॥ २५ ॥ अविवाहितातुमुनिनाजीविताचपुनःप्रिया ॥ रुरुणाऽपिकृतातत्रप्रतिज्ञाचातिदारुणा ॥२६॥ यंयंसर्पंप्रपश्यामि तंतंहन्म्यायुधेनवै ॥ एवंकृत्वाप्रतिज्ञांसशस्त्रपाणीरुरुस्तदा ॥ २७ ॥ व्यचरत्पृथिवींराजन्निघ्नन्सर्पान्यतस्ततः ॥ एकदासवनेघोरंडुंडुभंजरसान्वितम् ॥ ॥ २८ ॥ अपश्यद्दंडमुद्यम्यहंतुंतंसमुपाययौ ॥ अभ्यहन्रुषितोविप्रस्तमुवाचाथडुंडुभः ॥२९॥नाऽपराध्नोमितेविप्रकस्मान्मामभिहंसिवै ॥ रुरुरुवाच॥ प्राणप्रियामेदयितादष्टासर्पेणसामृता ॥३०॥ प्रतिज्ञेयंतदासर्पदुःखितेनमयाकृता ॥ डुंडुभउवाच ॥ नाहंदशामितेऽन्येवैयेदशंतिभुजंगमाः ॥३१॥ शरी रसमयोगेननमांहिंसितुमर्हसि॥उत्तंकउवाच॥श्रुत्वातांमानुषींवाणींसर्पेणोक्तांमनोहराम्॥३२॥रुरुःपप्रच्छकोऽसित्वंकस्माडुंडुभतांगतः॥ सर्पउवाच ॥ ब्रा ह्मणोऽहंपुराविप्रसखामेखगमाऽभिधः॥३३॥विप्रोधर्मभृतांश्रेष्ठःसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ समयावंचितोमौर्ख्यात्सर्पंकृत्वाचतार्णकम्॥३४॥भयंचप्रापितोऽ त्यर्थमग्निहोत्रगृहेस्थितः॥तेनभीतेनशप्तोऽहंविह्वलेनाऽतिवेपिना॥३५॥भवसर्पोमंदबुद्धेयेनाहंधर्षितस्त्वया॥मयाप्रसादितोऽत्यर्थंसर्पेणाऽसौद्विजोत्तमः ३६

चिक्षतिरभूत्तस्मात्सएवतस्यापराधइत्यर्थः ॥ इत्थमपराधेसतक्षकोवैरीतवपितृहानकिमितिवदेत्याह नसकिमिति ॥ नन्वेतादृशापराधिनःशिक्षाकेनकृतेतिचेत्तत्राऽऽह भार्येति ॥२५॥२६॥ हन्मिहनिष्यामीत्यर्थः ॥२७॥ डुंडुभमजगरम् ॥२८॥२९॥ तेतुभ्यंनापराध्नोमिद्रोहंकरोमि ॥ ३० ॥ इयमिति ॥ सर्पजातिर्हंतव्येत्येवंरूपेत्यर्थः ॥ दंशकसर्पविषयेसाप्रतिज्ञातवास्तिनाहं दंशकइत्याह नाहमिति ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ खगमःखेचरइत्यन्वर्थनामा ॥ ३३ ॥ तार्णकंतृणनिर्मितंसर्पंकृत्वावंचितः ॥ ३४ ॥ मयाभयंप्रापितइतितात्पर्यम् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥३७॥३८॥३९॥ यज्ञादन्यत्रदयाकर्तव्या ॥ यज्ञेतुहिंसैवकर्तव्या ॥ नसायाज्ञिकीहिंसाहिंसाभवति अहिंसन्सर्वभूतान्यन्यत्रतीर्थेभ्यइतिश्रुतेरित्याह ॥ यज्ञादन्यत्रेति ॥ ४० ॥ एवंप्रकारेण रुरुणाबालास्त्रीमृतासंजीविताऽऽयुषोऽर्धदानेनततोविवाहिताच ॥ पुनरनंतरंपूर्ववैरमनुस्मरन्सर्पाणांतेनकदनंनाशनंकृतम् ॥ ततः शापांतंकृत्वाहिंसनंपरित्यक्तमित्यन्वयः ॥ ४१ ॥ त्वंतुवैर

मामुवाचाथतत्क्रोधात्किंचिच्छांतिमवाप्यच ॥ रुरुस्तेमोचिताशापस्यास्यसपभविष्यति ॥ ३७ ॥ प्रमतेस्तुसुतोनूनामितिमांसोऽब्रवीद्वचः ॥ सोऽहं सर्पोरुरुस्त्वंचशृणुमेपरमंवचः ॥ ३८ ॥ अहिंसापरमोधर्मोविप्राणांनात्रसंशयः ॥ दयासर्वत्रकर्तव्याब्राह्मणेनविजानता ॥ ३९ ॥ यज्ञादन्यत्रविपेंद्र नाहिंसायाज्ञिकीमता ॥ उत्तंकउवाच ॥ सर्पयोनेर्विनिर्मुक्तोब्राह्मणोऽसौरुरुस्ततः ॥ ४० ॥ कृत्वातस्यचशापांतंपरित्यक्तंचहिंसनम् ॥ विवाहितातेन बालामृतासंजीवितापुनः ॥ ४१ ॥ कदनंसर्वसर्पाणांकृतंवैरमनुस्मरन् ॥ त्वंतुवैरंसमुत्सृज्यवर्तसेपन्नगेष्वथ ॥ ४२ ॥ विमन्युर्भरतश्रेष्ठपितृघातकरे षुवै ॥ अंतरिक्षेमृतस्तातःस्नानदानविवर्जितः ॥ ४३ ॥ तस्योद्धारंचराजेंद्रकुरुहत्वाऽथपन्नगान् ॥ पितुर्वैरंनजानातिजीवन्नेवमृतोहिसः ॥ ४४ ॥ दुर्ग तिस्तेपितुस्तावद्यावत्तान्नहनिष्यसि ॥ अंबामखमिषंकृत्वाकुरुयज्ञंनृपोत्तम ॥ ४५ ॥ सर्पसत्रंमहाराजपितुर्वैरमनुस्मरन् ॥ सूतउवाच ॥ इतितस्य वचःश्रुत्वाराजाजन्मेजयस्तदा ॥ ४६ ॥ नेत्राभ्यामश्रुपातंचचकारातीवदुःखितः ॥ धिङ्मामस्तुसुदुर्बुद्धेर्वृथामानकरस्यवै ॥ ४७ ॥ पितायस्यग तिंघोरांप्राप्तःपन्नगपीडितः ॥ अद्याहंमखमारभ्यकरोम्यपचितिंपितुः ॥ ४८ ॥ हत्वासर्पानसंदिग्धोदीप्यमानेविभावसौ ॥ आहूयमंत्रिणःसर्वान्राजा वचनमब्रवीत् ॥ ४९ ॥ कुर्वंतुयज्ञसंभारंयथाऽर्हंमंत्रिसत्तमाः ॥ गंगातीरेशुभांभूमिंमापयित्वाद्विजोत्तमैः ॥ ५० ॥ कुर्वंतुमंडपंस्वस्थाःशतस्तंभंमनो हरम् ॥ वेदीयज्ञस्यकर्तव्याममाद्यसचिवाःखलु ॥ ५१ ॥ तदंगत्वेविधेयोवैसर्पसत्रःसुविस्तरः ॥ तक्षकस्तुपशुस्तत्रहोतोत्तंकोमहामुनिः ॥ ५२ ॥ शीघ्रमाहूयतांविप्राःसर्वज्ञावेदपारगाः ॥ सूतउवाच ॥ मंत्रिणस्तुतदाचक्रुर्भूपवाक्यैर्विचक्षणाः ॥ ५३ ॥ यज्ञस्यसर्वसंभारंवेदिंयज्ञस्यविस्तृताम् ॥ हव नेवर्तमानेतुसर्पाणांतक्षकोगतः ॥ ५४ ॥ इंद्रंप्रतिभयार्तोऽहंत्राहिमामितिचाब्रवीत् ॥ भयभीतंसमाश्वास्यस्वासनेसंनिवेश्यच ॥ ५५ ॥ ददावभयमत्यर्थं निर्भयोभवपन्नग ॥ तमिंद्रशरणंज्ञात्वामुनिर्दत्ताभयंतथा ॥ ५६ ॥

मिति ॥ इदमाश्चर्यंममभातीत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ यावत्तान्नहनिष्यसीतिस्वशत्रुनाशनेतस्यवासनायाअवशिष्टत्वात्तयावासनयादुर्गतिर्युक्तैव ॥ अंबामखोवक्ष्यमाणोनवरात्रोत्सवः ॥ ॥ ४५ ॥ जन्मेजयइति ॥ जन्मनैवातिशुद्धेनशत्रूनेजितवान्यतः ॥ एजृकंपनेधातोर्हिजन्मेजयइतिश्रुतः इतिवचनात् ॥ शकंध्वादित्वात्पररूपेजन्मेजयइत्यपिसाधु ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ मापयित्वेति परिच्छिद्येत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ तदंगत्वेसतितादृशवेद्याद्यङ्गत्वेसतिसर्पसत्रोविधेयोनाऽन्यथेत्यर्थः ॥ पुंस्त्वमार्षम् ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

उत्तंकोह्वयत्आहूतवान्सेंद्रंतक्षकंप्रथमतःपुरोनुवाक्यादिभिर्निमंत्रणंकृत्वेत्यर्थः ॥५७॥५८॥ वांछितैरिति ॥ वांछितंवृष्वित्युक्तवानित्यर्थः ॥५९॥६०॥ वैशंपायनइति प्रथमांतंछांदसत्वाल्लु प्तविभक्त्यंतम् ॥६१॥ भारतश्रवणेनापिशांतिर्नजातेतिव्यासंपप्रच्छेत्याहाव्यासमिति ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ संग्रामेमहतिरणे ॥ रणेसामान्ये ॥६४॥ मरणंमेपितुर्नाऽभूदितिगृहेवाविधिपूर्वकमि त्यनेनान्वेति ॥ ६५ ॥ दुर्गतिंगतइति ॥ परीक्षितोदुर्गतिश्चमहाभारतेप्युक्ता ॥ अपृच्छत्सतदाराजामंत्रिणस्तान्सुदुःखितः ॥ उत्तंकस्यैवसान्निध्येपितुःस्वर्गगतिंप्रतीति ॥

उत्तंकोह्वयदुद्विग्नःसेंद्रंकृत्वानिमंत्रणम् ॥ स्मृतस्तदातक्षकेणयायावरकुलोद्भवः ॥ ५७ ॥ आस्तीकोनामधर्मात्माजरत्कारुसुतोमुनिः ॥ तत्रागत्यमुने र्बालस्तुष्टावजनमेजयम् ॥ ५८ ॥ राजातमर्चयामासदृष्ट्वाबालंसुपंडितम् ॥ अर्चयित्वानृपस्तंतुछंदयामासवांछितैः ॥ ५९ ॥ सतुवव्रेमहाभागयज्ञो ऽयंविरमत्विति ॥ सत्यबद्धोनृपस्तेनप्रार्थितश्चपुनस्तथा ॥ ६० ॥ होमंनिवर्तयामाससर्पाणांमुनिवाक्यतः ॥ भारतंश्रावयामासवैशंपायनविस्तरात् ॥ ॥ ६१ ॥ श्रुत्वाऽपिनृपतिःकामंनशांतिमभिजग्मिवान् ॥ व्यासंपप्रच्छभूपालोममशांतिःकथंभवेत् ॥ ६२ ॥ मनोऽतिदह्यतेकामंकिंकरोमिवदस्वमे ॥ पितामेदुर्भगस्यैवमृतःपार्थसुतात्मजः ॥ ६३ ॥ क्षत्रियाणांमहाभागसंग्रामेमरणंवरम् ॥ रणेवामरणंव्यासगृहेवाविधिपूर्वकम् ॥ ६४ ॥ मरणंनपि तुर्मेऽभूदंतरिक्षेमृतोऽवशः ॥ शांत्युपायंवदस्वात्रत्वंचसत्यवतीसुत ॥ ६५ ॥ यथास्वर्गंव्रजेदाशुपितामेदुर्गतिंगतः ॥ इतिश्रीदेवीभागवते महापुराणेद्वितीयस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ छ ॥ सूतउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ उवाचवचनंतत्रस भायांनृपतिंचतम् ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिपुराणंगुह्यमद्भुतम् ॥ पुण्यंभागवतंनामनानाख्यानयुतंशिवम् ॥ २ ॥ अध्यापितंम यापूर्वंशुकायात्मसुतायवै ॥ श्रावयामिनृपत्वांहिरहस्यंपरमंमम ॥ ३ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांकारणंश्रवणात्किल ॥ शुभदंसुखदंनित्यंसर्वागमसमु द्धृतम् ॥ ४ ॥ जनमेजयउवाच ॥ आस्तीकोऽयंसुतःकस्यविघ्नार्थंकथमागतः ॥ प्रयोजनंकिमत्रास्यसर्पाणांरक्षणेप्रभो ॥ ५ ॥ कथयैतन्महाभागवि स्तरेणकथानकम् ॥ पुराणंचतथासर्वंविस्तराद्वदसुव्रत ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ जरत्कारुर्मुनिःशांतोनचकारगृहाश्रमम् ॥ तेनदृष्टावनेगर्तेलंबमानाः स्वपूर्वजाः ॥ ७ ॥ ततस्तमाहुःकुरुपुत्रदारान्यथाचनःस्यात्परमाहितृप्तिः ॥ स्वर्गेव्रजामःखलुदुःखमुक्तावयंसदाचारयुतेसुतेवै ॥ ८ ॥

इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वितीयस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ चतुःषष्टिश्लोकवर्यैरास्तीकस्यसमुद्भवः ॥ श्रीमद्भागवतस्यापिमाहात्म्यमतिकथ्यते ॥ १ ॥ तच्छ्रुत्वेति ॥ भारता दिश्रवणेनममचित्तशांतिर्नजातेतिममपितादुर्गतिंगतइतिचजन्मेजयवाक्यंश्रुत्वेत्यर्थः ॥१॥२॥३॥ श्रवणात्कारणमित्यन्वयः ॥ सर्वागमसमुद्धृतं सर्ववेदेभ्यःसारंगृहीत्वाकृतमित्यर्थः ॥४॥ विघ्नार्थंसर्पसत्रविघ्नार्थम् ॥ ५ ॥ इदंप्रथमतउक्त्वाऽनंतरंसर्वं पुराणंवदेत्यर्थः ॥६॥ स्वपूर्वजाःस्ववंशजाः ॥७॥ ततस्तमाहुरिति ॥ तंजरत्कारुंतत्पितरआहुःयेनदारकरणेननोऽस्माकंतृप्तिः स्यात्तथाकुर्वित्यर्थः । तथाचत्वयिसुतेसतिवयंस्वर्गेव्रजामस्तथाकुर्वित्यर्थः ॥ ८ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

इत्थंपूर्वजवाक्यंश्रुत्वाजरत्कारुस्तानाह ॥ सतानिति ॥ समानांनाम्नासमानांयस्याःकन्यायानाममनामचसमानमेकमस्तिपुनरयाचितांमयाप्रार्थितापुनरतिवशानुगामतिवश्यामेतादृशीं कन्यांयद्यहंलभेप्राप्नुयांतर्हिगृहारंभंविवाहंकरोमिकरिष्यामीत्यर्थः ॥ ९ ॥ अग्नौपतंत्वितिमात्राशप्ताइत्यर्थः ॥ १० ॥ तत्रकामातकथंवाशप्ताइतिसर्ववृत्तांतमाह ॥ कश्यपस्येति ॥ ऊच तुर्वक्ष्यमाणम् ॥ ११ ॥ किंतत्तदाह ॥ तंदृष्ट्वेति ॥ १२ ॥ १३ ॥ दासीभावायेति ॥ यस्याःपराभवःसातस्यादासीतिदासीभवनायदिव्यंपणंकुर्वित्यर्थः ॥ १४ ॥ वालानश्वस्यकेशान् ॥

सतानुवाचाथलभेसमानामयाचितांचातिवशानुगांच ॥ तदागृहारंभमहंकरोमिब्रवीमितथ्यंममपूर्वजावै ॥ ९ ॥ इत्युक्त्वाताञ्जरत्कारुर्गतस्तीर्थान्प्रति द्विजः ॥ तदैवपन्नगाःशप्तामात्राऽग्नौनिपतंत्विति ॥ १० ॥ कश्यपस्यमुनेःपत्न्यौकद्रूश्चविनतातथा ॥ दृष्ट्वाऽऽदित्यरथेचाश्वमूचतुश्चपरस्परम् ॥ ११ ॥ तंदृष्ट्वाचतदाकद्रूर्विनतामिदमब्रवीत् ॥ किंवर्णोऽयंहयोभद्रेसत्यंप्रब्रूहिमाचिरम् ॥ १२ ॥ विनतोवाच ॥ श्वेतएवाश्वराजोऽयंकिंवात्वंमन्यसेशुभे ॥ ब्रूहि वर्णंत्वमप्यस्यततस्तुविपणावहे ॥ १३ ॥ कद्रूरुवाच ॥ कृष्णवर्णमहंमन्येहयमेनंशुचिस्मिते ॥ एहिसार्धंमयादिव्यंदासीभावायभामिनि ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ कद्रूश्चस्वसुतानाहसर्वान्सर्पान्वशेस्थितान् ॥ वालाञ्छ्यामान्प्रकुर्वंतुयावंतोऽश्वशरीरके ॥१५॥ नेतिकेचनतत्राहुस्तानथाऽसौशशापह ॥ जनमेजयस्ययज्ञेवैगमिष्यथहुताशनम् ॥ १६ ॥ अन्येचक्रुर्हयं सर्पाःकर्बुरंवर्णभोगकैः ॥ वेष्टयित्वाऽस्यपुच्छंतुमातुःप्रियचिकीर्षया ॥ १७ ॥ भगिन्यौ चसुसंयुक्तेगत्वादृशतुर्हयम् ॥ कर्बुरंतंहयंदृष्ट्वाविनताचातिदुःखिता ॥ १८ ॥ तदाऽऽजगामगरुडःसुतस्तस्यामहाबलः ॥ सदृष्ट्वामातरंदीनामपृच्छत्पन्न गाशनः ॥ १९ ॥ मातःकथंसुदीनाऽसिरुदितेवविभासिमे ॥ जीवमानेमयिसुतेतथाऽन्येरविसारथौ ॥ २० ॥ दुःखिताऽसिततोवांधिग्जीवितंचारुलो चने ॥ किंजातेनसुतेनाथयदिमातासुदुःखिता॥२१॥शंसमेकारणंमातःकरोमिविगतज्वराम् ॥विनतोवाच॥सपत्न्यादास्यहंपुत्रकिंब्रवीमिवृथाक्षता॥२२॥ वहमांसाब्रवीत्यद्यतेनाऽस्मिदुःखितासुत ॥ गरुडउवाच ॥ वहिष्येऽहंतत्रकिलयत्रसागंतुमुत्सुका ॥ २३ ॥ माशोकंकुरुकल्याणिनिश्चितां त्वां करोम्य हम् ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तासागतापार्श्वंकद्रोश्चविनतातदा ॥ २४ ॥ दासीभावमपाकर्तुंगरुडोऽपिमहाबलः ॥ उवाहतांसपुत्रांवैसिंधोःपारंजगाम ह ॥ २५ ॥ गत्वातांगरुडःप्राहब्रूहिमातर्नमोस्तुते ॥ कथंमुच्येतमेमातादासीभावादसंशयम् ॥ २६ ॥

श्यामान्स्वकृष्णशरीरवेष्टनेन ॥ १५ ॥ गमिष्यथपतथेत्यर्थः ॥ १६ ॥ कर्बुरंबहुलकृष्णवर्णकम् ॥ वर्णभोगकैर्नानावर्णविशिष्टस्वशरीरैः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ रविसारथिररुणः ॥२०॥ वांगरुडाऽरुणयोः ॥ २१ ॥ वृथाक्षताव्यर्थखंडिताऽहंसपत्न्यादासीजाततो दासीभावादधिकंदुःखंकिंब्रवीमि ॥ वृथाकृतेत्यपिपाठः ॥ २२ ॥ वहमामिति ॥ स्वस्कंधेमांस्थापयित्वा यत्रदेशेगंतुमिच्छामितंदेशंमांवहप्रापयेत्यर्थः ॥ २३ २४ ॥ २५ ॥ कथंमुच्येततद्वदेत्यर्थः ॥ २६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ संजहाराऽपहृतवानित्यर्थः ॥ यदासर्पाःस्नातुंस्नानंकर्तुंगतास्तदेत्यर्थः ॥ विपतेःपक्षिराजस्य ॥ ३० ॥ लीढाअमृतकुंभस्थानस्थितानांकुशानाममृतद्रवयुक्तत्वबुद्ध्याआस्वादिताजिह्वया ततःकुशानांतीक्ष्णाग्रत्वान्मध्येजिह्वाःस्फालिताः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ महामुनिरस्तीतिशेषः ॥ सनामिकांसमाननामिकांजरत्कारुनामिकामित्यर्थः ॥ ३३ ॥

कद्रूरुवाच ॥ अमृतंदेवलोकात्त्वंबलादानीयमेसुतान् ॥ समर्पयसुताऽद्याऽऽशुमातरंमोचयाऽबलाम् ॥ २७ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तःप्रययौशीघ्रमिंद्रलोकंमहाबलः ॥ कृत्वायुद्धंजहाराऽऽशुसुधाकुंभंखगोत्तमः ॥ २८ ॥ समानीयाऽमृतंमात्रेवैनतेयःसमर्पयत् ॥ मोचिताविनतातेनदासीभावादसंशयम् ॥ ॥ २९ ॥ अमृतंसंजहारेंद्रःस्नातुंसर्पायदागताः ॥ दासीभावाद्विनिर्मुक्ताविनताविपतेर्बलात् ॥ ३० ॥ तत्राऽऽस्तीर्णाःकुशास्तैस्तुलीढाःपन्नगनायकैः ॥ द्विजिह्वास्तेसुसंपन्नाःकुशाग्रस्पर्शमात्रतः ॥ ३१ ॥ मात्राशताश्चयेनागावासुकिप्रमुखाःशुचा ॥ ब्रह्माणंशरणंगत्वातेहोचुः शापजंभयम् ॥३२॥ तानाहभगवान्ब्रह्माजरत्कारुर्महामुनिः ॥ वासुकेर्भगिनींतस्मैअर्पयध्वंसनामिकाम् ॥ ३३ ॥ तस्यांयोजायतेपुत्रःसवस्त्राताभविष्यति ॥ आस्तीकइतिनामाऽसौभवितानाऽत्रसंशयः ॥ ३४ ॥ वासुकिस्तुतदाकर्ण्यवचनंब्रह्मणःशिवम् ॥ वनंगत्वासुतांतस्मैददौविनयपूर्वकम् ॥ ३५ ॥ सनामांतांमुनिर्ज्ञात्वाजरत्कारुरुवाचतम् ॥ अप्रियंमेयदाकुर्यात्तदातांसंत्यजाम्यहम् ॥ ३६ ॥ वाग्बंधंतादृशंकृत्वामुनिर्जग्राहतांस्वयम् ॥ दत्त्वाचवासुकिः कामंभवनंस्वंजगामह ॥ ॥ ३७ ॥ कृत्वापर्णकुटींशुभ्रांजरत्कारुर्महावने ॥ तयासहसुखंप्रापरममाणःपरंतप ॥ ३८ ॥ एकदाभोजनंकृत्वासुप्तोऽसौमुनिसत्तमः ॥ भगिनीवासुकेस्तत्रसंस्थितावरवर्णिनी ॥३९॥ नसंबोधयितव्योऽहंत्वयाकांतेकथंचन ॥ इत्युक्त्वातुगतोनिद्रांमुनिस्तांसुदतींतदा ॥४०॥ रविरस्तगिरिंप्राप्तःसंध्याकालउपस्थिते ॥ किंकरोमिनमेशांतिस्त्यजेन्मांबोधितःपुनः ॥४१॥ धर्मलोपभयाद्भीताजरत्कारुरचिंतयत् ॥ नोचेत्प्रबोधयाम्येनंसंध्याकालोवृथाव्रजेत् ॥ ४२ ॥ धर्मनाशाद्धरंत्यागस्तथाऽपिमरणंध्रुवम् ॥ धर्महानिर्नराणांहिनरकायभवेत्पुनः ॥ ४३ ॥ इतिसंचिंत्यसाबालातंमुनिंप्रत्यबोधयत् ॥ संध्याकालोऽपिसंजातउत्तिष्ठोत्तिष्ठसुव्रत ॥ ४४ ॥ उत्थितोऽसौमुनिःकोपात्तामुवाचव्रजाम्यहम् ॥ त्वंतुभ्रातृगृहंयाहिनिद्राविच्छेदकारिणि ॥ ४५ ॥ वेपमानाऽब्रवीद्वाक्यमित्युक्तामुनिनातदा ॥ भ्रात्रादत्तायदर्थंतत्कथंस्यादमितप्रभ ॥ ४६ ॥ मुनिःप्राहजरत्कारुंतदस्तीतिनिराकुलः ॥ गतासामुनिनात्यक्तावासुकेःसदनंतदा ॥ ४७ ॥ पृष्टाभ्रात्राऽब्रवीद्वाक्यंयथोक्तंपतिनातदा ॥ अस्तीत्युक्त्वाचहित्वामांगतोऽसौमुनिसत्तमः ॥ ४८ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ तंवासुकिम् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ जरत्कारुर्जरत्कारुमुनेःपत्नी ॥ ४२ ॥ धर्मनाशापेक्षयाममत्यागंकरिष्यति अथवाममरणंस्यादिदंवरंनतुधर्मनाशइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ तदस्तीतितवभ्रातुर्यइष्टःपुत्रःसतवगर्भेऽस्तीत्यर्थः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ भव्यंकृतंसम्यक्कृतमित्यर्थः ॥ ५२ ॥ यत्त्वयोक्तंभारतंसकलंश्रुतंदानानिनानाविधानिदत्तानितथाऽपिमेचित्तशांतिर्नजाता नवापितुःस्वर्गोऽभूदिति तत्तथै वाऽस्तीत्याह । भारतंसकलमिति ॥ ५३ ॥ अद्याऽप्येभिःकर्मभिरपित्वयानकुलंपावितम् ॥ अतोमयायदुच्यतेत्वत्कल्याणार्थतच्छृण्वित्यभिप्रायः ॥ ५४ ॥ तत्किंतदाह ॥ देव्याश्चाऽऽयत नमिति ॥ तदुक्तंशिवपुराणे योदेवींस्थापयेत्स्कंदप्रासादेभक्तिभावतः ॥ त्रैलोक्यंस्थापितंतेनयतःसर्वमयीशिवा ॥ नानेनसदृशोधर्मोदेवीस्थापनकर्मणा ॥ तुष्टायांखलुतस्यांतुसंतुष्टंभुवन त्रयम् ॥ यःकरोतिनरोभक्त्यादेवीप्रासादमद्भुतम् ॥ सकोटिकुलमुद्धृत्यमणिद्वीपेविराजते ॥ कुलकोटिसमायुक्तोदेवीलोकेवसेन्नरः ॥ ज्ञानंदिव्यंपरंप्राप्यकैवल्यंमोक्षमाप्नुयात् ॥ इत्यादि

वासुकिस्तुतदाकर्ण्यसत्यवाग्मुनिरित्युत ॥ विश्वासंचपरंकृत्वाभगिनींतांसमाश्रयत् ॥ ४९ ॥ ततःकालेनकियताजातोऽसौमुनिबालकः ॥ आस्तीक इतिनामाऽसौविख्यातःकुरुसत्तम ॥ ५० ॥ तेनाऽयंरक्षितोयज्ञस्तवपार्थिवसत्तम ॥ मातृपक्षस्यरक्षार्थंमुनिनाभावितात्मना ॥ ५१ ॥ भव्यंकृतंमहाराज मानितोऽयंत्वयामुनिः ॥ यायावरकुलोत्पन्नोवासुकेर्भगिनीसुतः ॥ ५२ ॥ स्वस्तितेऽस्तुमहाबाहोभारतंसकलंश्रुतम् ॥ दानानिबहुदत्तानिपूजितामुनय स्तथा ॥ ५३ ॥ कृतेनसुकृतेनापिनपितास्वर्गतिंगतः ॥ पावितंनकुलंकृत्स्नंत्वयाभूपतिसत्तम ॥ ५४ ॥ देव्याश्चाऽऽयतनंभूपविस्तीर्णंकुरुभक्तितः ॥ येनवैसकलासिद्धिस्तवस्याज्जनमेजय ॥ ५५ ॥ पूजितापरयाभक्त्याशिवासकलदासदा ॥ कुलवृद्धिंकरोत्येवराज्यंचसुस्थिरंसदा ॥ ५६ ॥ देवीमखं विधानेनकृत्वापार्थिवसत्तम ॥ श्रीमद्भागवतंनामपुराणंपरमंशृणु ॥ ५७ ॥ त्वामहंश्रावयिष्यामिकथांपरमपावनीम् ॥ संसारतारिणींदिव्यां नानारसस माहृताम् ॥ ५८ ॥ नश्रोतव्यंपरंचास्मात्पुराणाद्विद्यतेभुवि ॥ नाराध्यंविद्यतेराजन्देवीपादांबुजादृते ॥ ५९ ॥ तेसभाग्याःकृतप्रज्ञाधन्यास्तेनृपसत्तम ॥ येषांचित्तेसदादेवीवसतिप्रेमसंकुले ॥ ६० ॥ सुदुःखितास्तेदृश्यंतेभुविभारतभारते ॥ नाराधितामहामायायैर्जनैश्चसदांऽबिका ॥ ६१ ॥ ब्रह्मादयः सुराः सर्वेयदाराधनतत्पराः ॥ वर्ततेसर्वदाराजंस्तांनसेवेतकोजनः ॥ ६२ ॥

वचनानिपुराणान्तरेष्वपिद्रष्टव्यानि ॥ ५५ ॥ राज्यंचकारान्मोक्षंच ॥ ५६ ॥ देवीमखंनवरात्रोत्सवादिकंज्योतिष्टोमादिकंकोटिहोमादिकंचदेवीप्रीत्यर्थंकृतंदेवीमखशब्देनोच्यते ॥ तंदेवी मखंकृत्वाश्रीदेवीभागवतंशृणु ॥ अनेनवचनेननवरात्रोत्सवेदेवीभागवतपारायणविधिःप्रदर्शितः ॥ अतोऽवश्यंनवरात्रचतुष्टयेदेवीभागवतपारायणंकर्तव्यंश्रोतव्यंच ॥ ५७ ॥ किंफलं तच्छ्रवणेनेतिचेत्संसारतारिणीमिति ॥ केवलंदेवीभागवतश्रवणेनैवदेवीप्रसादेजातेसंसारान्मुक्तोभवतीतिमहाफलंश्रवणेनेतिभावः ॥ ५८ ॥ अस्मात्पुराणादधिकंसमंवाऽन्यत्पुराणंश्रोतव्यं नैवभुविविद्यते ॥ अस्यपुराणस्यसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मप्रतिपादकत्वादन्येषांचपुराणानामेकैकसत्त्वादिगुणोपाधिहरिहरब्रह्मादिप्रतिपादकत्वात् ॥ अतएवसाम्यावस्थमायोपाधिकब्र ह्मरूपिण्याभगवत्याएकैकसत्त्वादिगुणोपाधिहरिहराद्यपेक्षयासर्वोत्कृष्टत्वादेवदेवीपादांबुजादृतेआराध्यंनैवास्ति तदेवसर्वैराराध्यमितिभावः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ मनुष्यैर्भगवतीसर्व दाऽऽराध्येत्यत्रकिंवक्तव्यमितिकैमुतिकन्यायेनाऽऽह । ब्रह्मादयइति ॥ ६२ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विष्णवेयदनुत्तममिति ॥ पूर्वोक्तार्धश्लोकात्मकंयद्भागवतंसाक्षाद्भगवत्यास्वमुखेनैवविष्णवेउपदिष्टंयस्मात्तस्मादनेनसदृशंमहाफलंकिमन्यत्स्यान्नकिमपीतिभावः ॥ ६३ ॥ यदुक्तंममचित्त शांतिर्नजातापितृणामुद्धारोऽपिनजातइति तत्राऽऽह । तेनश्रुतेनेति ॥ ६४ ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजः सुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः ॥ १ ॥ देवी

यइदंशृणुयान्नित्यंसर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ भगवत्यासमाख्यातंविष्णवेयदनुत्तमम् ॥ ६३ ॥ तेनश्रुतेनतेराजंश्चित्तशांतिर्भविष्यति ॥ पितृणांचाऽक्षयःस्वर्गःपुराणश्रवणाद्भवेत् ॥ ६४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवते महापुराणेद्वितीयस्कंधेश्रोतृप्रवक्तृप्रसंगोनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ स्कंधश्चायंसमाप्तः ॥ २ ॥

द्वाविंशत्यधिकसंख्यैःपद्यैःसप्तशतैःशुभैः ॥ श्रीमद्व्यासमुखोद्गीतैर्द्वितीयस्कंधईरितः ॥ १ ॥

भागवतस्यास्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ तिलकाख्यांमहाव्याख्यांसम्यग्यःकृतवाञ्छुभाम् ॥ २ ॥ स्कंधोद्वितीयस्तस्यास्तुसमाप्तोऽभूच्छुभार्थदः ॥ इतिश्रीशैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मज श्रीलक्ष्मीगर्भजनीलकंठकृतेदेवीभागवतव्याख्यानेतिलकाभिधेद्वितीयस्कंधेद्वादशोऽध्यायःसमाप्तः ॥ १२ ॥ ॥ श्रीमहालक्ष्मीःप्रसन्नाऽस्तु ॥

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां श्रीकृष्णदासात्मजक्षेमराजेन स्वकीये "श्रीवेङ्कटेश्वर"
(स्टीम्) मुद्रणालये मुद्रितम् । संवत् १९६४.

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ इति श्रीमद्देवीभागवते महापुराणे द्वितीयस्कंधः समाप्तः ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=14.07.20 15:31
,TRANSFERRED=2020/07/14 at 15:35:22
,PAGES=41
,TYPE=STD
,NAME=S0003315
,Book Name=M-2620-SHRIMADHEVI BHAGWAT MAHAPURAN
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection